SIRP

NUMBER 24 (3209)

EESTI KULTUURILEHT

hind 15 krooni

13. JUUNI 2008

ARVAMUS Laulurahva tulevik, meeleparanduse võimalikkus. Lk 2-3/ **ÜHISKOND** Mennoniidid ja meie. Lk 4/ **KUNST** Naisilma ühtsuse jõud. Lk 5/ **TEATER** Iga pere isa, vabrikumeeste laulud. Lk 6-7/ **MUUSIKA** Mehed ja rauaraisk, Yes, lootus ja lootusetus, kas Dylan tuleb tagasi? Lk 8-10/ **FILM** Suretav seks ja piitsutav padajann, Dylani mask. Lk 15, 18/ **KIRJANDUS** Väikesed naudingud, ateist ja müstik. Lk 16-17/ **KEELE-ELU** Klaarkeele keetmine. Lk 24.

SIRP *eri:* PÄRAND Lk 10-15

Keele Infoleht

ROHELINE VÄRAV

Diplomaatia

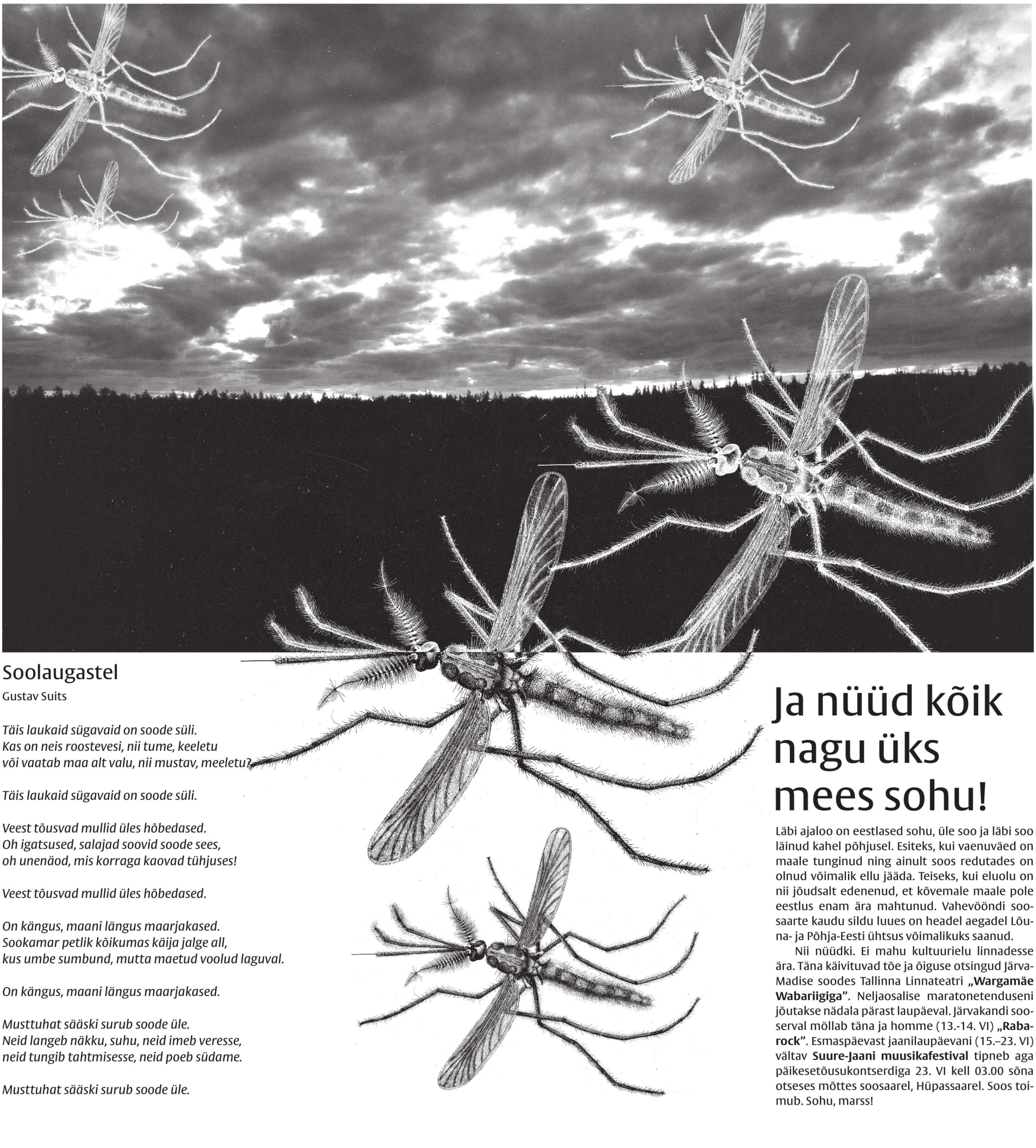

Soolaugastel

Gustav Suits

Täis laukaid sügavaid on soode süli.
Kas on neis roostevesi, nii tume, keeletu
või vaatab maa alt valu, nii mustav, meeletu?

Täis laukaid sügavaid on soode süli.

Veest tõusvad mullid üles hõbedased.
Oh igatsused, salajad soovid soode sees,
oh unenäod, mis korraga kaovad tühjuses!

Veest tõusvad mullid üles hõbedased.

On kängus, maani längus maarjakased.
Sookamar petlik kõikumas käija jalge all,
kus umbe sumbund, mutta maetud voolud laguval.

On kängus, maani längus maarjakased.

Musttuhat sääski surub soode üle.
Neid langeb näkku, suhu, neid imeb veresse,
neid tungib tahtmisesse, neid poeb südame.

Musttuhat sääski surub soode üle.

Ja nüüd kõik nagu üks mees sohu!

Läbi ajaloo on eestlased sohu, üle soo ja läbi soo läinud kahel põhjusel. Esiteks, kui vaenuväed on maale tunginud ning ainult soos redutades on olnud võimalik ellu jääda. Teiseks, kui eluolu on nii jõudsalt edenenud, et kõvemale maale pole eestlus enam ära mahtunud. Vahevööndi soosaarte kaudu sildu luues on headel aegadel Lõuna- ja Põhja-Eesti ühtsus võimalikuks saanud.

Nii nüüdki. Ei mahu kultuurielu linnadesse ära. Täna käivituvad tõe ja õiguse otsingud Järva-Madise soodes Tallinna Linnateatri **„Wargamäe Wabariigiga"**. Neljaosalise maratonetenduseni jõutakse nädala pärast laupäeval. Järvakandi soosaarel möllab täna ja homme (13.-14. VI) **„Rabarock"**. Esmaspäevast jaanilaupäevani (15.–23. VI) vältav **Suure-Jaani muusikafestival** tipneb aga päikesetõusukontserdiga 23. VI kell 03.00 sõna otseses mõttes soosaarel, Hüpassaarel. Soos toimub. Sohu, marss!

Rahvakiriku reformimine

Kaarel Tarand

Laulukultuuri olukord Liivi- ja Eestimaal oli XIX sajandi keskpaigas kõike muud kui kiiduväärt ja seda hoolimata vennastekoguduste ning ka luteri kiriku usinast tööst. Johann Voldemar Jannsen kirjeldas asjade seisu tagasivaates nii: „Kõik köstrid kõõrutasid niisama ilma orelita kui ilma nootideta, igaüks „omal viisil", niihästi kui hääl andis ja mõistus kandis; noodid olid suuremale hulgale muidu viie kriipsu peal tundmata täpikesed, millest ehk vaevalt nii palju teati, et need täpid, mis kõrgema õrre peal seisid, ka kõrgemat häält tähendasid ja ümberpöördud. Koorilaulust – kes pidi sest eesti kogudustes midagi teadma ehk ka – pidama. Võis ehk mõni saksa asi olla, mis linnades ehk kes teab kus paikus pruugiti; polnud ka ilus kedagi, tegi lauluviisi siga-saga" (Eesti Postimees 31. X 1873, tsiteeritud Rudolf Põldmäe raamatust „Esimene Eesti üldlaulupidu", Tallinn 1969, lk 13).

Õigupoolest valitses lihtsalt üks teine laulukultuur, vanema rahvalaulu oma, aga see oli rohkem reerautamine, mida polnud hästi võimalik kooriga ette kanda, kuni keegi (Hermannist Tormiseni) polnud seadeid teinud. Laulukooride asutamine ning laulukultuuri vahetus oli eestlaste ühistegevuses murrangulise tähendusega, midagi võrreldavat ristiusustamisega XIII sajandi alguses. Paradoksaalselt aga pidid just koguduste kaudu uue kultuuri maaletoojad, eesti soost kirikuõpetajad eesotsas Jakob Hurdaga ise ka hoolitsema paganausu (vanema rahvalaulu) säilimise ja kokkukogumise eest.

Kuid kõik, mis tehti, tehti matkimisi. Oli koorilaul, ja eriti suurte hulkade ühistegevusena, ju kogu sajandi esimese poole jooksul Saksamaal ja Šveitsis olnud populaarseim meelelahutus ja rahvahulkade kunstiharrastus. Nagu kõik hea, kandus koorilaulgi Kesk-Euroopast kiiresti Riiga ja Tallinna. Esimene linnadevaheline ja mitu päeva väldanud saksa kooride laulupüha organiseeriti Tallinnas 1857. aastal. Jannsen ise oli kohal 1861. aasta laulupeol Riias, kus saksa ühendkooride koosseisus oli kokku juba 700 lauljat. 1866. aasta nädalapikkune Tallinna laulupidu haaras osavõtjaid tervest Baltikumist ja Peterburistki. Võistulaulmine, muuseas, oli kõigi nende ettevõtmiste loomupärane osa ja kõrghetk, mitte midagi, mis enne algust provintsis nurga taga häbelikult ära aetakse.

Koopia, ent originaalist vägevam

Nii oli ainult aja küsimus, millal eestlased sakslaste ületrumpamiseks oma laulupeo teevad. Aeg tuli 1869 ja kokkuvõttes löödigi kõik eeskujud üle. Laulukultuur omandas inimpõlve jooksul peaaegu religiooni mõõtmed ning sai kahe põlvega endale ka peakatedraali Kadriorus. Mujal jäädi harrastajateks, meil arenes välja terve tööstusharu. Meie laulukiriku koos sõnumiga võttis maa vallutaja 1940ndail sujuvalt üle, kuid jättis rituaali endiseks, taipamata selle pealtnäha pelga meelelahutuse sügavat sisemist jõudu karta.

Tänavu tuletame hardusega meelde 20 aasta möödumist sellest, kui „me ennast vabaks laulsime". Lisaks poliitilisele mõõtmele tasub toona, eriti nn öölaulupidudel (alates 10. juunist) toimunu puhul rõhutada ka laulukultuuris radikaalsete hoovuste võimendumist. Püha laulukaare alla pääsesid oma moodsaid šlaagreid ehk kergemeelset, meelelahutuslikku muusikat esitama noortekollektiivid, VIA-d, bändid! Kohutav! Toimetati partei järelevalveta ja öisel ajal, teeneliste kunstnike ja nomenklatuurse rahva kooskõlastuseta. Ja Heinz Valk kiitis veel tagant: „Ütlen kohe välja, et sellel peol osalemiseks tasus aastakümneid kannatada alandusi ja enesesalgamisi. See oli suurejoonelisim meeleavaldus, mida pole näinud ei filmis, televisioonis, unes ega ilmsi. Laulev ja rütmiliselt liikuv õnnelik rahvahulk, kümned ja kümned lehvivad rahvuslipud, naerud näol, üksmeel, ei tigedust, ei vaenu, südames vaid üks sõna: Eestimaa!" (Laulev revolutsioon. – Sirp ja Vasar 17. VI 1988). Valk muidugi eksis oma rahvas, öölaulupeolised polnud mingid tallekesed, vaid vastasid endistviisi kirjeldusele, mille oli I laulupeo osaliste kohta andnud Helsingi koolijuhataja C. G. Svan: „Eestlased olid küll hästi rahulikud ja käitusid üsna korralikult. Ka rõõm lõõskas nende silmades. Aga et sügav viha asus südamepõhjas, see tuli ka ilmsiks" (Põldmäe, lk 147). Südamepõhjaviha oli 1988nda suvel oma kohal, ei mingit kahtlust!

Muusikalis-usuliste konservatiivide vastulöök ei jäänud tulemata ka 1988. aasta kergemeelsuspuhangu järel, mistõttu läbi 1990ndate leidus ikka neid, kes kogu laulupeo traditsiooni kui liiga vanaaegse ja tõsimeelse üldse kahtluse alla seadsid. Katedraalis ehk Tallinna laululaval elas kõrvuti mitu kultuuri, millel seguneda ei lastud. „Rock Summer", Õllesummerid ja ametlikud laulupeod, *benji*-hüpped ja muu palagan pealekauba. Kriginal see asi käis ja peakirik kippus lagunema, ajale jalgu jääma. Mis see muud on – puhas jalgujäämine, kui statsionaarse laulukaare alla peab iga vähegi kaasaegset tehnikat nõudva ürituse puhuks aina suuremaid ajutisi lavasid ehitama.

Ühte laulu tahaks laulda...

Aga see on kõik eellugu, mis tänase päeva, laulurahva ja laulupeo tuleviku seisukohalt on mitmes punktis oluline. Või vähemasti näitlikustab kõige korduvust. Alati ja igal pool kordub see, et uut ei lasta lavale. Ei pääsenud probleemideta oma sünnimaade ametlikele lavadele *jazz, rock'n'roll* ega muu nn kerge muusika. Ka Eestis on koorimuusika kuulunud tõsise või süvamuusika liigituse alla ja laulupeol on konservatiivide arvates kõige tähtsam olla tõsine. On oldud ka, aga kahaneval määral, sest tasahilju on laulupeokavasse hiilinud „Kikilips" ja tantsupeo omasse „Jaaniräpp".

Seda kummalisem tundub kultuuriministri värske suhtekorralduslik läbikukkumine Rakvere punklaulupeoga seoses. Netiportaalide andmeil rääkis korraldaja Üllar Saaremäe sellest nii: „„Mõistagi tekkisid teatavad vastuolud konservatiivsemate koorijuhtide ja meie ürituse vahel ning ei saa salata, et selles on suur osa ka kultuuriminister Laine Jänesel, kes erinevates meediakanalites punklaulupeo kohta sõna võttis," märkis Saaremäe. „Praegu hoiab minister aga selles suhtes väga madalat profiili."" Lugu käsitles Eesti Päevalehes pikalt ja mõningase ülepingutusega ka Rein Sikk („Punkpidu pani jänesed põlema", 10. VI), mistõttu ma siin üksikasju ei korda. Juhin vaid tähelepanu, et laulupeo 139-aastast traditsiooni meenutades tundub vastuseis uuendustele või muutustele lootusetu ettevõtmine. Laulupidu pole enam riigikirik, vaid tänapäeval ikka ja ainult rahvakirik, kus mängureeglid otsustab kogudus (see Grenzsteini küsimus aastast 1899 – *Herrenkirche oder Volkskirche*? – peaks küll lõplikult lahendatud olema). See tähendab, et repertuaari otsustavad lauljad ja publik, mitte ametivõim. Kui koorid otsustavad hakata laulma ka „isehakanute", mitte heliloojate liidu liikmete komponeeritud ning mitte kooridele loodud lugusid, siis selle vastu ei saa. Varem või hiljem tuleb kooride tahe programmi kirjutada. Kui laulupidu ehk teenistus ei käi koguduse tahte järgi, sureb nähtus kiiresti välja.

Punklaulupidu Rakveres sai õnnestuda, sest koorid tahtsid nende nokkadele seatud punklaule laulda, protesteerides sellega vihjamisi (või täiesti ebateadlikult) ka igasuguse konservatiivse repertuaaripoliitika vastu üldlaulupeol. Üle 1500 punk-koorilaulja – see teeb ligi kümnendiku üldlaulupeo ühendkoorist! Kaalukas sõna, mida küll 2009. aasta laulupeol paraku arvestada ei saa, sest üsna vanaaegne eeskava on juba kinnitatud ja trükkimisel. Pole kahtlust, et needsamad poolteist tuhat leiavad soovi korral võimaluse ka üldlaulupeo käigus oma kätteõpitud punk-lood maha laulda, külvata Johnny Rotteni vaimus anarhiat niikuinii süvenevasse postmodernsesse segadusse. Küsimus on ainult täpses ajas ja kohas.

Punklaulupidu ei sündinud tühjale kohale. Meedia kaudu oli uuendusteks koorilaulmises ettevalmistust tehtud mõne aasta jagu. Avaliku plahvatuse tekitas muidugi alles ETV „Laululahingu" saatesari (kurb, et laulurahvas sellise saateformaadi peale ise ei tulnud, vaid peab, nagu 140 aastat tagasigi, kaugemal Euroopas väljamõeldu matkimiseks võtma, aga küllap matkitakse nüüdki täiesti enneolematul tasemel, viiakse formaat kosmiliste kõrgusteni). Kuid tasub meenutada, et Tallinna tehnikaülikooli meeskoor on menuka *show*-koorina Eestit lõbustanud juba hea mitu aastat, tipphetkeks TV3 toodetud popstaaride võistlussaate „Eesti muusika karikas„ võit kaks aastat tagasi. Laululahingud televisioonis lükkasid tänavu kevadtalvel jõuga maha viimsed kui müüririismed koorilaulu ja bändimeeste vahelt. Laulurahvas on kõik üks, tahavad muusika-ametnikud seda või mitte. *Miilits ja punkar sõbralikult näe / ulatavad teineteisele nüüd käe*, nagu koorid Villu Tamme sõnadega Rakveres laulsid.

Teesid arutelu alguseks

Ma ei tea, kas Eesti laulupeo peareformaatoriks, Martin Lutheriks saab Hirvo Surva, Lauri Breede, Jüri-Ruut Kangur või keegi, kes Rakveres ei punkinud. Igatahes on aeg küps selleks, et Tallinna laululava peaväravale naelutada lühike teade kahe teesiga. Need on:

1) laulupidu on küps rahvavõimu täielikuks kehtestamiseks,

2) rahvas on küllalt rikas uue, laulujumalaväärilise katedraali ehitamiseks.

Rahvavõim tähendab seda, et üldlaulupeo kava peaks moodustuma enam-vähem samal moel nagu eurovisiooni lauluvõistluse edetabel või riigikogu liikmeskond, üldrahvaliku hääletuse tulemusena. Pole kahtlustki, et laulupeo püsivarasse kuuluvad Lüdigi „Koit", Hermanni „Oh laula ja hõiska", Härma „Tuljak" ja Ernesaksa „Mu isamaa on minu arm" jõuavad eeskavasse ka mobiili- või Interneti-hääletuse tulemusena. Kui aga mõni vaimus 1985. aastasse kinnijäänu paneb hääletusele Serafim Tulikovi – Andrei Dostali laulu „Minu armas kodumaa", siis see küll läbi ei lähe. Kuna teismeliste hääled hajuvad paljude ikoonilaulude vahel laiali, saame üldlaulupeo eeskava koostamisel otsedemokraatia vahenditega tagatult tasakaalus tagajärje. Õpetatud žürii võib, aga ei pruugi jõuda sama hea tulemuseni.

Kui laulupeol valitseb rahvavõim, siis seda ka kõik armastavad. Mis omakorda tähendab, et lauluväljaku kooriruumi ehk lavale ei mahu kõik oskajad ära. Keda diskrimineerida ja tõrjuda? Mitte kedagi. Meeles tuleb hoopis pidada, et laulujumalale kõlbab ainult suurim ja parim. Praegune katedraal mahutab ala haldaja andmetel maksimaalselt 100 000 inimest (http://www.lauluvaljak.ee/est/territory), arvestusega kaks inimest ruutmeetri kohta. See on ülim tihedus, kusjuures hõlmab osaliselt ka teenindusalasid, kust tseremoonia kätte ei paista.

Laulujumalale kõlbab ka tehnoloogiliselt ainult parim. Alar Kotli 50 aasta tagune tipp seda tänapäeval enam pole. Telekommunikatsiooni arengut praegune laulukaar arvesse ei võta, samuti pole kõneväärne tagala olukord. Moodsat teenindust selle infrastruktuuri peale ei raja. See suunab meie ette kaks lahendusvarianti. Uue, kõrgtehnoloogilise amfiteatri võib rajada praeguse kohale (seda tehti ka 40 aastat tagasi, kui 1928. aasta laulupeoks tehtud lava enam nõuetele ei vastanud). Kui aga olemasolev on seaduse nii kõrge kaitse alla võetud, et seda puudutada ei tohi, tuleb peakiriku rajamiseks uus koht leida. Kliimamuutuse lähiperspektiive arvestades ikka Kõrg-Eestisse, kus kuppelmaastikud pakuvad looduslikke kohti külluslikult.

Laulupeokultuuri sakraalset olemust ning arenguvajadusi võib püüda ka eitada. Turg aga arvab praegu vastupidi ja kui riigivõim korda ei paku ega initsiatiivi ei haara, saadab turg välkkiirelt mõne Melchior Hofmanni reinkarnatsiooni (ehk Üllar Saaremäe juba ongi see?) laulupidu pildirüüste abil uuendama.

Tsivilisatsioonide piir läbi Eesti

Ahto Lobjakas

Mart Nutt, Nüüdis-Eesti ja poliitilised süsteemid. Ilmamaa, 2008. 440 lk.

Ameerika ajaloolane Walter Russell Mead vastandab oma hiljuti ilmunud raamatus „God and Gold" angloameerika merelise tsivilisatsiooni Mandri-Euroopa territoriaalimpeeriumidele. Angloameeriklased tegid kaubitsedes raha ning rajasid aluse oma juba 400 aastat kestnud sõjalisele ning poliitilisele juhtrollile. Selle aja vältel tekkis spetsiifiline angloameerika maailmavaade, mille puhul eelistatakse avatud ühiskonda, sõna- ja usuvabadust ning kapitalismi dünaamikat. Konkureerivad kontinentaalimpeeriumid on Napoleonist Brežnevini matnud oma ressursse jagelemisesse (kaubanduslikult) väärtusetute maatükkide üle.

Soome ajaloolane Matti Klinge on postuleerinud samalaadse eristuse ka eesti keeles ilmunud raamatus „Meie muistsed mereriigid", lisades viimaste nimistusse ka Skandinaavia ja Hollandi ning postuleerides Soome-Eesti-Liivi-Kura-Vendi merealliansi eksistentsi muinasajal. Väljapääs merele stimuleeris kaubandust ja tööjaotuse arengut, kultuurikontakte, vastastikust sõltuvust ja alliansside loomise vajadust. Maised jõud seevastu pidasid hinnas sõltumatust, põllumajandust ning pühendusid alliansipoliitika vastandina administreerimisele.

Lennart Meri on öelnud, et Eesti 3600 kilomeetrit pikk rannajoon on „kõige olulisem tegur, mis meid eristab ajaloolisest Moskva riigist" („Poliitiline testament", lk 26). Meri lisab Karl Marxi üldistuse, mille järgi Ida-Euroopas „slaavlased piirdusid sisemaaga ja jätsid rannikud mitteslaavi hõimudele" – leedulastele, eestlastele (Marx meid küll ei maini) ja soomlastele Läänemerel ning tatarlastele Musta mere ääres (samas, lk 27).

Väike ja maailma mastaapides tähtsusetu, Eesti jääb tavaliselt teoreetikutel kahe silma vahele. Ometi on Eesti oma merele avatud ajalooga unikaalses situatsioonis. Ta on maailmaajaloolise tähendusega tsivilisatsioonide kokkupõrkes kaalukeelel nagu ei ükski teine maa. Täna on Eestil valida, kas taasliituda meretsivilisatsioonidega või otsida kohta maatsivilisatsioonide ridades.

Samale dilemmale otsib kaudselt vastust ka Mart Nutt oma artiklikogus „Nüüdis-Eesti ja poliitilised süsteemid", mis haarab viimast 20 aastat ehk kogu Eesti seekordset poliitilist ärkveloleku aega. Nutt pooldab vaadet, mis püüab kokku sulatada mõlema mõtteviisi elemente. See on loomulik, arvestades, et Nuti näol on tegemist Eesti rahvuskonservatiivse joone ühe liberaalsema esindajaga. Nuti raamat toob reljeefselt välja sisepinged Eestis viimase kahekümne aasta jooksul domineerinud poliitilises konsensuses, mis on paralleelselt püüdnud üles ehitada rahvusriiki ning võidelda selle jaoks välja rahvusvahelist legitiimsust ja julgeolekut, importides maritiimseid väärtusi – demokraatiat ja liberalismi.

Rahvuskonservatism (mida praegu esindab kogu Eesti n-ö euroopalik poliitiline spekter sotsidest Reformierakonna ja Isamaani) on dilemma lahendanud nõukogude praktikast tuttava dialektilise võttega. Eesti on riik, mis on sisult rahvuslik ja/aga vormilt liberaalne. Kuigi Nutt vaatleb liberalismi ja konservatismi üsna ulatuslikult, ei ole raamat parim teejuht algajale ideoloogiahuvilisele. Nuti versioonis on konservatiivid tänased liberaalid, viimased esindavad küll samu vaateid ja väärtusi, aga „erinevus on järjekindluses": liberaalid lähevad Nuti järgi tihti kompromissidele vasakpoolsetega (lk 32).

Maailmavaateline proovikivi, suhtumine üksikisikusse, kannatab päris algusest kontseptuaalse sisepinge all. Nii vastandab Nutt korduvalt üksikisiku vabadusi ning riiki/võimu viimase kahjuks. Aeg-ajalt lisandub siiski hobbeslik anarhiat kartev moment. Taustal aga tõstab regulaarselt pead rahvuskonservatiivne tees isiku allutatusest (etnilisele) kontekstile („kultuuris. sisaldub rahva sotsiaalne organisatsioon – etnos, psüühhiline laad ning käitumisnormid" (lk 61). Tõelise konservatiivi jaoks on isik ning tema vabadus alati ajaloo ja olude tuletis, seega teisesed. Mõttekäiku aktsepteerib ka osa liberaalidest, kuid mitte kunagi etnilisel pinnal. Liberalism ei saa loobuda kreedost, et see, mis on võimalik ühele, peab olema võimalik ka teisele. Väärtusi ei saa importida, aga neid ei saa ka keelata.

Liberaalse demokraatia hüvede valikuline jaotamine ongi peamine, mis lahutab Eesti rahvuskonservatismi Lääne-Euroopa poliitilis-kultuurilisest peajoonest. Kusagil ei paista see välja selgemalt kui rahvusvähemuste küsimuses. Analüüsides Prantsusmaal 2005. aastal aset leidnud Põhja-Aafrika taustaga noorte mässe Pariisi äärelinnades, ei mõista Nutt nende põhjusi. „Ometi elavad [immigrandid] võrratult paremini kui nende rahvuskaaslased päritolumaadel," tõdeb ta (lk 300). Lahendusena pakub ta mässajate soovi „end maksma panna", ent küsib „kas see on vastuvõetav prantslastele?". Siit joonistub kontrastselt välja kardinaalne erinevus riigi, kodakondsuse ja rahvuse mõiste mõtestamises Eestis ja Lääne-Euroopas. Iga mustanahaline Prantsusmaa jalgpallur, kes sel kuul EMil platsile jookseb, on prantslane. Tema päritolu, emakeel, aktsent, nahavärv jms ei ole määrav, kui on tegemist Prantsusmaa kodanikuga. See on Prantsusmaal aksiomaatiline viisil, mis Eestis tundub hoomamatuna.

Siin ei piisa osutamisest asjaolule, et lõviosa Eesti muulastest saabus meile okupatsiooniaastail rahvusvahelise õiguse vastaselt, sest see asjaolu ei ole lõppkokkuvõttes määrav ka rahvuskonservatiivide jaoks. Nutt osundab korduvalt (küll allikale viitamata) 1960. aastail Prantsusmaal läbi viidud sotsioloogilisele uuringule, mille järgi ähvardab ühiskondi, kus immigrante on rahvastikust üle veerandi, „autoritaarne diktatuur". Eestis, ütleb Nutt, saab demokraatia püsida vaid siis, kui eestlaste osakaal kodanike hulgas on üle 80% (lk 122). Küsimus ei ole selles, et liberaalid ei tahaks eesti keelt, kultuuri või rahvust säilitada. Küsimus on eesmärgis, mille nimel seda teha, kas asjana iseeneses või vahendina üksikisiku vabaduse teenistuses. Eesti rahvuskonservatiivid püüavad istuda korraga kahel toolil, kuid liberaalsed väärtused ei ole nende positsiooni orgaaniline osa ja nendest sageli lõpuks loobutakse.

Rahvuskonservatiividel on ühtmoodi raskusi orienteerumisel nii Eesti liberaalsete läänenaabrite kui autokraatse idanaabri reaalsuses. Rohkem kui 100 000 immigrandi lahkumine Eestist pärast 1991. aastat (lk 156) on kahtlemata saavutus, kuid samal ajal on tekkinud üle 100 000 Venemaa kodanikust alalise elaniku (enam kui kusagil mujal Euroopas peale Saksamaa). Sellest Nutt ei räägi, kuigi rahvusvahelise õiguse eksperdi jaoks on kindlasti ilmne, et kodakondsete kaitse on Venemaa jaoks tunduvalt aktsepteeritavam vabandus Eesti asjadesse sekkumiseks kui lihtsalt „samakeelsete" mured.

Eesti Achilleuse kanna teeb haavatavamaks see, et rahvuskonservatiivide rahvuspoliitika opereerib sisuliselt väljaspool aega – nagu oleks Eestil aega piiramatult. Nuti korduval osutusel võtab vähemusrahvuse põlistumine vähemalt kolm põlvkonda. Eesti naturalisatsiooniprotsessi senine kulg lubab projitseerida, et üle 100 000 üldse kodakondsusetu saab Eesti passi *ca* 40 aastaga. Seegi on aeg, mida Eestil reaalselt ei pruugi olla.

Rahvuskonservatiivid ei ole suutelised võtma vastutust riigi tuleviku eest. Nad oskavad vaid öelda, kes on süüdi. Nutt ennustab, et piiride ümberkujundamine Euroopas ei lõpe „enne, kui iga riigi loomiseks suuteline rahvas on selle loonud" (269). Seega järeldub Nuti enda seisukohalt, et kui venelasi ei õnnestu kolme põlvega assimileerida (ja kuidas assimileerida Venemaa kodanikke?), tekivad neil maailma silmis legitiimsed vähemusrahvuse õigused, k. a teoreetiline võimalus iseseisvuda. Rahvuskonservatiivide jaoks jookseb seega Huntingtoni tsivilisatsioonide piir juba täna (ja jääbki jooksma) läbi Eesti enda, meeldib see meile või mitte, sest „veri on paksem kui vesi" (lk 284).

On tähelepanuväärne, kuivõrd kogumiku varased artiklid, mis on kirjutatud muu maailma jaoks suuresti suletud Eestis, kipuvad relvi laenama vaenlase arsenalist. Kandvad mõisted on „massid", „eliit", „arengu dialektilisus", „arengu seaduspärasused". 1988. aastast pärit avaessees on juttu 1640. aasta „Inglise kodanlikust revolutsioonist", mis on puhas marksistlik terminoloogia.

On ka väikseid lapsusi. Nii ütleb Nutt, et „totaalse majanduseluga riik ei tunnista materiaalseid stimuleerimise vahendeid" (lk 43). Juba Arthur Koestler oma esseekogus „The Yogi and the Commissar" (1945) analüüsis põhjalikult seda, miks ja kuidas Stalin hakkas juurutama just materiaalset stimuleerimist, lubades tööstusettevõtetes 1930. aastaist palgavahedel tõusta saja- ja enamakordseks. Ajakirjad kirjutasid uhkelt ka esimestest „Nõukogude miljonäridest".

Tugevad on Nuti Venemaa-analüüsid. On ilmne, et Venemaa on üks Eesti tuleviku võtmeid ning soome ajaloolasel Martti Turtolal on ilmselt õigus, kui ta ütleb, et Eesti saatuse määras 1930. aastate lõpul asjaolu, et tema liidritel puudus adekvaatne ettekujutus Nõukogude Liidus toimuvast (EPL 7. VI 2008). Nuti kogumiku parim essee on 1995. aastal kirjutatud „Quo vadis, Estonia?" mis pakub harukordselt dogmaatikavaba sissevaate ka täna aktuaalsesse ajaloolise mälu temaatikasse. Nutt osutab, et poliitikat saab teha vaid käepärase materjaliga ning Eestis on selleks (ka tänaseni) Nõukogude ajal üles kasvanud kaader.

Nuti mõtet aproprieerides lisan: Eesti ei tohi ennast alahinnata. Seda ka selle osas, kust on tuldud. Väliseestlasel võib seda olla raske uskuda, kuid ka Nõukogude aastail elati Eestis lahtiste silmadega. Kommunismiuskuja oli siin äärmiselt haruldane loom ja süsteemi olemus polnud kellelegi saladus. Eesti ei pea end seetõttu mitte niivõrd vabastama nõukogude taagast (sest, nagu Nuttki märgib, ka kollaboratsionismi mõiste ega mõte ei jää aja möödudes samaks), vaid püüdma päästa neid väärtusi, mis Nõukogude surve all karastusid rahva moraalseks selgrooks ning mis muu kõrval tõid sajad tuhanded spontaanselt lauluväljakule. Nii paradoksaalne kui see ka pole, oli vabanev Eesti pea sajaprotsendiliselt keskklassiühiskond. Muidugi, teatavas nihkes läänega, kuid struktuuriliselt määravat vahet ei olnud: olemas olid märkimisväärselt kõrge haridustase ja demokraatiaga sobivad väärtushinnangud, muu oli fikseeritav omandireformiga. Üks Eesti suuremaid probleeme praegu ongi, et see keskklass on sisuliselt hävinud. Osalt on tegemist varalise polarisatsiooni vältimatu mõjuga, kuid riigi enda huvides oleks olnud püüda säilitada elanikkonnas suuremat ühtekuuluvustunnet – see kuluks nüüd marjaks ära üha ettearvamatumas majanduslikus ja välispoliitilises olukorras.

Nuti artiklikogumik on hästi toimetatud. Kui midagi ette heita, siis (vähemalt lääne traditsioonis) väga lühikest sissejuhatust. Arusaamatu austus nõukogude kommete vastu ilmneb ka sisukorra paigutamises raamatu lõppu.

KERGITAB KULMU

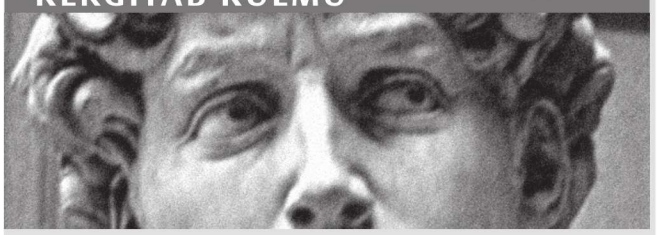

Meeleparanduse võimalikkusest

Aeg-ajalt ujub ikka ja jälle pinnale tõdemus, et eesti rahvas käitub rumalalt, tapab ennast rõõmsalt ja uljalt mitmel viisil, nii kiirete kui ka aeglaste meetoditega, ei hooli ka ligimestest ega taha isegi majandusliku jätkusuutlikkuse huvides ennastsalgavalt paljuneda. Vanasti nimetati seda moraalseks allakäiguks või eetikakriisiks. Praegu kõlab see valevagalt, sest kontekst kõneleb muud.

Moraaliküsimused on inimese isikliku vastutusega seotud valdkond. Praegu ei saa inimese isiklikust vastutusest ühiskonna või lähedaste ees väga veenvalt kõnelda, sest see ei klapi liberalismiparadigmaga, kuigi on rahustav retoorikavõte, kui piirideta vabadus juba liiga palju ühiskondlikku saasta ja kaost toodab.

Vanadel aegadel moraalikategooriatega lahatud probleeme käsitletakse täna asjalikes suure plaani kategooriates. Näiteks, et mitmeharuline lõbutööstus kahjustab inimressurssi, mis toob kaasa ka suured majanduskahjud. „Inimressurss", kes koguprodukti toodab ja makse maksab, ja see, et raha kulub palju – nendel argumentidel on teatavat autoriteeti, kuigi röövkapitalismi tingimustes, kus loomulik kadu kuulub protsessi juurde, on need samuti juba omajagu devalveerunud. Üksiksiku absoluutväärtus, personaalne vastutus ja väärikus – see ei ole nii oluline. On ju ka kõik meie eetika- ja moraaliskandaalid üles kerkinud võimuvõitluses allajääva institutsiooni „pattudena", mille lunastajaks saab keegi „juhtoinastest". Aga et ebamoraalsus ja sulindus on tegelik elunorm, siis mõjuvadki „moraalikampaaniad" sellena, mis nad on – mitte meeleparanduse, vaid võimu ümberjagamise toimingutena.

Ka religioosses kontekstis on moraaliküsimuste puhul mängus suur plaan – absoluut, mis tõotab karistust või preemiat teises ilmas. Sellest tuleneb muu, väiksem vastutus – ühiskonna, perekonna ja ligimese ees. Religioosse moraalikäsitluse puhul on vastutust nõudev suur kohtunik kusagil „väljaspool" asetsev jõud, jõuvälja keskmes on aga üksikisiku otsustused. See annab religioonile moraaliküsimustes teatava efektiivsuse – vähemasti sel puhul, kui usuinstitutsioone ei kasutata kasuliku mugandumisvahendina. Muidugi (kuigi usuõpetuse jüngrid väidavad vastupidist) on moraaliõpetus võimalik ka väljaspool mingi absoluudi mõjuvälja. Moraali võib käsitleda kui selliste ühiskondlikku stabiilsust tagavate käitumisnormide kogumit, mille ignoreerimine petab kaasinimeste õigustatud ootusi armastuse ja mitut liiki (ka majandusliku) turvatunde õiglasele ja solidaarsele jagamisele. Sellises käsitluses, kus on seotud üldised hüved ehk armastus ja turvatunne ning iga üksiku isiklik vastutus, on toimuva keskmena ikka veel alles inimene, lihast ja verest üksikisik.

Üksikisikut ei eksisteeri aga „suure plaani" kategooriatega kirjeldatud globaliseeruva maailma kirjeldustes. „Globaliseerunud" inimese puhul ei ole õieti olemas ka moraaliprobleeme, sest normide asemel on tähtsad mugandumine ja mobiilsus: valmisolek muuta kiiresti füüsilist, sotsiaalset või mentaalset „asukohta". Sama eeldab ka multikultuurilisuse ideoloogia, mis nõuab valmisolekut lahustuda Teise ootustes ja vajadustes.

Nii on infoühiskonna pakutav infoküllus ja globaalsed „üldplaanid" kahe teraga mõõk. Ühest küljest peaks teadlikkus süvendama inimeste vastutustunnet ja soodustama arukat, „jätkusuutlikku" käitumist. Samas, tühistades üksikisiku tähenduse ja muutes tinglikuks identiteedi, vabastavad suure halastamatu masinavärgina antud objektiviseerivad maailmakirjeldused inimese vastutusest – seega ka normidest, mida vanasti seostati moraaliga ja metafüüsilise imperatiiviga ja mida täna üritatakse alal hoida sotsiaalse tervise ning ökoloogilise ja majandusliku jätkusuutlikkuse kategooria abil.

Maailm ja Eestigi oleks kindlasti kaunim koht, kui üldplaani aduva kodaniku teadvusse õnnestuks mingi imenipiga kirjutada ka isiklik vastutus. Aga kui inimene teab, kuidas ja miks kõik paratamatult „juhtub", siis ei vaevu ta pingutamagi. Paradoks, aga üledoseeritud vabadus ja globaalne informatsioon toodavad fatalismi. Selle kõige tasakaalustamiseks ei aita vist muu kui toores jõud. Ju peab Teise austamine ja puude kallistamine praeguste ja uute euronormide toel vähemasti sama pühaks saama kui Lunastaja Issand. Sinnapoole asjad liiguvadki. Iseasi, kas inimene, see kurja juur...

Evi Arujärv

Mennoniidid – alternatiiv rahvusriigile

Vestlus Tallinna ülikooli antropoloogiaprofessori Lorenzo Cañás Bottosega

Tallinna ülikooli antropoloogiaprofessori Lorenzo Cañás Bottos avaldas oma Manchesteri ülikoolis kaitstud doktoritöö ingliskeelse monograafiana „Vana koloonia mennoniidid Argentinas ja Boliivias. Riigiloome, religioossed konfliktid ja tuleviku kujutlemine". Autor analüüsib selle XVI sajandil Madalmaadel asutatud ja sealt hiljem välja rännanud protestantliku usulahu näitel rahvusriikide-ülese ühtse kristliku kogukonna loomisprotsessi ja tuleviku kujutlemise viise, mis annavad võimaluse teha üldistusi näiteks rahvusriigi- ja kogukonnaloome, riigi ja üksikisiku suhete jpm kohta.

Kuidas see raamat alguse sai ja kuidas jõudsid just mennoniitideni?

Asi sai ilmselt alguse minu tüüpiliselt romantilisest suhtumisest amišitesse. Noorena nägin filmi pealkirjaga „Tunnistaja" („Witness") Harrison Fordiga peaosas. Hiljem olid mul Buenos Aireses hoopis teised teemad käsil, kui sattusin oma juhendajaga amišitest vestlema. Tema ütles, et ka mennoniidid oleks hea uurimistöö teema, mina leidsin, et miks mitte. Kuna olin enne majandust õppinud, tuli esimese asjana mulle pähe, et see oleks suurepärane võimalus esitada väljakutse Max Weberile ning tema kapitalismi ja protestantismi kohta käivatele teooriatele. Mennoniidid on põhimõtteliselt ju protestantliku eetika musternäide – miks neist siis tavalisi kapitaliste ei saanud? Varem ilmunud teemakohast kirjandust lugedes leidsin ma, et see väide leidub juba Colin Campbelli raamatus, mille pealkiri: „Romantiline eetika ja tarbimise vaim" parafraseerib Weberit. Selle raamatu järgi ei näinud Weber ette tõsiasja, et protestantliku eetika tulemusel tekib tootmine. Aga mida toodanguga peale hakata? Selle realiseerimiseks on vaja tarbimist.

Nii et kuna see teema oli juba võetud, pidin mina endale uue leidma. Välitöödel tekivad uued küsimused tavaliselt iseenesest. Mõistsin, et tegelikult huvitab mind religiooni ja poliitika omavaheline suhe ning seda kõige laiemas mõttes: kuidas luuakse ja legitimeeritakse poliitilisi kogukondi, kust see legitimeerimine tuleb, kuidas suhestustakse sarnaste ja kuidas enda omast erinevate kogukondadega ja kuidas kogukondi elus hoitakse? Samuti sotsiaalne enesemääratlemine ja funktsioneerimine: kuidas koos hoitakse mennoniite kogukonda ja kuidas see rühm läbi ajaloo riiklike organisatsioonide kõrval püsib? Nõnda avastad terve uute küsimuste universumi. Iga kord kui väljal juhtub midagi uut, ei paku see huvi ainult kui asi iseeneses – sest tegelikult saab niimoodi uurida ka nende sündmuste taga peituvaid nähtusi. Seda sorti antropoloogia mulle meeldibki – mennoniitide abil saab rääkida globaalsetest süsteemidest. Rahvusriikidest koosnevat maailma saab vaadata hoopis teisest perspektiivist ja tõstatada küsimusi, mis muidu poleks kunagi tekkinud.

Näib, et mennoniidid, kes on oma kommete ja religioosse identiteedi seisukohalt väga traditsioonilised, esitavad väljakutse meie traditsioonilisele nägemusele riigi, assimileerumise, integratsiooni ja kultuurilise sulandumise küsimustes – kõik tänapäeva maailmas olulised teemad. Riigiüleste protsessidega, nagu sa neid oma raamatus nimetad, on mennoniitide eluvorm minu meelest alternatiiviks traditsioonilisele rahvusriigile. Kui elujõuline selline alternatiiv on?

Mennoniidid on juba 500 aastat vastu pidanud ja seda on palju rohkem kui nii mõnelgi rahvusriigil on korda läinud. Nad on elujõulised, sest neil on alati õnnestunud kohaneda muutuvate tingimustega. See ongi üks neist asjust, mida püüan raamatus näidata. Nimelt: kui mennoniidid sattusid rahvusriikide loomise protsessi keskele, kus riikide eesmärgiks oli esmalt konsolideerida oma territooriumid, näitasid nad end selle territorialiseerimise potentsiaalsete abilistena, näitasid, et nad on rahuarmastavad põlluharijad, kes sobivad riikide mõtteviisiga väga hästi. Nad on paiksed põlluharijad, head kristlased, ja see annab neile stabiilse grupi maine – kõik see aitab kujundada suhtumist. Siis aga nihkusid riikide prioriteedid territoriaalsest konsolideerimisest rahvuste ülesehitamisele. Niisugused muutused toimusid kogu Euroopas, mennoniidid kogesid seda Venemaal. Ja see tõi päevakorda rahvuse teema: mida tähendab olla venelane? Võib küll mõelda, et on olemas mingi eriline venepärasus, mis on ühine kõigile Venemaa territooriumil elavatele inimestele, aga nii see ei ole. Rahvus tuleb üles ehitada ja seda tehakse riigikoolide süsteemi kaudu. Kui Venemaal kehtestati üleriigiline koolikohustus, otsustasid mennoniidid, et rändavad Kanadasse.

Kanadas juhtus aga sama asi: kõigepealt oli riik ametis territoriaalse konsolideerimisega ja pärast Esimest maailmasõda hakati üritama mennoniitidest Kanada kodanikke või õigemini Briti alamaid teha. Ja kuna rahvusriiklike formatsioonide tekkimine ja konsolideerumine oli globaalne protsess, siis lõppesid ühel hetkel võimalused hõivata uusi territooriume, sest rahvusriigid olid enda alla võtnud kogu maailma, välja arvatud ehk näiteks Antarktika. Kuidas õnnestub siis riik üle trumbata ja vältida rahvuse pealesurumist? See käib protsesside kaudu, mida mina nimetan riigiülesteks. Mitte rahvuseülesteks, sest rahvuseülene viitaks otsekui rahvuse vahetamisele, mennoniidid aga jäävad rahvuste loomise protsessist täiesti kõrvale. Nemad moodustavad suhtevõrgustiku, ühtse kogukonna, mis koosneb maailma rahvusriikide territooriumidel asuvatest mennoniitide kolooniatest.

Üks mu informant rääkis, kuidas ta ületab Boliivia ja Argentina piiri: ta lahkub Boliiviast selle riigi dokumendiga ja vahetab selle siis enne järgmist passikontrolli Argentina omade vastu välja. See üllatas mind. Ühelt poolt oleksid nad otsekui minevikus kinni ja siis järsku kasutavad vaheldumisi kaht passi – omamoodi väga postmodernne. Ta selgitas: „Minu lapselapsed on argentiinlased, mu lapsed on boliivlased. Mina olen mehhiklane, mu vanemad olid kanadalased ja vanavanemad venelased. Aga meie isamaa ei ole siit maailmast, meie isamaa on taevas." Kui mennoniitide ajaloo peale mõelda, siis tähendab iga uus ränne loobumist võimalusest saada mingi rahvuse liikmeks. Mõistad, mu informant pidas silmas seda, et tema vanavanemad ei olnud rahvuselt venelased, vaid et nad sündisid Venemaal ja ütlesid rahvuslikust kuuluvusest lahti selleks, et jääda truuks oma isamaale, nagu ta ise ütles: „Meie isamaa on taevas".

Sinu informandi öeldu illustreerib tabavalt seda, et mennoniidid on tõelised globaliseerujad ja on seda olnud juba pikka aega.

Tegelikult oligi see üks mu esimesi väiteid. Aga asi sai alguse globaliseerumise eest põgenemisega. Nad aeti välja Püha Rooma keisririigist, mis oli üks esimesi moodsaid globaalseid impeeriume maailmas. Muidugi valitsesid ka näiteks Tšingis-khaan, Aleksander Suur ja Julius Caesar suurt osa maailmast, aga see oli teistmoodi maailm. Püha Rooma keisririik oli esimene kord, kus meile tuttavas maailmas oli tekkinud ülemaailmne impeerium. Nii et mennoniitide puhul üllataski mind see, et nad aitavad meil mõista, et globaliseerumine polegi kuigi uus nähtus. Me räägime praegu globaliseerumisest, rahvusvahelisusest ja multiidentiteetidest – mennoniitidel on kõik see olnud juba 500 aastat. Ja ikka räägime, et nad elavad minevikus.

Mennoniite armastatakse niisiis kujutada minevikule orienteerituna, minevikus elavana. Kirjutad, et „mennoniite kirjeldatakse tavaliselt tänapäevase maailma pahede vastu seisva kogukonna musternäitena". Sinu raamat aga räägib ka „hälbimisest ja konfliktidest". Näib, et see on järjekordne väljakutse, mille mennoniidid meile esitavad – nad keelduvad vastamast meie romantilistele ootustele?

Täpselt nii, see on väga hea sõnastus. Liiga sageli ei küsi me endalt midagi selle kohta, mida me näeme. Selle asemel, et näha, kes on mennoniidid või kes nad olla tahavad, näeme me neid sellisena, nagu me soovime, et nad oleksid. Või õigemini sellisena, nagu me ise tahaksime olla, või siis hoopis sellisena, nagu me ei tahaks olla. Arvame, et nad on meist paremad, sest neil on alles see, mille meie oleme kaotanud ja milles näeme väärtust. Ja neil puudub kõik see, mis on meil ja mida me enda juures vihkame. Või vastupidi: määrime neile kaela kõige hirmsamad patud, mis meile pähe tulevad, ega näe neis midagi head. Kaks võimalust: nad on kas „õilsad metslased" või Hobbesi hundid. Kuidas seda eesti lugejale lähemale tuua? Minu arvates on sobiv näide setude kuvand. Kunagi peeti neid kultuurituteks ja tsiviliseerimata talupoegadeks. Kellegi setuks nimetamine oli põhimõtteliselt solvang. Praegu nähakse neis aga mingis mõttes puhta ja puutumatu eestluse võrdkuju. Nii et kas me näeme ikka setusid või hoopis seda, missugune Eesti tahab või ei taha olla? Kas teised on tegelikult peegel, kus me näeme teiste asemel vaid iseennast?

See toob meid aja teema juurde. Sa uurid, kuidas üks kogukond, kes peaks väidetavalt elama minevikus, konstrueerib oma tulevikku. Nagu ütles Stefano Montes sinu raamatu esitlusel, ei räägi see üksnes ruumist vaid ka ajast.

Sellele küsimusele võib vastata põhimõtteliselt samamoodi nagu eelmisele. Kuidas me näeme Teist ja missugune peaks ta meie arvates olema? Missugused on meie ootused ja eeldused? Tänapäeva maailmas kiputakse aja möödumist mõõtma tehnikasaavutuste arenguga. Järelikult kogukond, kes loobub tehnika kasutamisest... Õigemini, tegelikult nad ei loobu sellest. Mennoniidid kasutavad tehnikasaavutusi valikuliselt. Peame lihtsalt mõistma, kuidas ja mis alustel see valik tehakse. Meie oleme ju samuti tehnika kasutamisel väga valivad, kuid me lihtsalt ei teadvusta seda nii selgelt. Näiteks arvutimängud – räägitakse, et need on laste jaoks liiga vägivaldsed. Aga mennoniitide argumendid näiteks traktorite või muusika kohta lähtuvad samast loogikast. Südametunnistus peab olema puhas – ja siin tulebki mängu tulevik: missugune peaks olema mennoniitide kogukond? Milline on see ideaal, mille poole nad püüdlevad, millistena tahavad nad oma lapsi näha? Missugune peaks olema tuleviku mennoniit? Nõnda kasutavad nad teatud filtrit soovitud kogukonna saavutamiseks ja meie teeme ju tegelikult sama. Näiteks Eesti tahab end defineerida riigina, kus on hea arendada tehnoloogiaid – Eesti kui tehnoloogiline tulevikumaa. See on põhimõtteliselt samasugune arutluskäik. Kõikjale traadita Internet, Internet kõigile kättesaadavaks avalikuks teenuseks. Ja oluline on siin see, et kipume rahvagruppe ja ühiskondi hierarhiasse sättima vastavalt nende tehnika arengule.

Sa näitad, et mennoniitidele viidates saab kritiseerida üldlevinud arvamust, otsekui oleksid „juurtetus" ja „nomaadlus" kultuurilisele identiteedile mingiks ohuks (nõnda kipuvad eeldama rahvusriigid). Seega räägib sinu raamat üksiti ka tänase maailma identiteedipoliitikast ja näitab, et identiteet võib olla dünaamiline ja paindlik ning muutuda vastavalt poliitilistele, sotsiaalsele ja ideoloogilisele keskkonnale või – nagu mennoniitide puhul – vastavalt kohalike kogukondade sisemisele arengule.

Jah, nende „juurtetus" on ilmselge. Nagu ka see, et inimene ei pea tingimata olema kusagile „juurdunud". Juurte metafoor on tüüpiline näide selle kohta, kuidas riigid mõtlevad, kui nii võib väljenduda. Sama käib ajaloolisuse kui legitimeerija kohta. Aga mis puutub identiteeti kui sellisesse, siis olen selle termini suhtes üha skeptilisem. Olen püüdnud seda sõna vältida, kuigi alustasin oma uurimistööd just identiteediuuringutega. Minu arvates on see mõiste kahjulik, sest sel on üks tähendus sotsiaalteadustes ja teine avalikus sfääris. Selle võib väga kergesti asendada teiste terminitega ja sama hästi saab hakkama ka ilma selleta. Usun, et raamatus ei maini ma seda sõna kordagi. Sama käib ka sõna „kultuur" kohta. Nende mõistete häda on selles, et kasutame neid mingite väga korralikult sildistatud, teistest eristatud rahvagruppide kohta – peaasjalikult selle näitamiseks, et nad on ülejäänud maailmast väga erinevad ja et on olemas mingi põhiolemus, mingi tuum, mis neid teistest eristab, ja et seda tuleb kaitsta.

Ühtlasi on riigid kasutanud mõistet selleks, et üksikisik rahvusliku identiteedi mõiste kaudu oma riigiprojekti külge liita. Kui ma üritan oma raamatus midagi põhjalikult koost lahti võtta, siis on see kogu rahvusriikide loomise protsess ja loogika, mis ühendab riigi ja rahvuse. Nii et see raamat on territoriaalsuse dekonstruktsioon, riigiloome protsessi dekonstruktsioon, rahvusliku identiteedi loomise protsessi dekonstruktsioon. Viimane tuleb tavaliselt ülalt ja riik legitimeerib siis tagantjärele oma teod, mis tehtud selle rahvusliku identiteedi kaitsmise nimel. Nõnda hakkame nägema kõiki neid teisi identiteete ja jõuame etnilise ja moraalse identiteedini. Aga mida see identiteet tähendab? Mõistet ennast kasutatakse palju, aga kriitiliselt kasutatakse seda vähe. Minu arvates on identiteet avalikus sfääris liigagi laetud termin. See on avaliku sfääri tööriist, aga analüüsile ei lisa see suurt midagi juurde. Teisest küljest tuleb muidugi käsitleda ka seda, mida mennoniidid ise endast arvavad: nad on *Christenvolk*, Kristuse rahvas.

Ja lõpuks tahan muidugi küsida su tulevikuplaanide kohta. Lähed peagi taas välitöödele. Mis suunas sa oma uurimusega edasi kavatsed liikuda?

Lähen mõne päeva pärast tõesti tagasi välitöödele. Kirjutasin raamatus ühest Argentina mehest, kes püüdis mennoniidiks saada, põhjustas niimoodi kogukonnas terve rea konflikte ja pani kogukonna sees alguse teatud dissidentlikule liikumisele. Kolooniasse ei saanud ta jääda ja kolis siis elama mõnede amišite juurde. Nood olid Ühendriikidest lahkunud, kuna nende perekonnapea tahtis vuntse ja väitis, et piiblis ei öelda mitte kusagil, et see oleks keelatud. Siiski sunniti ta kolooniast lahkuma ning ta kohtus minu argentiinlasest informandiga. Viimase seitsme aasta jooksul on toimunud järgmised asjad: argentiinlasega liitusid mõned amišid, mõned oma kolooniatest lahkunud mennoniitidest teisitimõtlejad ja mõned vene vanausulised, kes on kunagi Siberist Brasiiliasse ja sealt Boliiviasse kolinud, ning kuna seal kandis tegutses kunagi rootslaste evangeelne misjonikeskus, siis ka mõned usku vahetanud boliivlased. Nii et seal käivad praegu väga huvitavad protsessid, luuakse midagi täiesti uut: religioossed grupid segunevad ja asja teeb eriti huvitavaks see, et nad on kõik dissidendid, kes on oma gruppidest pidanud erimeelsuste tõttu lahkuma. Nii et mind huvitab, kuidas nad üksteisega toime tulevad ja kuidas suhestub see kõik parasjagu Boliivias toimuvaga, näiteks Evo Moralese poliitikaga jne. Mind huvitab, milline on nende kogu maailmast kokku tulnud ja keset eikellegimaad kogukonnana elavate inimeste koht Boliivia ühiskonnas.

Küsinud **Maarja Kaaristo**

Tanja Muravskaja *pure* rahvuslus

Maarin Mürk

Tanja Muravskaja näitus „Nemad, kes laulsid" Vaala galeriis 22. V – 10. VI.

Tanja Muravskaja oma laulva revolutsiooni kangelase taustal. JAAN KLÕŠEIKO

Tanja Muravskaja nimi ja looming on tõusnud viimase paari aasta jooksul üha järjepidevamalt esile. Kunagisest mängurist kunsti ja moe/reklaami-maailma piiril on saanud täisvereline kunstnik, keda huvitavad peamiselt puhas (*pure*) vorm ja rahvuslik sisu.

Vaala näitus „Nemad, kes laulsid" pakkus väärika paariku eelmise aasta Linnagalerii „Positsioonide" väljapanekule. Nende vahele jäänud „Encore" sügisel Hobusepea galeriis oli aga mõnevõrra üllatus: kõik vanad tööd, tihti veel näituseaegses korralikus raamistuses, olid kuhjatud keldrisse. See mõjus pretensioonika piiritõmbamisena oma senise ja tulevase loomingu vahele, tuleviku-lubadusena ja nüüd, Vaala näituse järel, on selge, et „Positsioonide" sari jäi juba siiapoole piirjoont.

Tundub, et kui Muravskaja jääb oma peamise meediumi, fotograafia juurde, on ta kõige tugevam. Tundes meediumi läbi ja lõhki, ei katseta ta enam, vaid teeb lihtsalt enam või vähem täiuslikke sooritusi. Muravskaja loomingus on järjest märgatavam liikumine üha puhtama vormikeele poole. Selles mõttes on ta klassikaline fotograaf, kelle seeriad on äratuntavalt poseeritud stuudiopildid. Erinevalt järjest paisuvast igamehe-visuaalkultuuri uputusest (võib-olla isegi vastandudes sellele tendentsile) välistab kunstnik süstemaatilise järjekindlusega igasuguse juhuslikkuse ja sattumuslikkuse (ja tausta) oma piltidel. Tegelased vaatavad alati otse kaamerasse, nad on kontsentreeritud just selleks hetkeks ja võtavad oma ülesannet poseerida fotograafile alati väga rangelt ja tõsiselt.

Mõlemad näitused, kindlasti Muravskaja ühed kõige läbitöötatumad projektid, on tundlikult ja peenelt orkestreeritud. Kerge installatiivse *touch*'iga on loodud puhas ja karge keskkond, mis toetab fotoseeriate kandvaid teemasid nagu kodanikutunne, (oma)rahvuslus, osalus, rahvuslikud sümbolid jne. Muravskaja suhtumine nendesse teemadesse on tõsine ja portreteeritavate suhtes empaatiline, kuid tänu üldisele kargele meeleolule jääb üldmulje distantseerituks. Väikeste nihestustega jätkub näitustel valge kuubi esteetiline programm ja diktatuur, mis loob ajatuse ja universaalsuse tunde. Paradoksaalsel kombel jääb valdama igapäevaelust eraldatud, väljatõstetud ja puhastatud mulje, kuigi tegemist on aktuaalsete probleemidega ja elus kangelastega.

Mõlemad näitused on selge kontseptsiooni ja teostusega, kuid ei mõju sealjuures plakatlikult või formaalselt. Tööd ei ole liiga lihtsad, publikule on antud võimalus end käsitletavate teemade suhtes positsioneerida, kujundada oma seisukoht. Vabalava näitusel on eelkõige muidugi sümboolne žest, kuna valge kuubi vaikuses oleks „avalik esinemine" peaaegu mõeldamatu liigutus, kuid ilmselt kutsub mikrofoni nägemine enamikus inimestes instinktiivselt esile mõtteid, mida sealt võiks öelda. Eesmärk täidetud.

Muravskaja tendents muutuda oma loomingus järjest korralikumaks, puhastada oma teelt kõik üleliigne, ilmselt süveneb. Lisaks on ta tundlik näituselavastajana, stseenid on täpselt orkestreeritud ja kõik detailid paigas. Kõlab perfektselt. Huvitav on oodata tema järgmisi näitusi-projekte: kuidas võiks ta kunstnikuna muutuda? Kindlasti saab jätkata (rahvuslike) probleemide käsitlemist samas puhastatud võtmes ja kindlasti armastaksid seda kriitikud ja ostaksid muuseumid. Muravskaja, praegu veel esilekerkimise-staatuses, võiks olla üks kunstimaailma noortest lemmikutest – täidetud on kõik vajalikud tingimused: ühelt poolt tegelemine oluliste, n-ö õigete teemadega nagu kodanik olemine jne, mis on teiselt poolt valatud kliiniliselt professionaalsesse vormi.

Ainult ühtsuses peitub jõud

Saksamaal elava poolatari Anna Krenzi irooniline poola naise kujutis ei erine nõukogude naise kuvandist.

PRESSIFOTO

Reet Varblane

Kuuldused feminismi, sealhulgas ka feministliku kunstimõtlemise ja kunsti enda surmast või aktuaalsuse kadumisest on pehmelt öeldes ennatlikud. Läänemaailma ametlikes ringkondades peetakse küll ranget arvet poliitilise korrektsuse üle, kuid reaalse eluga pole sellel ei Lääne-Euroopas ega ka Ameerika Ühendriikides siiski, vaatamata sellele, et feministlik mõtlemine ja praktika on kestnud enam kui neli aastakümmet, suurt midagi tegemist. Otse vastupidi, maailma avardumise, migratsiooni kasvu, kultuuride segunemise tulemusena tundub maailm pöörduvat (taas) järjest enam konservatiivsesse hierarhilisse elukorraldusse, kus vanadel stereotüüpidel on oma kindel roll kanda. Ja seetõttu on feminismi kui kriitilist mõtlemis(analüüsi)viisi ja aktivismi vaja rohkem kui mõni aeg tagasi. Seda enam, et paljud 1970ndate tõesti misjonärlikud ettevõtmised on mugandunud uueks rahategemisvahendiks ja kummaliseks turismitrendiks. Kuidas siis teisiti mõista Internetis reklaamitavat vabatahtlikku Aafrika abistamisprogrammi, mille kohta käiv teave kõneleb vaid rahast: kohe makstes on võimalik osaleda kümne või ka saja Inglise naela võrra odavamalt.

Kuigi suured feministliku kunsti retronäitused on viimastel aastatel edukad olnud nii Ameerika Ühendriikides, Euroopas kui Hiinas, on selge, et feministlik kunst ei ole kivistunud võtete kogum, vaid aja-, koha- ning olukorratundlik visuaalne reageering. Ehk ka iseenda pidev dekonstruktsioon ja ümbertõlgendamine. Seda on tõestanud „Prologue'i" ürituste sari, mis loodetavasti võimalikult paljusid Eesti feministlikult mõtlevaid kunstnikke kaasa haarates toimub järgmisel sügisel ka Tallinnas, sellest kõneleb ka praegu Berliinis Kreuzbergi Bethania kunstikeskuses eksponeeritud „HACK.Fem.EAST".

Kuigi, kui täpne olla, siis näitus on vaid ürituste sarja üks osa, sest huviorbiidis ei ole mitte niivõrd emotsionaalselt mõjuva visuaalse terviku tekitamine, kuivõrd toimiva võrgustiku loomine. Ehk teisi sõnu senise võrgustiku põhjal uue laiahaardelisema ning tulevikus veelgi paindlikumalt toimiva võrgustiku loomine. Kuigi „HACK.Fem.EAST'i" eesotsas on kaks itaallannat **Tatiana Bazzichelli** ja **Gaia Novati**, on nad keskendunud Ida-Euroopa ehk Ida-Euroopa taustaga feministlikult meelestatud meediakunstnikele, kellest tubli enamiku moodustavad naised. Itaallannade Ida-Euroopa huvi viib mõtted vanema õe eeskoste-positsioonile, mille abil on hõlbus ka ise loorbereid lõigata. Kuigi, ei näitusel ega veel vähem sellega kaasnenud üritustel (konverents, *performance*'id, raadiosaated, ajalehed, veebisait) eeskoste maiku tunda küll ei olnud. Enamik kutsutuist on juba pikka aega omavahel seotud olnud ehk „HACK.Fem.EAST'i" leksikat järgides võrgustikku haaratud ning võrgustik toimib olenemata sellest, kas selliseid üritusi korraldatakse või ei.

Berliin on tõeline sulatuspott, kus pole enam tähtis, kas seal tegutsev kunstnik, kirjanik, muusik, filmitegija on Ida-, Põhja-, Lõuna- või Lääne-Euroopast või hoopis Aafrikast, Aasiast või Ameerikast. Berliin kui selline on nullinud juba eos lääne kuraatorite võimaliku üleoleva positsiooni. Ja selle olid mõlemad itaallannad väga hästi ka teadvustanud: kordagi ei kasutanud nad kuraatori nimetust, nad olid võrdsed kolleegid, võrgutöötajad, *networkers*. Nagu **Gaby Bila-Günther** (Rumeenia/Saksamaa) koostöös **Darina Alsteri** (Tšehhi), **Paula Jonssonova** (Tšehhi), **Albana Kozeli** (Albaania), **Elsa Martini** (Albaania), **Joana Morpurgo** (Rumeenia), **Eva Parcheri** (Sloveenia), **Kateřina Rudčenková** (Tšehhi), **Lucia Udvardyová** (Tšehhi) ja **Petra Vargovaga** (Tšehhi); **Dunja Kukovec** (Sloveenia) ja **Katja Kobolt** (Sloveenia) koostöös **Helena Božiči** (Sloveenia), **Anetta Mona Chisa** (Rumeenia/Tšehhi), **Kitchi** (Sloveenia), **Lala Raščići** (Ungari), **Tina Smrekari** (Sloveenia), **Son:DA** (Sloveenia), **Starke** (Bulgaaria), **Lucia Tkacova** (Slovakkia), **Kanak Attaki** (Saksamaa) ja **FAQ Network'iga** (Balkan); **Andrea Carnu** (Rumeenia) ja **Joanne Richardson** (Rumeenia/Saksamaa) koostöös **DMedia** (Rumeenia), **Ladyfest** (Rumeenia), **Indymediaga** (Rumeenia); **Alla Georgjeva** (Ukraina/Bulgaaria), **Marina Gržinić** (Sloveenia), **Ana Hoffner** (Serbia/Saksamaa), **Janez Janša** (Sloveenia), **Anna Krenz** (Poola/Saksamaa), **Erika Katalina Pasztor** (Ungari), **Polonca Lovšin** (Sloveenia), **Nada Prlja** (Moldaavia/Inglismaa), **Boryana Rossa** (Bulgaaria), **Selena Savić** (Serbia/Holland), **Zvonka Simčič** (Sloveenia), **Mare Tralla** (Eesti/Inglismaa), **Miss Information** ja **Ihre Telekommunisten** (NET). Kokku 15 projekti. Kuigi, jah, enamikus Balkani maadelt ja nendegi töödest kumab ikka veel läbi Ida-Euroopa naine kui midagi eriskummalist ja vähem väärtuslikku. Aga nad on olemas!

Ja selle taustal on tõesti hea meel rääkida Mare Tralla „Kaitstud" projektist (väiksemas ning muudetud versioonis, kui oli paar kuud tagasi Tallinnas Kunstihoone galeriis) kui millestki, mis ei rõhuta idaeurooplast ning eelkõige siinse naise igavesti eripärast seisundit ning selle läbi ka teistsugust, veidi kummalist olemust, vaid osutab millelegi, mis on üldisem ja pole nii üheselt mõistetav ega hea/halva vastanduse skaalal hinnatav. Mare Tralla installatsioon ei kõnele mitte niivõrd kodanikuvastasest jälgimisühiskonnast, kuivõrd sellest, kas turvakaamerate süsteem on üldse võimeline kodanikku kaitsma. Ning see ei ole pelgalt idaeuroopa naise, vaid Londonis elava-töötava aktiivse naise kogemus, mida ta on kontrollinud nii Grazis, Tallinnas, Londonis kui Berliinis. Ka Marina Gržinići lavastuslik monoloog naise koha ning selle (enese)peegelduse teemal ei ole kantud ainult Ljubljana (või Zagrebi või Sarajevo) kogemusest, vaid postkoloniaalsest maailmast laiemalt. Kunstniku, kes on väga tugev teoreetik, ettekandest jäi kõlama üks väga oluline mõte: postkoloniaalset maailma tuleb vaadata kui protsessi, mitte kui teatud paikkonnale kellegi poolt kinnistatud olukorda. Ning sellest protsessist tuleb lasta rääkida juba neil, kes selles ise osalevad. Nii et ka maailma kui „globaalse küla" kontseptsioon ning iseäranis selle toimiva võrgustikuga katmise idee on ikka veel (ja rohkem kui varem) päevakorral. Loodetavasti ei hõlma järgmine „HACK.Fem.EAST" mitte ainult kogu Euroopat, vaid ulatab Aasiasse, Aafrikasse, Ameerikasse, sest ka sealsed naised-kunstnikud ei ole veidralt põnevad eksootilised olendid, vaid laia ja sügava kogemusega mõtlevad inimesed-kodanikud.

Isa on lihtsalt isa

Kas veidi ekstravagantne ühe pere lugu või karikatuurne iga pere lugu?

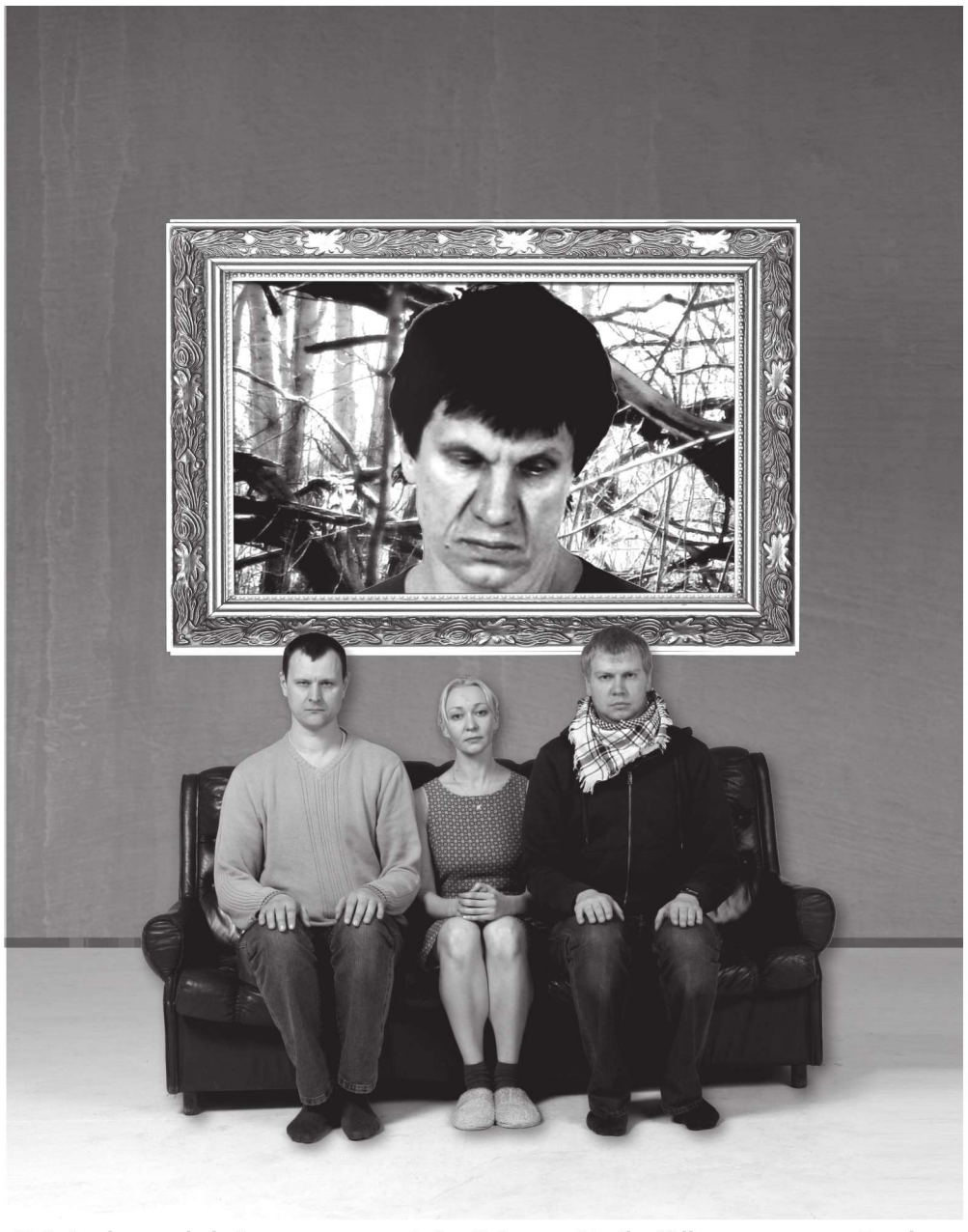

„Meie isa, kes sa oled…": noorem poeg – Leino Rei, ema – Marika Aidla, vanem poeg – Tanel Jonas ja isa – Hannes Kaljujärv. SVETA BOGOMOLOVA

Mart Kivastik, „Meie isa, kes sa oled…" . Lavastaja Margus Kasterpalu. Mängivad Marika Aidla, Hannes Kaljujärv, Tanel Jonas ja Leino Rei. Liisa Hirschi helid, Arne Maasiku fotod, Liisa Soolepa kostüümid, Sveta Bogomolova video, Priidu Adlase valguskujundus. Esietendus 4.V Athena keskuse kinosaalis. Eesti teatri festival.

Maarja Mänd

Mart Kivastikust on XXI sajandi eesti teatris saanud märgiline autor, kelle loominguline Nokia on justkui ühiskonnakriitilised kultuuriloolised näidendid: „Külmetava kunstniku portree", „Põrgu wärk", „Kits viiuli ja õngega". Olgugi et see nii päris ei ole („Teener", „Sõdur"), on kuidagi omamoodi ootamatu ja isegi värskendav vaadata 2008. aastal esmakordselt lavastatud teksti, mis valminud 12 aasta eest. Hoolimata sellest, et näidendi puhul võib märgata Kivastiku viimase tosina aasta arengut tekstilise küpsuse poole, liigitub „Meie isa, kes sa oled…" igihaljaste tekstide nimistusse. Turgenev kirjutas isade ja poegade põlvkonna konfliktist XIX sajandil, Kivastik XX, küll keegi kirjutab ka sel sajandil.

„Meie isa…" on kas veidi ekstravagantne ühe pere lugu või karikatuurne iga pere lugu. Isa ja kaks poega moodustavad teineteisest mööda rääkiva kolmnurga: vanem poeg (**Tanel Jonas**) jumaldab isa (**Hannes Kaljujärv**), isa nooremat poega (**Leino Rei**), noorem poeg püüab elus seatud eesmärke. Peres on ka ema (**Marika Aidla**), kelle kuju on sündmuste toimumise 2-päevaku ajaks taandatud vaid kasijaks-koristajaks ja selleski rollis kerge *handicap*'iga.

> Kasterpalu on väga soe looja, kelle lavastuste võlu peitub inimlikkuses ja lihtsuses. Athena kinosaali suursugususes on seda aga raske saavutada – lavastuse minimalism mõjus siiski liiga keeruliselt.

Hannes Kaljujärve isa on isemoodi mees, kes armastab ajuti taeva poole ulguda. Tema jaoks ei kehti tavalised elamise normid, pigem kannustavad teda suuremad eesmärgid, nagu enese ohverdamine ühiskonna üldiseks hüvanguks. Selleks on isa mõelnud ja fikseerinud oma isiklikku päevikusse tähtsaid mõtteid iga-mehe-Mekas – WCs.

Tanel Jonase mängitud nimetu esiklaps ei ole endale elus suuremaid sihte seadnud. Aeg-ajalt taandub ta oma personaalmaailma, lesides madratsil, kuulates muusikat, siis jälle tuleb sealt välja, et tegeleda oma eeskuju (jumala?) – isa – mõistmise ja toetamisega. Igal inimesel on tarvis edasiliikumiseks mingeid orientiire ning eeskujusid: vanem poeg on valinud selleks isa. Ta on võtnud omaks isa loodud maailma ning püüab sinna kõigest hingest sobituda, hoolimata, et ta sellest lõpuni aru ei saa (ulguda isa kombel, teadmata miks).

Noorema poja Rauli maailm aga asub kodust väljaspool, seal, kus eesmärgid leiab hariduse-armastuse-karjääri kolmikust. Ta teab, et juristiks saamiseks tuleb õppida ja teha ära matemaatika kontrolltöö. Et aga saavutada see hullumeelse isa juhitud kodus, on ta sunnitud teismelise kombel isoleerima end kõrvaklapistatult *jou*-mehe kapuutsi sisse ja ignoreerima ümbritsevat. Küllaltki raske ülesanne, kui isa on kõikide traditsioonide vastaselt just noorema poja valinud enda mõistjaks ja ideede edasikandjaks.

Ema on lavastuses foonitegelane. Tema panus mehe väljakujunemisse on olnud märkimisväärne. Lavastuse matiundilik avastseen punase valguse ja tangoga viitab naise kunagisele muusaks olemisele, kuid üldises tegevuses on ta kurnatud koduperenaine, kes justkui loob meestele kodu-maailma, kus nad saavad mitte midagi tehes mõelda. Ta liigub graatsiliselt aeglaselt tagalava tõstetud serva mööda, kattes ja koristades, kutsudes sööma, pestes ja kuivatades pesu, päevitades ja võimeldes – päev nagu iga teine.

Näidendi pealkirjast tulenev jumalik alatoon on lavastuses ilmselge. Kuid palju ilusam on mõelda, et lõppkokkuvõttes peitub konks selles, et isa on lihtsalt isa. Kui isa ronib puu otsa, et end inimkonna hüvanguks ohverdada, siis võib teda jaatada või eitada, kuid kui ta ähvardab surra, siis on mõlemad poisid valmis endast andma kõik, et teda päästa – kästa ja keelda, laulda ja mängida korvpalli… Sest lõppude lõpuks on isa lihtsalt isa. Kuid, et inimesed on sajandeid elanud vanemate kaotusega leppides, kaasneb siingi isa surmaga teatud muutus: vanem poeg tundis vabanemist maailmast, millest ta päris hästi aru ei saanud, kuid mida andunult järgis. Nooremat poega, kes seni oli ennast näidanud majapidamise kõige küpsema kujuna, valdas peataolek – hoolimata sellest, et isa oli tema jaoks keegi, keda ignoreerida, oli teda vaja.

„Meie isa, kes sa oled…" on Margus Kasterpalu lavastuses küllaltki minimalistlik ja selgepiiriline. Lisaks teksti kordustel põhinevale lihtsakoelisusele oli häirivaks elemendiks vaid valesti valitud ruum. Athena keskuse kinosaal mõjub lavastuse kontekstis liiga dekadentlikult: labasusele kalduva kujunduse ja ruumi suursugususe vastandus kriipis liialt silma ja häiris vastuvõttu. Kasterpalu on väga soe looja, kelle lavastuste võlu peitub inimlikkuses ja lihtsuses. Athena kinosaali suursugususes on seda aga raske saavutada – lavastuse minimalism mõjus siin siiski liiga keeruliselt. „Oma draama 2006" raames sama meeskonna poolt esimesel lugemisel olnud tekst oli tühjas Lutsu teatrimaja saalis palju efektsem ja mõistetavam. Nüüd tuleb vaid huviga oodata järgmisi etendusi Saueaugu teatritalus, kus vaatajale jõuab ehk lähemale see, millest räägib lavastus tegelikult.

Mäng käib edasi, muutuvad vaid mängu vahendid

Tõnu Lensment: „Kärped eelarves on kärped, mitte maailma lõpp."

Möödunud nädalal kohtus kultuuriminister meie teatrijuhtidega. Millest minister teatrijuhtidega rääkis?

Tõnu Lensment, kultuuriministeeriumi teatrinõunik: Tegemist oli meie iga-aastase tavaga: pärast majandusaasta aruande esitamist teeb minister riigiasutuste ja riigi sihtasutuste juhtidega väikese möödunud perioodi kokkuvõttevestluse. See on hetk, kus võetakse korraks aeg maha ja antakse võimalus öelda, mõlemal poolel. Seega rutiin.

Eelmises Sirbis ilmunud kultuuriministri intervjuu põhiteemaks on eelarvekärped. Mida tähendab teatritele tegevuskulude kärpimine 20% ulatuses – mille pealt peaks üks teater kokku hoidma?

Enamik teatrijuhte on seisukohal, et tegevuskulusid saab, ilma et peaks asutuse tegevuses tegema põhimõttelisi ümberkorraldusi, kärpida ehk „kokku hoida" maksimaalselt kuni 10%. Osa teatritel on piir veelgi madalamal – 7% ligi. Seega, rääkides riigipoolse tegevuskulude katte toetuse võimalikust kärpest 20% ulatuses, peaksime esmalt unustama mõiste „kokkuhoid".

Riik annab kultuuriministeeriumi vahendusel teatritele võimalusi loometegevuseks. Kui tuleb senise loometegevuse toetuse summa vähendus 20% võrra, siis on see fakt, millest saame lugeda vaid üht – meil on vahendeid loometööks 2008. aasta tasemest 20% võrra vähem. Kuna olemasoleva käitumisharjumise juures olemasolevate kulude kokkuhoiuga sellistes tingimuses kaugele ei uju, siis ainus järeldus on – peab seniseid käitumisharjumusi mingil määral muutma.

Kuidas 20%line eelarvekärbe teatrite vahel jaotub – kontekstis riigiteatrid ja riigilt osalist toetust saavad väiketeatrid?

Kultuuriministeeriumil on tahe käsitleda riikliku tegevustoetuse eraldamisel kõiki etendusasutusi samadel alustel, sõltumata nende asutuste juriidilisest vormist. Kuid eks ta nii ole, et üks asi on tahe, teine aga võimalus.

Kui mõelda, et juba suveteatripiletid küünivad 300 kroonini, Estonia müüb „Minu veetlevat leedit" 480 krooniga, siis kas piletihinna tõstmine oleks üldse reaalne, et leevendada rahapuudust?

Ei. Piletihinna tõusuga võib hetkeks mingi efekti saavutada. Kui aga üritada kompenseerida piletituluga tegevuse muu toetuste osakaalu põhimõttelist vähenemist, siis asume tõenäoliselt teele, mis tähendab etendusasutustest enamuse puhul nende senise arengukava põhimõttelist ümberkirjutamist. See on võimalus, kuid vist mitte meie üleüldine siiras soov ja tahe.

Kultuuriminister väitis, et läbirääkimised 2009. aasta eelarvesummade üle seisavad alles ees. Millal jõuab järgmise aasta eelarvesõnum teatriteni?

Üsna tõenäoliselt ei too 2009. aasta riigieelarve etenduskunstide tegevustoetuse osas muudatust, millele leiaks lihtlabase lahenduse üheskoos Selveri asemel Säästumarketisse kõndimises. Seega siis seisab ees olukord, kus tuleb enne edasiminekut korraks maha istuda. Ainult kultuuriministeeriumi ametkonna istumisest ei piisa. Meie siiras soov ja tahe on, vaatamata üldriiklikule ajakavale selles osas, anda suurusjärkude osas nägemus 2009. aasta kohta teada enne jaanipäeva. Seega varsti.

Tegevuskulud katavad suures osas (mõnel teatril siiski vaid osaliselt) palgakulud. Enamasti kehtivad teatrites hooajalepingud, kevadest kevadeni, mis praeguseks juba loomingulisel personalil sõlmitud. Kuis teatrid järgmise aasta alguses kokku hoidma hakkavad (ehk siis nt koosseise vähendavad), kui selleks puudub rahaline kate?

Kui arvutada, siis kevadeni saab tänaseks rakendunud kohustused kaetud, päris kindlasti. Kuid sedasi sobiks arvutada ja lohutada vaid küünikul. Nagu eelnevalt mainisin, aitab meid muud laadi kokkuhoidmine, kui vaid see, mis kuludesse puutub. Ega me ei tea valmis lahendust. Aga tean, et see tuleb leida. Ja unustamata olulisimat – ka väike võimalus on teinekord suur võimalus.

Tundub, et olukord pole väga roosiline. Mida sina kui teatrinõunik ministrile soovitad?

Eks me püüa kõik koos ja igaüks eraldi oma põhitööga tegeleda. Kultuurielu, kuivõrd see parasjagu riigist sõltub, peab riigi poolt hallatud saama. Kärped eelarves on kärped, mitte maailma lõpp. Muutuvad mängu vahendid. Mäng aga käib edasi.

M. V.

Vabrikumeeste külavahelaulud

„Eesti meeste laulud" – geniaalne romuralli punklaulupeo võtmes

Arne Merilai

**Veljo Tormis, Tõnu Kaljuste, Peeter Jalakas, „Eesti meeste laulud".
Von Krahli teater ja Nargen Opera. Osades, kooris ja pillidel Tõnu Aav, Taavi Eelmaa, Mart Koldits, Erki Laur, Riina Maidre, Celia Roose, Arno Tamm, Mati Turi, Juhan Ulfsak, Ilmre Eenmaa, Jaak Johanson, Jaanus Kann, Tõnis Kaumann, Taniel Kirikal, Joonas Kreen, Lemmo Lattikas, Raul Lobanov, Madis Metsamart, Ivo Onton, Vahur Parve, Kuldar Schütz, Martin Sildos, Vahur Soonberg, Henry Tiisma, Argo Vals, Rainer Vilu. Kostüümikunstnik Reet Aus, tantsuõpetaja Arnold Chiwalala, koormeister Veronika Portsmuth, helirežissöörid Tanel Klesment ja Kaspar Karner, valguskujundaja Allan Räim, tehniline lahendus ja teostus: Enar Tarmo, Janno Jaanus, Oliver Kulpsoo, Roman Neso Laupmaa, Joosep Tormis; Anu Konze ja Kaire Hendriksoni grimm, Peeter Jalaka, Lauri Sepa, Urmas Sepa video, Blast Wave'i eriefektid. Esietendus Tallinnas Kultuurikatlas 7. VI.**

Veljo Tormise „Eesti meeste lauludest" Von Krahli teatri ja Nargen Opera koostöös ei ole kaugeltki nõnda huvitav kirjutada, kui seda vaadata-kuulata. Etendus oli fantaasiaküllane, vaimukas, tunde- ja mõttetihe, tehniliselt pöörane ning detailikirev. Kirjeldusele võib lisada palju muid tõstetud, ent kohaseid omadussõnu: võimas ja väljendusrikas, ülendav-madaldav, võõritav, raputav, tähendust pritsiv, meisterlik ning loominguvaba...

Ühesõnaga: geniaalne romuralli punklaulupeo võtmes. Küll kahetsetavalt lühike, aga mõjult kauakestev – tõeline välk ja pauk. Võibolla heliloojal endal ja libreto koostajal **Paul-Eerik Rummol** oli tulemust pisut valus vaadata, kuivõrd energiline keevitamine kippus muusikat ja teksti kohati varju suruma. Kuid seda mitte niivõrd tehniliselt, kuivõrd tajuvõimelt, sest tähelepanu nõudvat ja mõtteainest oli ülevoolavalt. Paraku on teatraalne vaatemäng kasutav liitkunstiliik, mitte alusmaterjali ühe- või kaheplaaniline illustratsioon. Laul ei pea selles tingimata ehk läbivalt iseväärtuseks tõusma, vaid võib sageli lihtsalt märgiliseks või taustale vajuda. Miski tuttav taandub terviku teenistuses fonogrammi, miski uus plahvatab ehk võimendub hologrammi. Seda tükki tahaks kindlasti veel kord külastada – eriti hää kui ka järgmisel aastal.

Omajagu kaotasid need, kellele ei ole tuttavad „Eesti ballaadid" ega „Eesti naiste laulud". Kuna triloogia küüniuksed avanevad sügavalt üksteisesse, olles selges ideelises ja teostuslikus trialoogis – üldmõttelt pisiasjadeni. Kaudu lõhestet boreaalsete saviinimeste ja üle Kungla unistava kassiraja jõutakse lõpuks välja kohmetute koomiliste nõgikikasteni ehk regivärsiliselt nurmelt ja lahelt lõppriimilise tööstuskeskkonnani. Kuivõrd on tsiviliseeriv progress ühtlasi rahvavaimu taandareng? Mis vahet on anastaval raudrüütlil ja aheldaval vabrikumoolokil? Või hiiglama Toru-Jüril ehk Plekk-Kalevipojal ning „Maailmade sõja" tuld- ja verdpurskaval kolmjalal? Ahistav roostes tehnikakoloss groteskseid käärkäsi rõhumas.

Lõpuks ometi leidis seni kas oskamatusest või ülbusest hüljatud tehasemiljöö vaimustava kunstilise üldistuse – jumalast vaba ja värske ala. Muidugi **Saša Pepeljajevi** – Peeter Jalaka „Luikede järve" lüüriliste naftatünnide tümpsuval toel. Kuid Kultuurikatel pakub kvalitatiivselt enamat kui tavalava. Samaväärseid näiteid loomuliku stsenograafia ja küllase butafooria täielikust sümbolismist kohtab haruharva – ideaalne, topelt tabamus. Meenuvad vaid üksikud näited nagu **Anne Türnpu** – **Jaan Toominga** – **Rudolf Reimani** „Painaja" Leigo soises võpsikus, marslaste ja oreliga puhmas. Toimekad Lincolni traathabemega ja õlitunkedes päkapikud (ainult **Jaak Johansonil** polnuks grimmi tarvis) võimendasid tulemuse omakorda kolmekordseks.

Ideoloogiliselt traagilise süvamure foonil pillerkaaritas ent maskuliinse meelelaadi analüütika. Mehepoegadele meeldib kangesti ju putitada, leiutada, kärsatada, kihutada, mürgeldada, pauku teha, säärt väristada, pummeldada, ära kukkuda, verd pursata, tönnida, turnida, kambas aeleda, ehal käia, tantsu lüüa, palli koksida, suuskadega hüpata, tähtsust täis olla, süljata, vanduda ja irvitada. Nad on suured lapsed ning ohtlik riskifaktor: *Ei meie hooli uppumist / ega karda kaevu kukkumist, / jookseme otsiti ojasse, / kaksiti karupesasse.* Enamik neist pidavat hirmsasti kartma ka noku äralõikamist. Mistõttu päevas tuleb mitu korda veenduda, kas selletaoline häbiasi ei ole juhuslikult juba juhtunud. Põhilise hirmu tühjaminek paneb vägisi rõõmust üürgama ja uusi ulakusi kavandama.

„Eesti meeste laulud": fantaasiaküllane, vaimukas, tunde- ja mõttetihe, tehniliselt pöörane ning detailikirev.

Mehepoegadele meeldib putitada, leiutada, kärsatada, kihutada, mürgeldada, pauku teha, säärt väristada, pummeldada, ära kukkuda, verd pursata, tönnida, turnida...

2XPEETER JALAKAS

Mis vahet on anastaval raudrüütlil ja aheldaval vabrikumoolokil? Või hiiglama Toru-Jüril ehk Plekk-Kalevipojal ning „Maailmade sõja" tuld- ja verdpurskaval kolmjalal?

Lavastus on teatri tehnilise tiimi tipptöö. Nii efektselt välja tellitud trossipuntras ja tulevärgis pakub trupi ansamblimäng lõputut lusti. Täpselt ja üllatavalt mõjusid leidlikud rütmirõhutused küll klassikalise lukksepa-Mosse uste või kõige muu käepärase paukuva, kõliseva ning kõmisevaga. Koori abil tõsteti erksalt esile solistid: sumosoenguga tundehell traktorist **Mati Turi**, pikakoivaline kiletiivaline ämblikmees **Erki Laur** ning vaprusest värisematu spordipoiss **Taavi Eelmaa**, jokkis ja frakkis vahuveiniohver **Juhan Ulfsak** või nurgeline peenmehaanik ehk -hüsteerik **Mart Koldits**. Karmid karakterid, kuid soojad kontrastid. Nõnda toimis ka sinikraest töödejuhataja **Tõnu Aava** eeslauldud üleüldine lorilaulu-karaoke, mida ta vedas mõneti estetiseerivalt vastandina valdavale pungile. Hetkeks jõudsin isegi juurelda, kui hästi ta võis tunda neid õlinägusid, kes tema vanematelt röövitud majas ehk Kehra viinapoes päevast päeva sumisesid ja tuikusid. Minu enda vanamees oli elektritsehhi kangemees. Värvikalt naljakad olid ka ülikondades kõõrutavad insenerid rõdul. Pikisilmi ootasin veel harja ja kitliga koristajatädi, aga tantsulemb **Riina Maidre** eelistas siiski oma mugavat NO maikat.

Tõnu Kaljuste kui sepp Ilmarise dirigeeritud ja müdistatud „Raua needmine" ehk paksus tossus ja tulepilves tamtamm tootis tarviliku šamanistliku kulminatsiooni ning katarsise. Laulu võll pöörles õppinud treialite käes. **Kimmo Pohjonen** on ikkagi eestlaste leiutatud. Paul-Eerik Rummo sõnadele loodud „Tasase maa laul" ja **Juhan Smuuli** „Viimane laev" olid tsüklivälised palad, mis haarati kaasa helilooja muust laululoomingust. Kuid kompositsiooni kui tervikuga said nad õige hästi kokku needitud. Nagu ketras võluvalt ka **Mai Murdmaa** varasemast lavastusest laenatud Sampo veskiratas.

Tüki üheks tõmbenumbriks kuulutatud neegritants ei eristunud kohalikust kontuurist siiski nii tugevalt kui „Eesti ballaadide" maavägine *butoh*. Aga mulle meeldis seda võtta metafoorina kõikidele orjavatele töömurjanitele. Ja loomuldasa üle aegade: eks olnud meie esivanematel põllul, rehes ja mõisatallis vahel sama kehv kui onu Tomi rahval puuvillaistanduses. Vähemasti oli Balti iniminventari turuhind märksa odavam, jahikoera väärtuses. Nii et tööstusrevolutsioon oli igal juhul samm edasi vabaduse ja rõõmu poole. Seepärast ei ole neeger või piibli mooramees siinmail senini juurdunud sõimusõnad, vaid sisaldavad pigem imetlust ja tunnustust, läbikumavat ihu- ning hingevalu. Puhtus ja respekt! Hoopis must on midagi kahtlast: räpane ehk pestav, mitte pandav.

Etenduse puänt oli triloogia refrään – vallanduvad väravad. Kas oli jaanikuus lumi maas või langes elavale jõulupuule korstnatuhk? Kunda kultuurist Kunda tsemendini. Mööda armastuse ja vere rada.

P.S. Palun saata arvustus teatrifondidele tutvumiseks. Eespool on mainitud sõna „geniaalne", märkimata jäi „vaene teater". A. M.

Meestelaulude meeleolu: „Ohoi sinda, rauda raiska”

Heili Vaus-Tamm

Etendus „EESTI MEESTE LAULUD”: muusika VELJO TORMIS, muusikaline juht TÕNU KALJUSTE, lavastaja PEETER JALAKAS (Von Krahli teater), kostüümikunstnik Reet Aus, Nargen Opera koor ning näitlejad-lauljad jt Tallinna Kultuurikatlas 7. VI.

Tormise-Kaljuste-Jalaka **„Eesti meeste lauludest”**, mürtsu, huumori ja tulega maskuliinsest etendusest jäi väga eluterve mulje. Kui eesti meessugu kannaks tõesti sellist *power*'it, oleks uskumatult hästi. Mõtlema pani see, et kui varem sama seltskonna poolt lavale toodud „Eesti ballaadide” naiste lood olid meeleolult negatiivsed, siis meeste omad on nüüd positiivsed. Põhinevad ju mõlemad tsüklid meie rahvalauludel – niisiis kollektiivse mälu kvintessentsil. Kui etenduse aluseks oleks XXI sajandi luule, siis pakun, et oleks vastupidi. Omamata mingitki kalduvust feminismi poole, leian, et tänapäeva eesti mees on omadega rohkem puntras kui naine. Ja naist hoiab vahest ülevalgi just see suurem seotus kodu, looduse ja laste – kõige loomuliku ja elutervega. Kas tõesti on sugudevahelised jõujooned vahepeal nii palju muutunud ja lausa ümber pöördunud?

Kui „Eesti ballaadides” domineeris arhailiselt patriarhaalne talukeskkond, siis meeste laulud on toodud XX sajandi teise poole viljastava sotsialismi tingimustesse. Ja mõjus nii isegi teatud „tööstusmehelikkuse” nostalgiana, sest meie praegusest pildist on tehases töötav „mees kui metsapull” ju kadunud. Meie ajalugu on oma traagikas – erinevate võimude alla kuulumises – ikka nii rikas, et väikese distantsi pealt annab luua väga eredaid kontekste. Nii saabusid aja märgina lavale armas kollane Moskvitš, õlist läbi imbunud juhiga traktor ja maaladviku sõiduriist külgkorviga mootorratas. Aga uus huvitav paralleel.

Kui naistekesksetes lauludes oli hulgaliselt meesrolle (kes pussiga läbi pisteti, kellega kiigel kiiguti, ja kellest reeglina ikka õnnetust tõusis), siis „Eesti meeste laulude” mehed said hakkama ilma naisteta. See pole etteheide lavastajale, vaid lihtsalt olid sellised laulud Tormisel valitud, kus erilist õhkamist ja ammugi tegevust naistega sees pole.

Üks õhkamise laul siiski oli – ja see oli muusikalis-lavalise sünergia poolest lihtsamaid, aga õnnestunumaid numbreid. Õlist tumeda, palja ülakehaga hiiglasest traktorist (**Mati Turi**) laulis väga haledalt ja üksildaselt, et „tahaks Viiu juurde”. Lavastaja oli küll mustanahalise koreograafi **Arnold Chiwalala** abiga naishinge tantsunumbrisse rokkima pannud, aga sisukaugeks see jäi. Ka alguse filmi Andrese-Krõõda üle vee aerutamine ja nurmede kõndimine kuni etenduskoha Kultuurikatlani, oli kaunis ning leidlik. Aga edasi toimetas Andres juba ise, ilma Krõõdata.

Üldse oli lavastusel (**Peeter Jalakas**) ja selle lahutamatul osal, tehnilistel lahendustel (**Enar Tarmo**), tervikus vaata et määrav osa. Meeleolu tugevuselt ja vahendite agressiivsuselt käisid need kõvasti üle muusika. Aga no nalja sai ja huvitav oli – publik kiljus, ahhetas ja naeris. Kuigi lõpus võitis muusika: pirauda lauluga endale allutamas, kõige ees kummargil tünni trummeldamas **Tõnu Kaljuste**. Juba see pilt oli erakordselt mõjuv. Ja ka laul sai inspireeritud. Kui Tartus „Raua needmisele” RAMi ja ansambliga Metsatöll taheti ürgsust ja maagilisust juurde keerata, siis seekordne ettekanne oli küll seniste katsetuste tipp.

Muusikutest olid laval **Celia Roose**, **Madis Metsamart** ja **Imre Eenmaa**. Kõige meeleolukam oli löökpillimängija Metsamardi roll, kes masuuditünnist löökpillil soolo esitas ning vist ka pärast pudeliksülofonil mängis (kuigi viimast kuulda polnud). Pillimehed tundusid siiski pigem lavalist vaheldust kui sisulist või muusikalist eesmärki kandvat. Muusika ja lavategevuse kolmandaks õnnestunud koosluseks tõusis „Viinalaul”, kus näitleja **Juhan Ulfsak** meeldesööbiva eredusega – värisevail kikivarvul – viinapruukija „viltust maailma” parodeeris. Muusikalise terviku kiituseks peab ütlema, et „Meestelaulude” tsükli juurde lisatud Tormise „Tasase maa laul”, juba nimetatud „Raua needmine” ja lõpulugu „Viimane laev” olid ideaalne valik ja püüdsid õhtule terviklikku kaart anda. Lõpp aga saabus sisuliselt ikka kuidagi ootamatult, mida „põhjendas” lavastusliku absurdivindi pealekeeramisega tehaseuksest avanev pilt... lumesajule ja jõulukuusele.

Kokkuvõttes lavastuslikult tervikult veidi rabe ja heitlik, aga väga mõjuvate detailide ning üldise hea meeleoluga teos, oma humoorika ja eluterve, lausa brutaalse hoiakuga meie kultuuri omaproduktsioonide hulgas täiesti omanäoline ja väga teretulnud lavastus.

JUKEBOX – SEITSMEKÜMNENDAD – YES

Maailma *proge-rock*'i ühe peamise lipulaeva, legendaarse ansambli **Yes** kujunemis- ja edulugu on nüüd juba läbi nelja aastakümne justkui sisu- ja sündmusterohke kvintessents vaimsetest otsingutest, mis valitsesid *rock*-muusikas seitsmekümnendatel, kommertsiaalsemate tendentsidega kohanemise püüdlustest kaheksakümnendatel, uute lahenduste otsingutest-leidmistest üheksakümnendatel ning kompromisliku tasakaalu saavutamisest XXI sajandil.

Yes on justkui kasvuhoone näidisansambel, millest on tänaseks võrsunud kõige eripalgelisemad ja kuulsamad interpreedinatuurid. Nimetagem siinkohal kõigepealt selliseid figuure nagu trummar Bill Bruford (kes on endale iseloomuliku kvaliteedimärgi jätnud vähemalt kümmekonda *rock*-, samuti *fusion*-kooslusse) või suurte müütide (kuningas Arthur, Henry VIII) muusikalist jutustajat, pianisti-süntesaatorimängijat Rick Wakemani. Või koos Vangelisega pikaajalisi projekte teinud Yesi lauljat Jon Andersoni, või Yesi koosseisus korraks musitseerinud-salvestanud popansambli Buggles liikmeid Trevor Horni ja Geoff Downesi. Ning loomulikult praegu filmimuusikas (ja mõnevõrra varasematest Tina Turneri projektidest) tuntud kitarristi Trevor Rabinit, ka legendaarset bassimeest Tony Levinit (King Crimson jt bändid), kelle suundumused samuti tulemusrikkalt ansambliga Yes mõneks ajaks ühtisid.

Ent alustagem ikka otsast peale: aastal 1968 ristusid Londonis kahe *rock*-muusiku – laulja **Jon Andersoni** (1944) ja basskitarristi **Chris Squire'i** (1948) teed ja nii tekkiski ansambel Yes (Chris Squire'i pandud nimi), kus peale eelnimetatute mängisid veel Pete Banks kitarril, Tony Kaye klahvpillidel ja **Bill Bruford** trummidel. Tollasel Yesil, mille stiili võib võrrelda ehk folkarite Simon & Garfunkeli omaga, oli veel üsna vähe ühist hilisema, põhjalikult läbi komponeeritud Yesi muusikaga. Esimesed Yesi ülesastumised kontserdilaval toimusid, muuseas, ansambli Cream soojendusbändina. Ent aastal 1969 ilmus neil juba esimene plaat „Yes” ning 1970 ka teine „Time And A Word”. Isikupärase stiili avastamiseni jäi küll veel natuke aega, kuid Yesi esimene „firmamärk”, Jon Andersoni hästi kõrge, lausa „ingellikes registrites” heljuvalt kõlav vokaal, oli jõudnud juba kriitikute tähelepanu äratada.

Yesi teine „firmamärk”, kitarrist **Steve Howe** (1947), tuli 1971. aastal ansamblist lahkunud Pete Banksi asendama bändist Tomorrow. Tuli Yesi, et pikaks ajaks jääda ning tuua endaga kaasa isikupärane kitarri-*sound*, kus olulisteks tunnusteks akustilise kitarri, semiakustilise elektrikitarri ning *steel*-kitarri tämbrivõimaluste kõlaliselt virtuooslik sulandamine. Howe'i mängustiil erines (ja erineb praegugi) tollaste kitarrisangarite väljenduslaadist: ei mingit väliselt efektitsevat raju-*rock*'i, pigem kontsentreeritud, kammerlik musitseerimine akustilistel pillidel ning pingete järkjärguline, vahel ka ekstaatiline „üleskruttimine” elektrikitarridel. Yesi koos Steve Howe'iga 1971. aasta alguses salvestatud plaat „The Yes Album” tähendas tegelikult bändi tähelennu algust.

Kuigi tol hetkel ei ansambel ega ka produtsent Eddie Offord seda ise ilmselt päris hästi ei tabanudki – kuna puudu oli (nagu me nüüd tagantjärele teame) Yesi kolmas „firmamärk”. Ja selleks sai samal aastal Londoni kuningliku muusikakolledži diplomiga pärjatud pianist, tollal seljani lehvivate blondide juustega klahvpillimängija **Rick Wakeman** (1949) ansamblist Strawbs. Ning Wakeman oli just see kuju, kes tõi endaga kaasa mitte ainult temale ainuomase virtuoosliku klahvpillitunnetuse ja tolle aja kohta üsnagi eksklusiivsed süntesaatorid, vaid ka klassikalise muusika tõlgendamisvisioonid *rock*-muusikas. Need ta kohe ka rakendas Yesi sama, 1971. aasta lõpus ilmunud albumil „Fragile” (instrumentaalloos „Cans and Brahms”).

„Fragile” märkis samas Yesi tõelise kommertsedu algust: see LP jõudis oma läbimüüginumbritelt plaatinaplaadi staatusesse ning peamiselt oli „süüdlaseks” kahtlemata albumi avalugu, haamerdava rütmiga „Roundabout”, mis püsis oma pikkusest (üle kaheksa minuti!) hoolimata USA edetabelite tipus tervelt 13 nädalat. Järgmise edetabelite tippe vallutanud hiti suutis Yes produtseerida alles 12 aasta pärast („Owner Of A Lonely Heart”, 1983). Samas oli „Fragile” just see verstapost, mis märkis pikaks ajaks ära Yesi stiililise mängumaa rajajooned: ansambli muusikat iseloomustavad ulatuslikud, läbikomponeeritud kompositsioonid, klassikalise orkestratsiooniga võrreldavad komplitseeritud seaded ning mängutehniline virtuoossus kõikidel pillidel.

Ansambli loominguline küpsemine käis siit alates lausa kosmilise kiirusega – aastal 1972 ilmus Yesi tänaseni kõige tuntum ja kiidetum kontseptsioonalbum „Close To The Edge”. Sellest plaadist alates polnud popmuusika maailm enam endine, kuna LP esimesel poolel võis kuulda neljaosalist, ligi 20 minutit kestvat süiti „Close To The Edge”. Uudsena mõjusid siin teemade pikad ja dramaatilised arendused ning ansambliseaded, mida on nende tämbridramaturgia poolest õigem võrrelda ehk isegi sümfoonilise orkestratsiooniga. Yes oli hakanud komponeerima suurvorme ning mõisted nagu „pop”, „*rock*”, „levi” ja „süva” tuli ümber hinnata (midagi sellist juhtus ka umbes pool sajandit varem, kui Gershwin komponeeris oma „Rhapsody in Blue”).

Kuigi „Close To The Edge'i” muusika oli mitmeski mõttes elitaarne, oli see tänu väljendusrikkale meloodilisusele siiski ka laiemale kuulajaskonnale hästi mõistetav ning jõudis mitmekordse plaatinaplaadi staatusesse. Seevastu järgmisel aastal ilmunud topelt-LP „Tales From Topographic Oceans” (1973), mis oli oma koguni nelja 20-minutilise suurvormiga veelgi elitaarsem, keeras senisele kõrvu paitavale meloodiakujundusele selja ning jäi kuulajaile seetõttu mõistetamatuks. Ka kriitikud olid skeptilised ja süüdistasid „Topographic'u” muusikat liigses konstrueerituses. Yesis oli alanud loominguline käärimine. Juba enne kõnealuse plaadi salvestamist oli ansamblisse King Crimson lahkunud senine trummar Bill Bruford ning Yesi uueks rütmimootoriks saanud **Alan White** (1949). Pärast „Topographic'u” valmimist lahkus ka Rick Wakeman, kes oma intervjuudes ei varjanudki, et tolle plaadi muusika oli tema jaoks „üks suur arusaamatus”.

Väikestele tagasilöökidele vaatamata püsis Yesi tuumik (Anderson-Howe-Squire) siiski veel ühel mõttelainel, klahvpille kutsuti mängima šveitslane Patrick Moraz (1948) ning üheskoos komponeeriti veel üks *rock*-suurvorm. Nimelt 22 minutit kestev „The Gates Of Delirium”, mida sai kuulda 1974. aastal ilmunud plaadi „Relayer” esimesel poolel. Kuna ka selle albumi müük jäi üsna tagasihoidlikuks, võtsid Yesi muusikud aja maha ning pühendusid paari järgneva aasta jooksul oma sooloplaatide tegemisele. Tõtt-öelda oli Rick Wakeman soo-

lokarjääriga juba enne oma kolleege edukalt alustanud; teadupärast ilmus tal 1973. aastal laineid löönud sooloplaat „Six Wives Of Henry VIII”. Aeg aga näitas, et sooloprojektide vallas oli Wakemanist edukamgi hoopis Jon Anderson.

Paistis, et väike puhkus kulus muusikutele marjaks ära, kuna 1977. aastal tuli Yes jälle oma klassikalises koosseisus kokku (s.t koos Rick Wakemaniga) ning andis välja albumi „Going For The One”. Ning seda peetakse siiani õigustatult Yesi teiseks n-ö megaplaadiks varasema „Close To The Edge'i” kõrval. Tõsi, ülepaisutatud suurvormidest ja gigantomaaniast oli nüüdseks juba loobutud, küll aga mitte suurejoonelisest muusikalisest mõttelennust, arenduslikest kompositsioonidest ja tämbridramaturgiast. Igatahes sellised palad nagu plaadi nimilugu ja sügavamõtteline „Awaken” pole pärliteks mitte ainult Yesi diskograafias, vaid kogu *proge-rock*'i varasalves. Ja siis ei maksagi eriti imestada, et 1978. aastal ilmunud „Tormato” (iseenesest igati tasemel plaat) jäi lihtsalt „Going For The One'i” varju.

Seitsmekümnendad jäidki Yesi n-ö klassikaliseks kuldajastuks, mille juurde on ansambel ka aastakümneid hiljem oma kontsertidel ikka tagasi pöördunud. Drastiline koosseisumuutus plaadil „Drama” (1980), kus Andersoni ja Wakemani asendasid vastavalt Trevor Horn ja Geoff Downes ansamblist Buggles (mäletate ehk nende hitti „Video Kills The Radio Star”), ei õigustanud end vähimalgi määral. Tõsi, edukaks osutus aastal 1983 ilmunud stiilipöördeline plaat „90125” koos kitarrist **Trevor Rabiniga**. Koguni nii edukaks, et selle elektroonilistest efektidest tulvil menuloost „Owner Of A Lonely Heart” hakati hiljem isegi diskohitte kaverdama.

Ent pimestavat järge paraku ei tulnud: ei plaadid „Big Generator” (1987), eklektiline „Union” (1991) ega raskemates *rock*'i-rütmides „Talk” (1994) hiilanud enam endisaegse muusikalise vaimusäraga. Ning ka Yesi viimaste plaatide „The Ladder” (1999) ja „Magnification” (2001) panuse ansambli diskograafiasse võib hinnata küllaltki tagasihoidlikuks.

Igor Garšnek

Lootuse ja lootusetuse piiril

Sirje Normet

Aulis Sallineni ooper „PUNANE JOON": lavastaja Pekka Milonoff, dirigent Kari Kropsu, osades Jorma Hynninen, Päivi Nisula jt Helsingis Soome Rahvusooperis 2. VI.

1970ndail oli soome ooperi kuldaeg. 1975. aastal esietendusid Joonas Kokkoneni ooper „Viimased kiusatused" ja Aulis Sallineni „Ratsanik", mida mängiti Olavinlinna kindluse 500. aastapäeva pidustustel (Olavinlinnas toimub Savonlinna ooperifestival). 1978. aastal esietendus kolm silmapaistvat soome ooperit: Ilkka Kuusisto „Mehe küljeluu", Jorma Panula „Jaakko Ilkka" ja **Aulis Sallineni „Punane joon"**. Viimase tõi Soome Rahvusooper 1985. aastal külalisetenduste raames ka Eestisse. Peaosades laulsid tollal Jorma Hynninen ja Taru Valjakka, ooperi lavastas legendaarne Kalle Holmberg, dirigeeris Ari Angervo.

Ooper „Punane joon" on kirjutatud Ilmari Kianto samanimelise romaani ainetel; raamat ilmus 1911. aastal ja räägib Karjala saunikupere saatusest, taustaks 1905. aasta revolutsiooni järgsed meeleolud Soomes. Meenutagem, et liberaalse tsaari Aleksander I ajal sai Soome autonoomse suurvürstiriigi eristaatuse, Soomel oli oma raha, postmargid jne. Ent XIX sajandi lõpus hakati tsaari lähikonnas Soome eristaatusele viltu vaatama, mis viis järk-järgult süveneva venestamispoliitikani – ja endisest lojaalsest tsaaririigi lääneprovintsist sai mässav piirkond. Vene-Jaapani sõja kaotuste tuules tuli Venemaal oma repressiivset poliitikat mõnevõrra mahendada ja nii õnnestus soomlastel saada ka uus konstitutsioon. Kianto romaanis ja Sallineni ooperis kirjeldatud 1907. aasta valimistel osalesid esmakordselt ka naised, mis oli täiesti pretsedenditu terves Euroopas.

Ooperi koloriitsemaid tegelasi on agitaator Puntarpää (**Aki Alamikkotervo**), kes kutsub külainimesi oma partei poolt hääletama, lubades maad, leiba ja paremat elu. Suures osas kirjaoskamatud inimesed peavad partei kandidaadi nime alla tõmbama punase joone. Kui pliiatsit ei ole, siis kas või verise sõrmega. Kuigi Puntarpää partei valimistel võidab, ei too see inimestele lubatud paremat elu: Topi ja Riika kolm last surevad alatoitluse tõttu soetõppe. Samal ajal käib Topil isiklik sõda suure karuga, kes käib lambaid murdmas. Ja kui karu tapab pere viimase lehma, siis läheb Topi karuga kahevõitlusele ning selles võitluses saab ta ka surma. Riika ahastab: „Topi, kas sa oled elus? Vasta mulle, Topi!" Vastust aga ei tule – Topi lamab liikumatult, punane verejoon kaela peal.

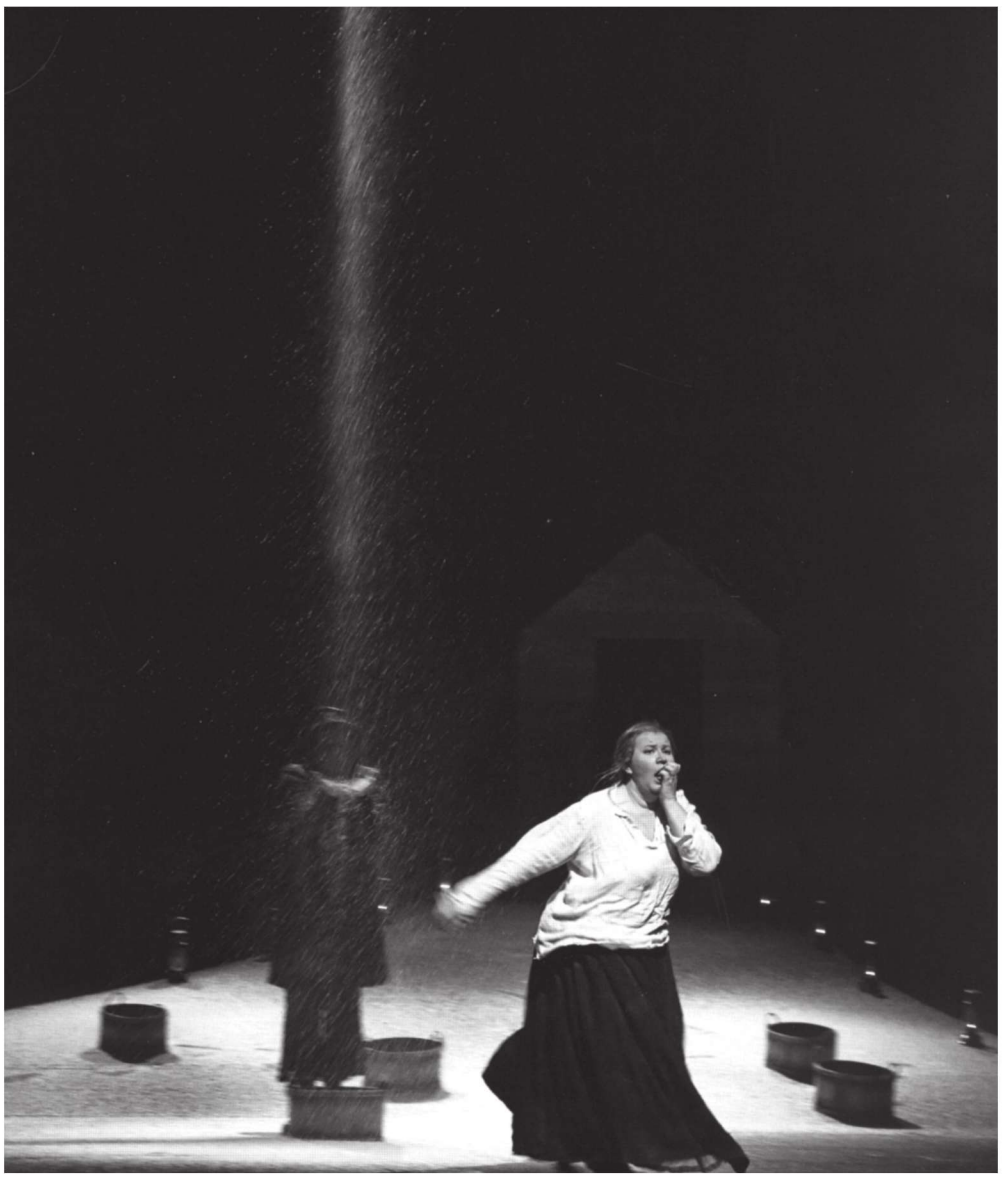

Päivi Nisula laulis Riika soome ooperi sopranirollide tippu. PRESSIFOTO

Lavastaja **Pekka Milonoff** ja kunstnik **Eeva Ijäs** on selle sünge loo lavale toonud vägagi realistlikult: laval on vaeste külameeste hütid, inimesed on hallides ja pruunides kulunud riietes. Masendava eluolu kohal kõrgub sünge taevas. Eesriidele on projitseeritud tuules hõljuv viljapõld, mis sümboliseerib igatsetud helget tulevikku. Vili on leib, see on laste tervis ja tulevik. Viimases hädas pöördub Topi (**Jorma Hynninen**) kirikuõpetaja poole. Ka sealt ei saa ta viljaabi, sest ei käi regulaarselt kirikus ning tundub, et Topi eriti ei usugi jumalat. Ooperi lõpus jääb Riika (**Päivi Nisula**) lavale üksinda.

Helilooja Sallinen on öelnud, et Riika on siin kõikide õnnetute naiste sümbol. Laval on traagilise saatusega naine, kes on kaotanud oma lapsed ja armastatud mehe. Maailmaesietendusel seisis helilooja soovil ooperi lõpustseenis Riika selja taga rohetav kasepuu kui lootuse sümbol. Pekka Milonoffi lavastus lõpeb aga kuldse vooga (taevamannaga?!), mis langeb Riika taga seisva tundmatu talumehe pähe. Pean tunnistama, et 1985. aastal Estonias nähtud Holmbergi lavastuse lõpuversioon oli palju mõjuvam.

Ooperi kangelannaks tõusis Päivi Nisula

Helilooja Aulis Sallinenilt küsiti enne ooperi uue lavastuse esietendust, mida on Kianto saja-aastasel romaanil ja ta enda 30 aastat tagasi kirjutatud ooperil öelda tänapäeva teatrikülastajale. Sama küsimus vaevas ooperist tulles mindki. Nõukogude okupatsiooni ajal Eestis nähtud Holmbergi lavastuses oli detaile ja rõhuasetusi, mis tollal, meie jaoks üpris lootusetul ajal, läksid vägagi hinge. Topi allajäämine võitluses karuga süvendas meie lootusetusetunnet veelgi, rohetav kasepuu ooperi lõpus oli aga nagu sõbrakäsi raudeesriide vahelt. Eks seda olid tollal kõik need kolm päeva, täis soome muusikat.

Nüüd on Eesti iseseisev riik, peaaegu heaoluriik nagu Soome. Istusin saalis ja mõtlesin: kas see lavateos on nüüd minu jaoks lihtsalt ajalooline ooper või on siin peidus üldinimlikum sõnum? Nõustun helilooja Sallineniga, kelle sõnul on see ooper pigem meeldetuletus, et demokraatia (vabad valimised jne) on absoluutne väärtus, mida tuleb iga hinna eest kaitsta. Ajaloos on läbi mängitud mitmeid ühiskonnakordi, aga demokraatlikust korrast paremat pole keegi suutnud välja mõelda.

Kuid see on ka lugu inimese hingega manipuleerimisest, kusjuures ega poliitilised ja religioossed ideoloogiad teineteisest eriti ei erinegi. Kuidas saavutada vaimne vabadus ja majanduslik sõltumatus? Need on igavesed teemad, mida üks ooper ära ei lahenda. Hea kunstiteose väärtus ongi selles, et ta ärgitab endale küsimusi esitama.

Seekord tõusis Sallineni ooperi kangelannaks Topi naine Riika (võrratu Päivi Nisula!). Kolme lapse ja armastatud mehe surm jätab selle õnnetu naise eluvõitluses üksinda. Ometi oli Riika võimsas lõpustseenis midagi, mis jättis lahti lootuseukse: ehk tuleb ta ellu veel uus armastus ja sünnivad lapsedki... Päivi Nisula laulis ja mängis Riika soome ooperi sopranirollide tippu. Hinge läks teisegi naise aaria, kupumoori Kaisa (Anna-Lisa Jakobsson) runoviis „Tuuti lasta Tuonelahan", mida ta laulis Riika ja Topi surnud laste päitsis.

Mõjuva rolli teeb ka Jorma Hynninen. Kannatustest muserdatud Topist saab surmapõlgur, kes valab oma ahastuse välja võitluses karuga ja hukkub. Tundus isegi, et see oli nagu varjatud enesetapp, sest mehe kannatuse karikas oli saanud täis. Ent Riika ei anna alla – Nisula tõlgenduses jäi Riika sügavas traagikas kõlama siiski ka lootusenoot.

Mis orkester see siis nüüd oli?

Toomas Velmet

ST. PETERBURGI RIIKLIK AKADEEMILINE SÜMFOONIAORKESTER ja MAKSIM ŠTŠURA (klaver) ALEKSANDR TITOVI juhatusel Estonia kontserdisaalis 5. VI.

Meid külastas järjekordne külalisorkester (viimase kuu jooksul kolmas), seekord siis **St. Peterburgi Riiklik Akadeemiline Sümfooniaorkester**. Peterburis on palju sümfooniaorkestreid ja pelgalt nime järgi on päris raske ennustada, milline see meid just külastab. Pigem on õige neid liigitada peadirigentide järgi.

Kõik ju teavad, et Gergijev, see on Maria teatri SO; Temirkanov, see on endine Mravinski orkester, s.t „teeneline kollektiiv" ehk Filharmoonia SO „esimene koosseis", kelle dirigent on ka meilgi hästi kodustatud Nikolai Aleksejev. Samas asutuses on veel teinegi akadeemiline koosseis, keda tunneme Aleksandr Dmitrijevi orkestrina ja minevikust ka veel Leningradi Raadio orkestrina, kes blokaadi ajal kandis ette Šostakovitši VII sümfoonia Karl Eliasbergi juhatusel. Veel on Peterburis jällegi Riiklik ja Akadeemiline Kapelli SO (mida vist enam ei eksisteeri) ning veel mõni ilmtingimata kas riiklik või akadeemiline orkester.

Meid nüüd külastanud orkester on asutatud 1967. aastal ja teda nimetati siis Vana ja Kaasaegse Muusika Kammerorkestriks ning minu mäletamist mööda oli orkestri asutajaks dirigent Eduard Serov, Mravinski assistent filharmoonia akadeemikute ees. See orkester on vähemalt korra Seroviga ka Eestis käinud ja siis oli küll liikvel teave, et tema ongi kollektiivi asutaja. Millegipärast on mul kahtlusi kavalehel mainitud Nikolai Rabinovitši ja Karl Eliasbergi seotuses selle noore kollektiiviga, aga kindlasti olid nad seotud nn filharmoonia „teise koosseisuga".

Edasi on asjad juba selgemad, s.t ajast, mil orkestri ette asus peadirigendina Ravil Martõnov. Orkestrist sai täismõõduline sümfooniaorkester ning loomulikult kaasnes sellega riiklik staatus ja hiljem ka „kaua oodatud" akadeemiline nimetus. Möödunud aastast on orkestri peadirigent ja kunstiline juht **Aleksandr Titov** ja siit tuleb tema CV hetkeseis kavalehelt: „Peterburi Riikliku Akadeemilise Sümfooniaorkestri kunstiline juht ja peadirigent, Marinski teatri külalisdirigent, Moskva Suure teatri dirigent, BBC Šoti orkestri (Glasgow) külalisdirigent, Peterburi konservatooriumi professor ja Venemaa riiklik teeneline artist (!!)".

Kui me kirjutame või ütleme Mari(i)nski teater, siis peaksime kirjutama ka Moskva Bolšoi teater – arvan, et on siiski õige jääda eestikeelsete Maria teatri ja Suure teatri juurde. Väga hea irooniana kõlab aga „Venemaa riiklik teeneline artist", kuigi nii soliidne dirigent, nagu seda on Titov, ei ole sarnast irooniat ära teeninud. Nendele, kes enam ei mäleta aegu enne 1991. aastat, tuletan meelde, et meilgi olid omad „teenelised kunstnikud" ja see on venekeelse *„zaslužennõi artist*'i" tõlge. Selle tiitli juurde ei kuulu isegi tänapäeva Venemaal ei „riiklik" ega „akadeemiline" küll kuidagi.

Olgu sellega, kuidas on, aga etteruttavalt tahan küll öelda, et meid külastanud Aleksandr Titov on väga kõrgel professionaalsel tasemel dirigent. Heas mõttes muhelema võttis veel viimasel minutil tehtud solisti vahetus, kus vene pianist Peeter Laul vahetus eesti pianisti Maksim Štšura vastu.

Lõpuks ka veidi kontserdist. Estonia kontserdisaali lavale tuli väike sümfooniaorkester (*ca* 60) ja alustas bravuurselt Glinka „Ruslan ja Ljudmila" avamänguga. Teose partituur kõlas rõhuga viiulitele ja vaskedele (ka nn sekundas) vaheldumisi ja tuletas seega meelde kord „muinasaegset" Suure teatri viiuldajate ansamblit, kord puhkpilliorkestrit ilma viisipillideta. Õeldus ei ole ühtegi etteheidet orkestrantidele: nad olid väga meisterlikud, vaatamata oma noorusele, pigem ei ole me enam harjunud poolsuure või poolväikse sümfooniaorkestri kõlaga.

Huvitav on aga märkida, et see disbalanss kadus juba Sergei Prokofjevi III klaverikontserdi esituseks ja, mis veel ootamatum, tasakaalustus absoluutselt Pjotr Tšaikovski IV sümfoonia ettekandeks kontserdi teises pooles.

Klaverikontserdi esitas meie muusikaakadeemia üliõpilane, hiljutise Eesti pianistide konkursi võitja **Maksim Štšura** ja tegi seda vapralt, enesekindla artistlikkusega. Kui millestki puudu jäi, siis prokofjevlikust kõlaaktiivsusest virtuoossemates tekstiosades, mida suurepäraselt kompenseerisid heakõlalised lüürilised episoodid. Siin-seal oli tunda ka ansamblilisi lahkhelisid, mis siiski likvideeriti juba eos. Selline viimase minuti asendus on igal juhul väga riskantne ettevõtmine, kuid Štšura tuli sellega kangelaslikult toime ja teenis pilgeni täis saalilt võimsad ovatsioonid.

Oma tõelist võimekust näitas St. Peterburgi Riiklik Akadeemiline Sümfooniaorkester koos peadirigendi, Venemaa teenelise kunstniku Aleksandr Titoviga kontserdi teises pooles Tšaikovski Neljanda sümfoonia ettekandel. Seda Tšaikovski esituse meisterlikkust saan võrrelda ainult Saksa Kammerfilharmoonia (Bremen) Beethoveni esitusega ja pean neid mõlemaid ideaalseks. Kiired tempod, aga tempod olid kohati üle inimvõimete piiride kiired (III osa *pizzicato*, finaali algus), õigustasid end absoluutselt, kuna olid perfektselt välja mängitud ja ideaalselt ansamblis ka kõlaliselt. Olgu nende Peterburi orkestrite nimedega, kuidas on, vaevalt, et me nendes formaalsustes selgust saame, aga nüüd meid külastanud orkestri võime kindlasti meelde jätta kui Titovi orkestri ja tema visiitkaardina meie mällu jääb kindlasti suurepärane Tšaikovski Neljanda ettekanne Estonia kontserdisaalis eelmisel neljapäeval sellesuvise hooaja avanguna.

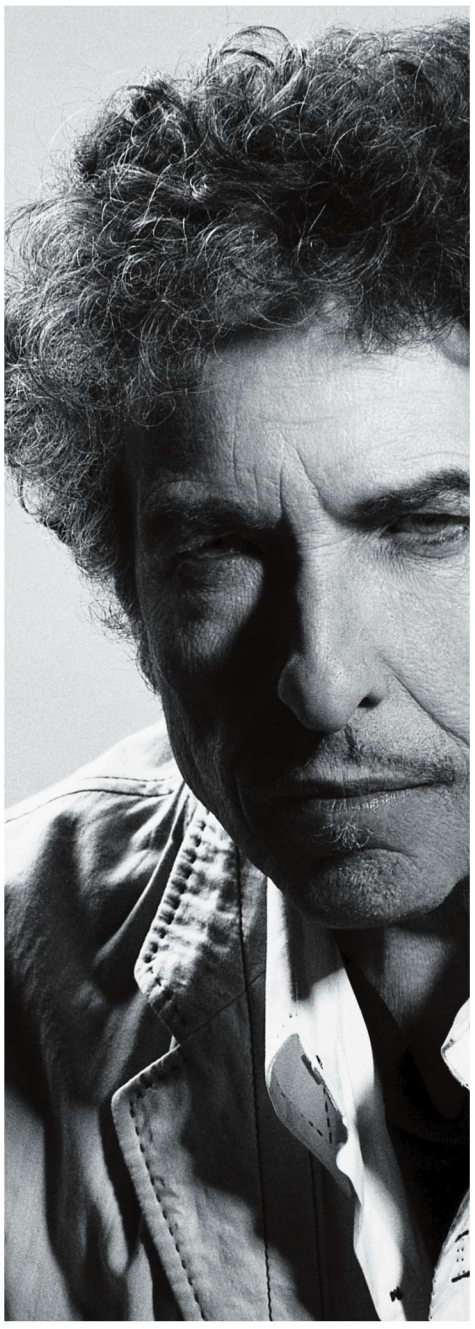

PRESSIFOTO

Bob Dylan oli siin

Andres Roots

BOB DYLAN Saku suurhallis 4. VI.

Ei, nad ei kummardanud. Kui kõik möödas oli, rivistasid Bob Dylan ja tema bänd end pimeduse varjus lavaserva üles, pealiku käeviipe peale anti prožektoritest tuld, ja seal nad siis seisid oma stiilsetes ülikondades, mustad kauboikaabud peas – ereda valguse käes silmi kissitades, kuid võidukad, rahvas nende jalge ees. „Jätke need näod endale hästi meelde," tundus Dylan ütlevat, „ja minge nüüd koju ja rääkige kõigile, et seda tegid Bob Dylan ja tema gäng."

Mehe kohta, keda tagaselja just suurimaks filminäitlejaks ei peeta, on Dylanil mõjusate kaadrite peale hämmastavalt hea silm. Isegi ilma aeglaselt hajuva revolvrisuitsu ja postitõlla jäänusteta tagaplaanil oli see suurepärane kujund – meeldetuletus sellest Ameerikast, mida kipume igapäevapoliitika kõrval unustama. Ega olnud see esimene kord, kui tabasin end mõttelt, et termin „americana" sai vist küll loodud peaasjalikult selleks, et Dylani repertuaar ühe erapooletu sõnaga kokku võtta.

4. juuni õhtul oli Saku suurhalli laval kuus meest. Põhitöö tehtiära kolmekesi: **Bob Dylan** (laul, klahvpillid ja suupill), **Tony Garnier** (bass ja kontrabass) ja **George Receli** (trummid). Vaheldumisi *lap steel*'i, viiulit, bändžot ja kitarri mänginud **Don Herroni** puhul võis siin rolli mängida ka halb õnn – Eestis nii tavalise üllatusena läks suurem osa tema partiidest enne kõlaritesse jõudmist lihtsalt kaduma. Kitarristid **Stu Kimball** ja **Denny Freeman** tundusid kummalisel kombel rohkem kodus konkreetse struktuuriga mittebluusilikes lugudes, särades eelkõige „All Along The Watchtower'is" ja „Thunder On The Mountain'is", ning kuigi Kimball terve õhtu tagaplaanile hoidis, andis just tema akustiline kitarr ansambli kõlale suure osa selle traditsioonilisest dylanlikkusest.

Teine pool Dylani patenteeritud „metsikust elavhõbeda-*sound*'ist" tuli aga vanameistri enda klahvpillist. Viiekümnendate lõpul klaverimängijana alustanud Dylani mõne aasta tagune loobumine kitarrist on teeninud vastakaid arvamusi, kuid vähemasti Tallinna kontserdil olid tema partiid asendamatud, lisades iseloomulikku värvi nii vanematele („Stuck Inside Of Mobile With The Memphis Blues Again", „Positively 4th Street", „Just Like A Woman") kui uuematele („Beyond The Horizon", „When The Deal Goes Down", „Workingman's Blues #2") lugudele. Omaette üllatuseks oli ka Dylani suupill, mida viimastel plaatidel just palju kuulda pole olnud: isepäisest suupillistatiivist vabanenud maestro mängis ootamatult puhtalt ja ülimalt emotsionaalselt.

Nagu Tom Waits tundub Dylangi täpselt kontrollivat oma hääle karedust, varieerides seda omatahtsi ragisevast haukumisest kauni leelotamiseni. Tundub, et kõige karusem hääl on reserveeritud pidevast esitamisest kuluma kippuvate ballaadide jaoks – „If You See Her, Say Hello" äratundmiseks kulus suurem osa esimesest salmist, ja tekst oli ometigi peaaegu muutmata! Loost loosse rõhutas Dylan ka miljöösse hästi sobivaid fraase, kuulutades näiteks „Honest With Me's": „Ma ei tule enam siia, kui see teid häirib!" Jah, iga kuulaja kohta, kes esimese laulu alates oli istekohalt lava ette sööstnud, jäi saali vähemalt üks pettunud moega korralik kodanik – olemata jäi ju harjumuspärane kabaree-spektaakel, mida tänapäeval nimetatakse *rock*-muusikaks.

Samast loost jäi kõlama ka „ei kahetse ma miskit, mis ma olen teind" – tõepoolest, isegi Tallinnas ja aastal 2008 mahtus saali rahvast, kellele härra Zimmermanni protestilauluaegsed tegemised need ainsad õiged tunduvad. Paraku ei tabanud siinsed folkarid vist järgmises reas peituvat vihjet: lause „rõõmus, et ma võitlesin, kurb, et me ei võitnud" pärineb USA kodusõja järgsest lõunaosariikide „hümnist" „Good Old Rebel", kus muuhulgas teatatakse: „Ma vihkan jänkiriiki ja kõike, mis see teeb, iseseisvusdeklaratsiooni ma vihkan rohkem veel..." Muide, eesti folgiaktivistid jäävad seisukohale, et kui indiaanlased kõrvale jätta, ei ole olemas Ameerika rahvamuusikat, sest pole olemas ameerika rahvast: seal elutseva kirju inimkarja mõtteid, tundeid, elusaatusi ja maitse-eelistusi peaks tänini väljendama mitmesaja aasta eest seljataha jäetud Vana Maailma pärimuspagas.

Dylani improvisatsioonid Tallinnas keskendusid rohkem rütmile ja fraseerimisele kui tekstiloomele ja selle säravaim näide oli „Summer Days". Näoga bändi veteranide poole – Garnier on ansamblis olnud aastast 1989, Receli aastast 2001 – mängis eeslaulja iga salmiga rõhke ümber, ja rütmigrupp reageeris momentaanselt, õhutades Dylanit üha sügavamale variatsioonide rägastikku tungima. Loo lõpuks oli Bill Haley *rock'n'roll*'i rütmiskeemide raamat kaanest kaaneni läbi võetud ning saal täidetud nakatava rõõmuga, mida pillimehed oma loodud lärmist tundsid – isegi stoiline Garnier oli hakanud Bill Blacki kombel kontrabassi keerutama.

Ja Receli trummide taga oli tõeline loom: võimeline vajadusel keerukaid ja hapraid rütme punuma, oli mehe löökidel selline jõud ja täpsus, mis lubas tal suurema osa avaloost „Rainy Day Women #12 & 35" vasaku käega mütsi kohendada. Kui Dylan otsustas „Honest With Me" struktuuri tekstipausidega liigestest välja venitada, tundus Receli vastukaaluks igas taktis eri biiti proovivat. Ja kui juba „Rollin' And Tumblin'i" stuudioversioon oli mõnusalt logisev, siis nüüd oli selle bluusistandardi igas salmis eri arv takte – vana deltabluusi trikk, aga mängida see välja kuueliikmelise koosseisuga, kusjuures kaotada siin-seal ainult mõni kidramees?! Üks silm peoperemehel, teine Garnier'l, istus Receli keset kaost ning kutsus eksleva karja uue salmi alguseks ikka ja jälle kellalöökidega koju, meenutades nii väga Mezz Mezzrow kirjeldatud muistseid New Orleansi jazztrummareid, et pidin mehe nime Google'isse sisse lööma: „Receli, George – sündinud New Orleansis". Ahah, nojah.

1962. aastal tutvustati Dylani debüütalbumi kaanetekstis teda ühe mõjusama valge bluusilauljana, keda eales salvestatud; aasta hiljem tunnistas ta „Freewheelin' Bob Dylani" tagakaanel: „Ma pole veel nii osav nagu Big Joe Williams, Woody Guthrie, Leadbelly ja Lightnin' Hopkins. Ma loodan, et see päev kunagi tuleb, aga nad on ju kõik vanemad inimesed". Käes on aasta 2008 ja ettekuulutus on täide läinud: Bob Dylani Tallinna kontsert oli suuresti bluusikontsert, popurrii Ameerika muusikast, kui soovite. Ning nagu Muddy Waters omal ajal, juhtis ja dikteeris Dylan muusikat ja tempot oma häälega, laulu rütmiga – ja nagu ammused bluusibändid, ei järginud tema saateansambel ei trummarit ega kirjapandud arranžeeringut, kõik oli ühtaegu juhuslik ja sihikindel ning bändi iga liige andis oma panuse, kommenteerides ja edendades räägitavat lugu. Nii, nagu seda tegelikult peakski tegema.

Muidugi, küsimused jäävad: miks polnud Herronil mütsi? Kuidas saab võtta „High Water'i" teksti, viisi ja instrumentatsiooni ning jõuda välja hoopis teise loo juurde? Miks lubati Receli suitseva koniga lavale, kui Keith Richards oleks Šotimaal sama asja eest peaaegu pokri pistetud? Kas Dylan valis lõpulooks „Blowin' In The Wind'i" sellepärast, et talle öeldi, et see on ainus tema laul, mida meie siin tunneme? Kas tal Leedus sugulasi ka on? Miks esitas ta „John Browni" („John Brown läks sõtta ta, võitlema ta võõral maal, ta emmel sellest oli uhke meel..."). Lahesõja ajal Ameerikas ja nüüd just Venemaal, Peterburis? Mis puutub siia vabamüürlaste kõikenägev silm? Ja tuleb Dylan tagasi ka?

Mina loodan küll, et tuleb.

Värske veri kultuuri korraldama

EMTA kultuurikorralduse magistrandid on valmis strateegiliselt mõtlema eelkõige kultuuripoliitika infrastruktuurides.

Kaari Kiitsak-Prikk

Juuni alguses kaitses Eesti muusika- ja teatriakadeemias magistrikraadi üheksa kultuurikorralduse magistranti. Kõik juba valdkonnas tegutsevad praktikud, seljataga kultuurivaldkonna bakalaureusekraad (muusika, kunstiajalugu, filoloogia, filosoofia jt) ning kultuuriga seotud tööpraktika (kontsertide või galeriikorraldus, muuseumi- või linnaametniku töö).

Kaks aastat kraadiõpet peaks andma neile edasiseks edukaks tegutsemiseks vajalikud praktilised organisatsioonilised teadmised ja oskused ning teoreetilise tausta oma tegevuse ja eesmärkide paremaks mõistmiseks. Kultuurikorralduse magistriprogrammis õpitakse kultuuripoliitikat, kultuuri- ja organisatsiooniteooriat, projekti-, personali- ja finantsjuhtimist, seadusandlust, kultuuri turundust, rahade hankimist, publiku kujundamist jne. Lisaks teoreetilistele loengutele on ette nähtud kohtumised kultuuriorganisatsiooni juhtidega ning asutuste külastamine juhtumianalüüsid ja osalusülesanded.

Muusika- ja teatriakadeemias õpetatakse kultuurikorraldust juba seitsmendat aastat ja osaliselt inglise keeles; välisõppejõududelt saab teadmised Euroopa ja Ameerika kultuuris toimuvast, sealsetest korraldustrendidest ja eripärast. Kohalikke õppejõude on umbes 60%: tugevad teoreetikud teistest Eesti ülikoolidest ja kohalikus kultuuritöös kõvasti karastunud praktikud.

Igapäevase töö kõrvalt magistriõppe läbinud kultuurikorraldajad tegelesid oma lõputööde raames igati aktuaalsete diskussioonide ja otsustega (kultuuripealinna infrastruktuuri investeeringud, uue lastemuuseumi asutamine, kultuuriasutuste kriisijuhtimine), millest võiks kohe praktilises kultuurielus kasu olla. Teoreetiline pool, mille analüüsimiseks tavaliselt kultuuris innustunud töötegijatel pole aega, annab panuse seni veel küllaltki õhukesele Eesti kultuurikorralduse teadusele, mida võiks ehk nimetada rakendusteaduseks, sest uurimustes on välja pakutud uusi lahendusi praktiliseks tööks (uue tasakaalustatud kultuuriasutuse juhtimise mudeli idee, kontserdiorganisatsiooni efektiivsuse optimaalne mudel, soovitused kirikumuusika rahastamiseks ja kohaliku tasandi kultuuritöötajate arendamiseks, kunstikõrghariduse rahvusvaheliseks ekspordiks).

Kultuurikorralduse magistrandid jätkavad enamasti oma karjääri ka pärast õpinguid samas vallas, sellekevadine värske veri siis muuseumitöö-, kontserdi- ja kultuuriprojektide korraldajatena. Magistriõpingud ja kraadiga saadud „kvaliteeditempel" on loodetavasti neile abiks, nii et need asutused ja projektid, millega nemad seotud on, elavad üle nii eelarvekärped kui muud kriisid ja toimivad efektiivselt ning loomingut väärtustades.

* * *

EMTA kultuurikorralduse magistriprogrammi lõpetanud

Epp Leikop, MTÜ KultuuriRosin juht: „Kvaliteedimärk on nüüd küll otsa ees, kursused ja õppejõud on olnud kvaliteetsed. Iseasi on see, millise kvaliteediga neid teadmisi õnnestub ellu rakendada. On isu edasi õppida ja tahtmine õpitut ellu rakendada; ma usun, et kvaliteeti on tunda ka praktikas."

Tanel Jan Palgi, vabakutseline kultuurikorraldaja: „Kultuuri on ju korraldatud ja korraldatakse ka ilma vastava hariduseta. Õpingud on siiski näidanud, et valdkond on sügavam pelgalt kultuuri korralduslikest aspektidest, ajades võrseid kultuuripoliitikasse, küsimusteni eetikast ning kultuuri võimust-võimalustest (ümber)kujundada ühiskonda. Kultuur on süsteem ja kultuurikorralduse distsipliin on hea võimalus seda süsteemi paremini tundma saada ning seejärel juba süsteemsemalt, teadlikumalt valdkonnas tegutsema asuda."

Tähti Lehtsaar, Eesti EKB Liidu muusikasekretär ja koorijuht: „EMTA kultuurikorralduse magistriprogramm on mitmekesine ja huvitav. See annab võimaluse ennast kurssi viia ning edasi arendada nii kultuuri kui majanduse ja juriidika vallas. Ained ei käsitle ainult Eestiga seonduvat, vaid annavad ülevaate kogu maailmas kultuurikorralduses toimuvast. Lisaks toredatele eesti õppejõududele oli võimalus kuulata ja koos diskuteerida välisõppejõududega Euroopast USAni.

Saadud teadmistega hakkan kindlasti oma tööd strateegilisemalt läbi mõtlema. Kasvanud on enesekindlus ametiasutustega suhtlemiseks ja koostöövõimaluste otsimiseks. Samuti on suurenenud teadmised kultuurivaldkonnale pakutavate rahastamisallikate leidmiseks. Kuna programm on valdavalt ingliskeelne, siis on see arendanud keeleoskust ja julgust algatada ka rahvusvahelisi projekte."

Eesti muusika- ja teatriakadeemia kultuurikorralduse magistritööd kaitsti 5. ja 6. VI EMTAs Rävala pst 16.

Ka sel aastal võetakse vastu uusi tudengeid kaheaastasesse magistriõppesse, dokumentide vastuvõtt 12.–26. VI. Lisainfo: Kaari Kiitsak-Prikk, 6675738, kaari@ema.edu.ee, www.ema.edu.ee

SIRP*eri:*

KULTUURIPÄRAND

Raili Arbus. Luu. 2006.

Mitmetahulisele kultuuripärandile tuleb läheneda terviklikult

Peeter Mauer, Anton Pärn, Marju Reismaa

Vaevalt et kedagi meist jätab ükskõikseks kultuuripärand, olgu need ülestähendused vanavanemate kohapärimusest kirjandusmuuseumis, endisaegade hiilguses mõisamajad, ajahambale vastu pidanud rehielamud või setu naiste Leelo küla Kirmaskil. Päris tihti seondub pärand ohutundega ning tarvidusega seda kaitsta või päästa. Ent pärandil on ka teine pool. Euroopa tõukefondide taustal on kultuuripärand üks Eesti tugevuse näitajaid, piirkondade konkurentsivõime ja tugevuse kindlustajaid. Siin kehtib põhimõte „säilitada tänu kasutamisele". Selles valguses on pärand meie rahvusliku ressursina veel alarakendatud. Sellised kultuuripärandiga seotud väärtushinnangud näitavad kujukalt, et oleme jõudnud uude ajajärku, kus pärandit on võimalik säilitada mitmel viisil. Nii soovime infoühiskonna eeliseid kasutades totaalset juurdepääsu ja osasaamist oma rahvuslikust rikkusest, raha ja mõtte tasakaalu selle säilitamisel ning pigem pärandi kaitsmise asemel ühiskonna väärikat suhtumist eilse päeva tunnismärkidesse. Üks võimalus nende teemade kokkuköitmisel on pikaajalise riikliku programmi koostamine.

Kultuuriministeeriumi juhtimisel on viimase kuue aasta jooksul valminud mitmed kultuuripärandi programmid ja arengukavad, nagu näiteks mõisakoolide ja pühakodade riiklik programm, kultuuriruumide toetusprogrammid (Setumaa, Kihnu ja teised saared), Eesti arhitektuuripoliitika ja arhitektuurivaldkonna tegevuskava, kultuuripärandi digiteerimise ning maa-arhitektuuri ja -maastike, tänavu valitsuse poolt kinnitatud Eesti ajalooliste looduslike pühapaikade arengukavad. Kultuuriministeeriumi kõrval tegelevad meie pärandiga veel mitmed ministeeriumid ja asutused. Nimetame siin näiteks haridus- ja teadusministeeriumi koordineeritavat riiklikku programmi „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud", mille keskmes on teadus- ja arendusasutuste kogude digiteerimise ja kasutusvõimaluste ajakohastamine või programmi „Eesti keel ja rahvuslik mälu (2004–2008)".

Eesti kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise arengukava aastani 2030 koondab olemasolevad kultuuripärandiga seotud programmid ja arengukavad ühtse katusstrateegia alla. Sellest peaks saama dokument, mis pakub n-ö taustsüsteemi nii täna kui tulevikus tehtavatele kultuuripärandit mõjutavatele riiklikele otsustele.

Loomulikult tuleb ka planeerida vahendid eesmärkide saavutamiseks, vältides dubleerimist ning tagades piiratud ressursside mõistliku jagamise. Ühiskonna ootused selle osas, millises mahus riik panustab kultuuripärandiga seotud tegevusse, on olnud siiani (ning kahjuks on ka lähitulevikus) suuremad kui ressursid võimaldavad. Seda nii rahaliselt kui ka inimjõu ja oskusteabe osas. Kultuuriministeeriumi kogemused kultuuripärandi toetustprogrammide elluviimisel näitavad, et toetuskõlblike taotluste hulk ületab alati mitmekordselt toetussumma. Seetõttu on eriti oluline, et oleksid määratletud rahastamise prioriteedid. Lisaks sellele on osa valdkondi toetusprogrammidega üldse katmata. Kas ja milliseid programme oleks vaja lisaks, missugune võiks olla nende käivitamise ajagraafik ja millised on riigi eelarvevõimalused uuteks algatusteks, sellele antakse vastus arengukava koostamise käigus.

Arengukava ülesehitus ja eesmärgid

Arengukavaga plaanitakse hõlmata kõik mälu hoidmisega seotud valdkonnad: arhiivindus, muinsuskaitse, muuseumid, raamatukogundus ja rahvakultuur. Omakorda läbib seda kõike kolm horisontaalset teemat: kogumine, uurimine, dokumenteerimine ja säilitamine ning juurdepääs ja väärtustamine.

Eesmärk 1: riigil on terviklik ja adekvaatne ülevaade kultuuripärandi hulgast ja seisundist.

Kultuuripärandit ei ole küll võimalik selle mitmekesisuse ja pideva muutumise tõttu kunagi lõplikult hoomata, kuid on hädavajalik teada, mis meil on ja mida tahame kaitsta. Evides terviklikku ülevaadet riikliku kaitse all mälestistest, arvel museaalidest, rahvusteavikutest, arhivaalidest, mälupaikadest, ohvriallikatest, hiitest ja muust Eesti ja eestimaalastega seotud pärandist, saame määratleda rahastamise prioriteedid ning pikaajalised eesmärgid.

Eesmärk 2: kultuuripärandi väärtustamine on meie igapäevaelu loomulik osa.

Tihtipeale alahinnatakse kultuuripärandi ühiskondlikku tähtsust ning ei teadvustata, et kultuuripärandi hoidmine on iga ühiskonna mitmekülgse arengu eeltingimus, mis mõjutab meie elukvaliteeti, kultuurilist identiteeti ja majanduslikku arengut. Kultuuripärandit ei osata näha igapäevase elu loomuliku osana, kultuuripärandi väärtustamist tunnetatakse hoopis piiranguna ja arengu pidurdajana. Kui ühiskond ise väärtustab kultuuripärandit ja on kursis mälestiste puhul kehtivate nõuetega, siis on kultuuripärandi elujõulisus ja arenguvõimalused tagatud kõige paremini.

Eesmärk 3: kultuuripärand on säästva (taas)kasutamise korral integreeritud aktiivselt ühiskonnaellu.

Kultuuripärand ei ole midagi omaette, väljaspool meie igapäevast elu seisvat, vaid on, ja peaks veelgi rohkem olema integreeritud säästva (taas)kasutamisega aktiivselt ühiskonnaellu. Muuseumid, arhiivid, raamatukogud ja kõik teised avalikud institutsioonid tegelevad iga päev meie kultuuri uurimise ja pärandi kättesaadavaks tegemisega. Kogu nende tegevus peaks aitama kaasa parema ligipääsu tagamisele nende asutuste hoidlate varandusele: rohkem esemeid näitustele, rohkem dokumente kättesaadavaks Internetis, rohkem informatsiooni hoonete ja loodusobjektide kohta. Seda kõike saab teha ainult olemasolevasse säästva suhtumise korral. „Konserveerimine, ennetav säilitamine, digiteerimine" on need võlusõnad, mida tänapäeval kasutame. Milline valik teha, et tagada meie kultuuriväärtuste säilimine olukorras, kus ressursse ei jätku kõigeks? Valiku tegemisele peab kaasa aitama koostatav arengukava.

Kindlasti saavad siin loetletud pikaajalised eesmärgid oma lõpliku sõnastuse arengukava ettevalmistamise käigus. Arengukava kestuseks on valitud periood kuni aastani 2030, kuna kultuuripärandi valdkonnas ei toimu järske suunamuutusi väärtushinnangutes ning pikaajaliste eesmärkide püstitamisel. Küll aga võivad muutuda vahendid eesmärkide saavutamiseks, näiteks tehnoloogia, ning sellest johtuvalt koostatakse rakendusplaan, kus tuuakse välja konkreetne tegevus koos vastutajate, tähtaegade ja kuluallikatega lühemas ajaperspektiivis, s.o neljaks aastaks.

Kultuuripärand kui igapäevaelu loomulik osa

Kuigi kultuuripärandi arengukava koostamise eest vastutab kultuuriministeerium kui museoloogilise tegevuse, raamatukogunduse, rahvakultuuri ja kultuurimälestiste kaitse probleemide lahendamise eest vastutav valitsusasutus, valmib arengukava paljude koostöös. Kultuuripärand ei ole ainult kultuuriministeeriumi ASI, vaid meie kõigi ASI. Ning olgem ausad: kultuuripärandi kaitse ja säilitamise küsimusi ei saa lahendada ainult arengukavade, seaduste või määrustega. Kui oskaksime märgata ja hinnata meid ümbritsevat kultuuripärandit; mõistaksime, et see on meie kõigi ühine rikkus ning meil lasub kohustus anda see edasi tulevastele põlvedele, siis hoiaksime ja hooldaksime seda pärandit ilma sunni ja järelevalveta.

Vabariigi valitsuse 2008. a 6. juuni korraldusega nr 254 kiideti heaks „Eesti kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise arengukava aastani 2030" koostamise ettepanek.

Ennistatud Eesti

Ennistuskoda Kanut, 2008.

Tiina-Mall Kreem

Eesti vabariigi 90. sünniaastapäevale ja Baltimaade konservaatorite VIII konverentsile pühendatud näitus „ENNISTATUD EESTI" Mikkeli muuseumis kuni 6. VII, vt http://ennistatudeesti.virtuaalmuuseum.ee.

Näitusel „Ennistatud Eesti. Eesti vabariigi 1920.-1930. aastate kultuuripärandi restaureerimine" osalevad Eesti Riigiarhiivi (Eesti Ajalooarhiivi ja Eesti Filmiarhiivi), Eesti Rahva Muuseumi, Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Vabaõhumuuseumi, Ennistuskoja Kanut, OÜ Mandragora, Tallinna ülikooli akadeemilise raamatukogu ja Eesti Kunstimuuseumi konservaatorid-restauraatorid.

Võimatu on öelda, kes neist teeb kõige tähtsamat tööd. Võib muidugi väita, et riigiarhiivis ennistatud Tartu rahulepingu nn suveniirkoopia, millel rahuläbirääkimistel osalenud meeste originaalallkiri; mis Nõukogude okupatsiooni eest läände põgenedes kaasa võetud ja vabariigi New Yorgi peakonsulaadi fondist 1990ndate teisel poolel Eestisse naasnud, on tähtsam kui näiteks OÜ Mandragoras restaureeritud sõdurpoiss Armini märkmik, kuid tegelikult sõltub kõik ikkagi sellest, mida me neilt esemeilt ootame. Kas tahame rääkida Eesti poliitikast-diplomaatiast või argi- ja sõjapäevadest, kas Ants Piibu suguste üksikute liidrite või sadade tuhandete lihtinimeste tasandil? Ajal, kui ajalooteaduse huviorbiiti tõuseb üha enam lihtne inimene ja tema elu, omandab Armini märkmik ajalooallika väärtuse. Kui me ka ei saa iial teada, kas 1919. aastal Vabadussõjas võidelnud Armin Eesti iseseisvust näha sai, võime tema tindipliiatsiga tehtud märkmeid lugedes saada aimu sellest, mismoodi üks sõdurpoiss oma elu nägi, kuidas väeosa liikumist Vastseliina kandis, saunaskäike, tehtud võlgu ja saadud kirju jäädvustas. Lisaks veel ema poole pöördumised poja kirjamustandist, mis algavad sõnadega „Armas mamma…"

Enamikul esemetel, mis konservaatorite-restauraatorite töölauale ja sealt näitusele on jõudnud, on oma lugu. Mõnikord on see päris lihtne, näiteks vabaõhumuuseumis restaureeritud nuku puhul: selle kinkis Lalli küla Sassi talu peretütrele Maria Selmale 10. sünnipäevaks Tallinnas väikest äri pidanud ristiema. Teinekord on esemega kaasas käiv lugu aga lausa vapustav, ühtaegu kole ja ilus, nagu näiteks Eesti Rahva Muuseumis ennistatud pruutkleidi lugu: 1937. aastal Ella Nõmmele õmmeldud, Kodavere kirikus laulatuse ajal kantud, ümbertegemiseks lahti harutatud ja tükkidena küüditatud perega Siberis käinud kleidi ennistas Ella Nõmme ja Johannes Benderi tütar Maie Alumaa. Kas saab siin rääkida veel lihtsalt ühest ilusast pruutkleidist, 1930. aastate kleidimoe näitest?

Esemed, mille lugu on elu ja saatuse keerdkäikudes kaduma läinud, saavad selle tagasi pärast seda, kui need otsustatakse ennistada. Varem või hiljem satuvad ennistatud esemed muuseumi ekspositsiooni, kus neile luuakse laiem kontekst ning kus kord lumepallina veerema hakanud lugu (mitmeid näitusi ja sadu ekskursioone teinuna tean ma, millest räägin) kasvab ja kogub üha uusi ja uusi tähendusi. Pärast seda, kui ühest Tallinna Pika tänava antiigiärist ostetud räbaldunud ja määrdunud nukust sai Kanutis jälle udupeen salonginukk ning ta sattus näitusele, hakkas ta kõnelema XX sajandi 1920.–30. aastate salongi- ja nukukultuurist, rõiva- ja soengumoest, Eesti tollastest laialdastest kaubandussidemetest, ühiskonna seisuslikkusest jne, jne.

Sama lugu on näiteks ka rahvusraamatukogus, Tallinna ülikooli akadeemilises raamatukogus ja mujal ennistatud vanade maa- ja linna-, maanteede ja raudteede kaartidega, nagu ka laulupidude orienteerumisskeemi ja seemnekasvatusjaamade asukohti kajastava kaardiga. Kui mitte kohe, siis ühel heal päeval on just mõnda neist muuseumis vaja. Või kui täielik oleks näitus Eesti sordiaretusajaloost, kui sealt puuduks kirjastuse Agronoom ilmselt 1934. aastal publitseeritud seemnekasvatusjaamade kaardike? Või kui ilmekas oleks näitus Eesti Rahvusringhäälingu ajaloost, kui seal ei kõlaks näiteid omaaegsetest raadioreportaažidest? Tahan esile tõsta ka Eesti Filmiarhiivist näitusele saabunud ning heliinsener Vilhard Pilvisto taastatud Felix Moori ja teisi reportaaže.

Tegelikult ei ole kõik „Ennistatud Eesti" eksponaadid sugugi igaveseks muuseumipurki või happevabast papist arhiivikarpi suletud esemed. Nõukogude ajal likvideeritud ja 1989. aastal ennistatud Korp! Tehnola rapiirid saabusid näitusele volbriöö järgsel hommikul ning lähevad paariks päevaks näituselt veel maha, omanike rituaalide teenistusse.

Kui esitatust jääb mulje, et Eesti vabariigi 1920.–1930. aastaid on näitusel kuidagi eriti kuldseina nähtud, siis las jääb. Näituse mõlema osa pealkirjad „Vaba riik" ja „Kuldne kodu" seda eesmärki just teenivadki. Siiski reservatsiooniga, sest käärid ühiskonna seisuste vahel olid ka tol ajal suured. Seda illustreerib hästi näiteks ajalooarhiivis ennistatud „Kloostrimetsa" albumi põhjal näitusele loodud slaidiprogramm Konstantin Pätsi villast sulaseköögini, tumeda ülikonnaga riigipeast kaltsudes kartulinoppijani. Mis puutub Pätsiga seotud esemete rohkusesse, siis nende jõudmine ennistuskodadest näitusele on põhjendatav sellega, et president Pätsist ongi maha jäänud hulgaliselt esemeid. Osa neist kuulub küll rubriiki „autoritaarse riigikorra sünnitatud maitsetus", osa aga käib kokku põhimõttega, et iseseisval riigil peavad olema iseseisva riigi tunnused. Ilma viimasteta ei tähistaks me sel aastal Eesti vabariigi 90. sünniaastapäeva.

Üks kindel ja vägev sild kahe eesti aja vahel on olnud kindlasti kunst. Eesti Kunstimuuseumis restaureeritud ja näitusele „Ennistatud Eesti" toodud Kristjan Raua „Kalevipoja kojutulek" (1942!) on kui vanameistri vaimne testament oma rahvale: „Kord kõik pirrud kahel otsal…".

Ja lõpuks tahan veel rõhutada, et asises maailmas, kus tähenduste-lugudega esemed on „mõttetute" esemete ees selges vähemuses, on ennistajatel täita väga tähtis missioon: just nemad garanteerivad esemeile/kunstitöödele nende kestvuse. Ja me kõik, lisaks restauraatoritele ka inimesed, kes ennistustöö tellivad, kes esivanemate pärandust on hoidnud ja hoiavad, anname asjadele tähenduse, nende tegeliku elu.

Kultuuripärand ja tänapäeva Eesti

Põhilisteks meetmeteks, mille abil raamatukogud püüavad tagada kultuuripärandi säilimise ja kättesaadavuse tulevastele põlvedele, on teavikute võimalikult täieliku kogu komplekteerimine, investeerimine teavikute hoiutingimuste parandamisse ja keskkonna loomine hävimisohus teavikute konserveerimiseks ja tagatiskoopiate tegemiseks.

Kõigepealt võimalikult täielikust komplekteerimisest. Trükiste osas on Eestis teavikute kogumine raamatukogudes arhiveerimise eesmärgil korraldatud sundeksemplariseaduse alusel liigagi suurejooneliselt: rahvustrükise valmistaja on kohustatud tasuta loovutama 8 trükist kokku 5-le Eesti raamatukogule.

Seda on ilmselgelt liiga palju, seda enam, et kõigis neis raamatukogudes ei suudeta tagada nõuetele vastavat teavikute säilitamist.

Selle aasta alguses viis riigikontroll teadus- ja arhiivraamatukogudes läbi auditi, mille käigus hinnati raamatukogude säilitustingimusi. Mitmes arhiivraamatukogu funktsiooniga raamatukogus on hoidlad vanad ja renoveerimata, õhupuhastus- ja kliimasüsteemid ei tööta, hoidlate riiulid ei vasta nõuetele.

Trükiste pikaajalise säilitamise nõuetele vastavad vaid rahvusraamatukogu ja kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu uued hoidlad. Hoidlate renoveerimist kogude parema säilimise ja juurdepääsu tagamiseks vajavad ja väärivad kahtlemata kõik raamatukogud, pikaajaliseks arhiveerimiseks mõeldud hoidlates peavad aga olema spetsiifilised hoiutingimused ning seetõttu on vaja ka eriti suuri investeeringuid. Eestis, nagu on praegu enamikus lääneriikides, piisaks kahest, arhiivraamatukogu funktsiooniga raamatukogust.

Arhiivraamatukogude arv omakorda mõjutab ka hävimisohus teavikute eluea pikendamiseks vajalike konserveerimistööde kvaliteeti. Eestis ilmselt ei ole võimalik välja arendada mitut täisfunktsionaalsusega teavikute konserveerimise ja tagatiskoopiate loomise keskust. Siin on mõttekas teha koostööd mitte ainult raamatukogude vahel, vaid ka arhiividega. Hea oleks sääraste keskuste loomine Tallinnas ja Tartus, spetsialiseerumisega paberkandjate konserveerimisele ja tagatiskoopiate tegemisele mikrofilmil ja/või digitaalsel kujul.

Mis puudutab audiovisuaalse kultuuripärandi pikaajalist säilitamist, mis on praegu osaliselt ka raamatukogude kanda, siis jätaksin selle valdkonna arendamise rahvusringhäälingu ja filmiarhiivi vastutusalasse.

Arvestades raamatukogude ressursside (nii inim- kui ka rahaliste ressursside) piiratust massilise konserveerimise korraldamiseks ning infotehnoloogia võimast arengut, tuleks kirjaliku kultuuripärandi säilimise tagamiseks eelisarendada digitaalsete tagatiskoopiate loomist ja digitaalse pikaajalise säilitamise tehnoloogia arendamist.

Kultuuriministeeriumi valdkonna arengukava „Digitaalne kultuuripärand 2007–2010" annab ette üsna mõistlikud raamid ja kirjeldab vajalikke meetmeid digitaalse arhiveerimise korraldamiseks nii Eesti mäluasutustes eraldi kui ka ühistegevusena. Raamatukogudest ongi rahvusraamatukogu ja Tartu ülikooli raamatukogu astunud esimese sammu ja loonud digitaalsed andmehoidlad, millest võivad edasise arendamise korral välja kasvada pikaajalise säilitamise nõuetele vastavad digitaalsete objektide arhiivid.

Mihkel Reial,
Eesti Rahvusraamatukogu
tehnoloogiadirektor

PEALELEND

Jan Wouters,
Belgia kuningliku kultuuripärandi instituudi materjalide ja tehnikate laboratooriumi juhataja, rahvusvahelise muuseumide organisatsiooni konserveerimiskomitee (ICOM-CC) juhatuse esimees

Kuidas hindate tänavust Baltimaade konservaatorite VIII konverentsi „Säilitamine ja konserveerimine XXI sajandil. Teadmistest oskusteni", mida peeti Kumu auditooriumis 7.–9. V.

Baltimaade konservaatorite konverentsi pikaajalist korraldamise traditsiooni võib pidada üheks olulisemaks osaks kultuuri- ja kunstipärandi uurimises ja konserveerimises Balti riikides: see peegeldab nimetatud piirkonna geograafilisi, klimaatilisi, ajaloolisi ja kultuurilisi seoseid. Eesti, Läti ja Leedu ühinemine Euroopa Liiduga 2004. aastal, aga ka tänavune Baltimaade juubeliaasta kinnitab nende riikide tihedaid seoseid.

Konverentsi postrite ja ettekannete autoriteks olid peamiselt Eesti, Läti ja Leedu konserveerimisspetsialistid. Teemade lai spekter andis väga hea ülevaate nii senistest teadmistest kui murest eriala staatuse ja arengusuundade pärast, mis omakorda on seotud kogu maailma kultuuripärandi konserveerimise poliitikaga. Järelikult võib seda konverentsi pidada sellest, mis on loomulik efektiivse ja tõhusa koostöö peaaegu et õpikunäiteks mistõttu on selletaoliste triennaalide jätkuv korraldamine vägagi teretulnud. Teiselt poolt, arvestades asjatundliku meeskonna ilmset pühendumist ja kõrgetasemelist tööd, peaks Baltimaade konservaatoreid julgustama oma teadmisi ja vaateid jagama ka laiemates koostöövõrgustikes kui vaid Baltimaadel; nende riikide valdkonna poliitika kujundajad peaksid olema teadlikud sellest, kui oluline on toetada, ka rahaliselt, nii üksikspetsialiste kui asutusi selles koostöös osalemises.

Oluline osa koostöövõrgustikes on kanda rahvusvahelise muuseumide organisatsiooni konserveerimiskomiteel. ICOM-CC, mis koondab 22 töögruppi konservaatoreid, teadlasi, kuraatoreid ja teisi spetsialiste üle maailma, pakub võimalusi koostööks, kultuuriliselt ja ajalooliselt oluliste teoste uurimise ning konserveerimise edendamiseks. Balti riikide spetsialistidel soovitan tutvuda ICOM-CC võimalustega selle kodulehel www.icom-cc.icom.musem.

Kahtlemata on konserveerimisega seotud inimeste ees tulevikus seisvaid väljakutseid lihtsam vastu võtta, kui nii üksikisikud kui asutused tegutsevad asjakohastes rahvusvahelistes professionaalsetes foorumites. Näiteid võib siinkohal tuua mitmeid. Töö terminoloogiaga, et minimeerida võimalikke eri keeltest tulenevaid arusaamatusi ja kirjeldada selgemini ameti staatust; ICOM-CC on selles vallas olnud väga aktiivne, pakkunud 1984. aastal välja konservaator-restauraatori ameti definitsiooni ja jätkanud esemelise kultuuripärandi konserveerimise terminoloogia arendamist. Esile võib tõsta ka Hollandi kultuuripärandi instituudi (Netherlands Institute for Cultural Heritage) initsiatiivi rõhutada konteksti iga üksiku tegevuse puhul, olgu selle näiteks programm „Objekt kontekstis" („Object in Context"). Üha enam pööratakse tähelepanu ka vaimse kultuuripärandi aspektidele, mille tähtsust rõhutati näiteks 2004. aastal Soulis peetud ICOMi konverentsil ja misjärel loodi rahvusvahelise vaimse pärandi ajakiri International Journal of Intangible Heritage. See on pühendatud maailma vaimse pärandi tutvustamisele ja kommunikatsioonile.

Ma ainuüksi ei looda, vaid see on ka minu sügav veendumus, et ka tulevikus korraldatavatel Baltimaade konservaatorite konverentsidel on oluline osa selle piirkonna spetsialistide lõimumises kultuuripärandi konserveerimise ülemaailmsetesse koostöövõrgustikesse.

Küsinud **Kriste Sibul**

Restaureerimiskool: kellele ja miks?

Kunstiajaloolased Tiina-Mall Kreem ja Juhan Maiste vestlevad EKA restaureerimiskoolist, selle vajalikkusest ja erilisest aurast.

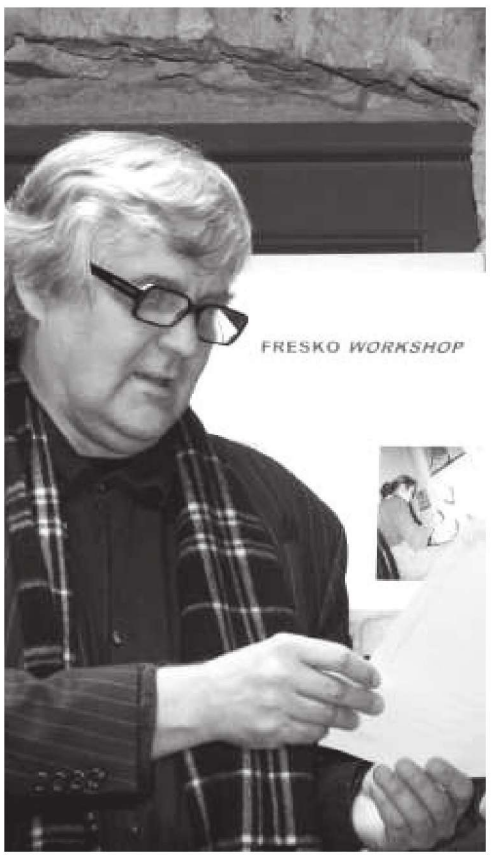

Restaureerimiskooli looja Juhan Maiste ja koolitudengid monumentaalsele Leninile uut elu andmas. TÕNU SEPP

Miks peaksime meie, kaks kunstiajaloolast, kes vaevalt oskame skalpelli ja pintslit käes hoida, rääkima konserveerimisest-restaureerimisest?
Ega peagi. Vahel mulle tundubki, et oleme võtnud vanema õe või venna rolli, mis õigupärast ju kunstajaloole kuulubki ja millest selle tõttu on ka raske loobuda. Raske on tunnistada, nii endale kui teistele, et kusagil renessansi algusaegadel sündinud ühemunakaksikutel – nii uuel itaalia keelel kui *vulgata* puhastamisel kujunenud ladina keelel (nii geeniuse loomingulisel puhangul kui arheoloogial) – on võrdväärne koht meie väärtushinnangutes. Ilma üheta ei ole teist. Kunstiajalugu tegeleb nende mõlemaga: nii innovatsiooni kui traditsiooniga; konserveerimine veel lisaks. Ideede refleksioonist kujunenud materiaalse maailmaga, asjadega mitte nii, nagu nad meile ilmnevad, vaid nagu nad on: see tähendab mitte mimeetilise kujundiga, vaid faktidega, milles sisu, vorm ja aine on kokku sulanud ja kujundavad iseendas hinnatava terviku. Objektiivse reaalsuse, millel on oma ruum, aeg ja lugu, mis kõneleb meiega samavõrra, kui meie kõneleme temaga, ning mis hermeneutilise mälu kaudu annavad meie olemisele sügavama aluse. Uskudes asjade olemasolusse, usume iseendasse, asjad kinnitavad meie endi vajalikkust meie loodud reaalsuses.

Räägime restaureerimiskoolist. Restauraatori igapäevane töö nõuab reeglina süüvimist mateeria füüsilistesse omadustesse. Ja ometi oled restaureerimiskoolis pidanud vajalikuks õpetada selle kasvandikele peale teksti ka konteksti tundmist. Miks?
Siin ehk peitubki minu roll kunstiajaloolasena. Fakt on vaid esimene tasand, objekti poolt vaadates kvaliteet, subjekti seisukohalt meie meelte salajane puudutus, mille kodeeritud tähenduste süsteem eeldab kogu meie senise teadmise, kultuuri ja selle kandja, mälu kaasakutsumist. Kui asjad ise on tekst, siis ajalugu (see inimese üks geniaalsemaid leiutisi) kujundab konteksti, võimaldades mõistmise sillale jõudnul näha meie osalust maailmas, ja mitte valmisprodukti, vaid igavesti muutuva suhtena. Me mitte ainult ei avasta ruumi ja aega, vaid loome seda. Konservaatori loovus ei peitu mitte ajaloo täpses äraseletamises, vaid üha uute võimaluste avamises ajaloo pidevaks ja protsessuaalseks ümbermõtestamiseks.

Kuigi õppeprogramm seda ei kajasta, oled õpetanud restauraatoreid, ja mitte ainult neid, hindama paatina, taluma mõra, leppima maise kaduvusega. Miks ei tohi unustada vana deviisi – *memento mori*?
Teeksin siinkohal viite Jacques Derridale, kes, väites, et ajaloo (sellest tulenevalt ka eksistentsi probleemi) ei ole kunagi võimalik lahendada, avab mineviku mõistmise allikana surma olulisuse, andes surmaga seotud müsteeriumidele platonismist kristluseni sügavalt isikliku tähenduse (J. Derrida, „Donne la morte", Paris 1992). Uusajast peale pole surm mitte üksnes õuduse, vaid lõpliku ja lootusetuse sümboliks, häving on tähendanud allaandmist, meie endi mina kadumine on olnud võitlustandriks, mille lippude alla on kutsutud nii moodsa ajastu futuristid kui restauraatorid. Inimesel lihtsalt ei lubata vananeda. Kõik, mis oled, oled selles elus, Nicolas Poussini „Et in Arcadia ego" (ka mina, surm, olin siin) juhatab meid ühelt poolt *Kleio* (kuulsuse) monumentaliseerimisele mälestustahvlite abil, teiselt poolt igavese (arkaadialiku) nooruse ihaluseni, mille meediumiks on nii laulukonkursid kui noorendavad piimavannid. Otsime igavese elu eliksiiri, mõistmata, et ka häving ja kadu on üks osa inimelu paratamatusest. Varemete kaudu mõistame sageli asjade olemust paremini ... . Juba sündides kanname seemnena kaasas lõpu algust. Inimese võitlus entroopia vastu lõpeb paratamatult kaotusega (Nobert Wiener). Kõik on ajutine. Mis järele jääb, on mõte.

> Kõik on ajutine.
> Mis järele jääb,
> on mõte.

Minu arvates on sellel õpetusel oluline tähtsus. Paratamatult tuleb ju restauraatoritel, kui õnn selja pöörab, näha seda, kuidas nende aastatepikkune töö tuulde lendab, tuhaks või mullaks saab.
Minu mõte keerleb leppimise ümber. Kindlasti tegid need, kes restaureerisid enne meid midagi, mis meile tundub vale, midagi valesti, aga valesti teeme ka meie. Mitte teha haiget, mitte kõneleda liiga valjult ega ka mitte keeles, mida ehk ei mõisteta. Kõik, mille olen lisanud, peab järgmine konservaator saama kerge vaevaga eemaldada. Aga see on vaid konservaatori esimene roll. Tema teine ja ehk olulisem ülesanne on avada asjadega seostuv viitekeel, puhastada ja kujundada teostest tervik ja anda nii ajaloo lavastamise võimalus, mida, nagu teame, tahab iga sugupõlv teha uuesti. Seejuures näib mulle siiski, tulles tagasi artikli alguses tõstatud muna ja kana küsimuse juurde, et konservaatori võimalused kellelegi või millelegi liiga teha on koguni väiksemad kui ajaloolasel või kunstiajaloolasel, kelle välja öeldud arvamuse ümberlükkamine võib nõuda hoopis tõsisemaid pingutusi. Ärgem alahinnakem asju, aga ärgem tehkem neist ka kultust. Tähtsam kui Maarja kujutis mõnel kirikust muuseumisse varjule viidud ikoonil on Maarja ise, mälestus ja idee kunagi olnust.

Millise koha on restaureerimiskooli õppeprogrammis endale saanud säilitus- ja hoidmisõpetus?
Olengi vähe kõnelenud koolist, rohkem alustuseks väärtustest ja respektist ning alles siis nende hoidmisest. Usun, et see ongi didaktiliselt sobiv tee. Tegu on vaid tagajärg. Hoidmine ei tähenda sageli muud kui süleshoidmist, silitamist ja imetlemist, millega igal meist on vist pisut erinevad kogemused. Niinimetatud teadusliku (modernistliku) muinsuskaitse vaimustus, mis tähistas pigem tõde kui selle otsingut, on tänaseks asendunud suhtumiste paljususega, analüütiline lähenemine fenomenoloogilisega, seadusekuulekus mõtlemise ja mõistmisega. Ütlen ausalt: kõige rohkem kardan seda, kui elava sõna asemel hakkavad kõnelema tabelid. Muinsuskaitse kui distsipliini eelis ajaloo ees on selle tegelemine asjaga, kehtestatud mõistete süsteemi asemel elava elu endaga. Ja selleks on restaureerimiskoolis praegu väga hea kollektiiv: maali konserveerimist õpetavad Hilkka Hiiop ja Merike Kallas, skulptuuri Isabel Aaso, sisearhitektuuri ja antikvarismi Mati Raal, museoloogiat Mariann Raisma, arhitektuuri Leele Välja, Maris Suits ja Lilian Hansar, kes on ühtlasi kogu kooli juhataja. Kurmo Konsa, Heige Peetsi, Karl Õigeri, Urve Kallvuse konkreetsed teadmised kindlustavad loovale algele akadeemilise aluse. Millestki enamast oleks raske unistada.

Mitmetest restaureerimiskooli kunagistest õpilastest on saanud kooli tänased õppejõud. Mil määral saame rääkida restaureerimiskoolist kui koolkonna loojast?
Arvan, et vastus sellele küsimusele peitub eespool öeldus. Mitte kunagi ega kuskil, ei üheski muinsuskaitse ega konserveerimiskoolis ole õnnestunud koondada arhitektuuri, filosoofiat ja kunstiteadust ühe katuse alla. Restaureerimiskool ei ole sündinud mitte jäljendamise, vaid unistamise kaudu, seda ei ole loodud ühegi riikliku aktiga. Kui kümmekond aastat tagasi (1996) alustasime, siis olid lootus ja usk meie ainsateks instrumentideks. Toonase EKA rektori Ando Keskküla lahke luba kooli asutamiseks sisaldas võimaluse omateenitud vahenditega alustada akadeemilise hariduse andmist. Paari aasta pärast saime magistriõppes esimese riigi toetusega koha, kulus veel aasta ja alustasid esimesed bakalaureused. Toona võeti ka kaks esimest inimest, restaureerimiskooli ajaloos ülitähtsat rolli mänginud Krista Laido ja allakirjutanu ametlikult kooli tööle. Kunstiajaloo professori asemel hakkasin kandma muinsuskaitse ja restaureerimise professori nime. Kooli kolmanda akadeemilise astmena avanes doktorantuur. Kuni viimase sügiseni tegutsesime hirmus ilusates remontimata ja restaureerimata ruumides Pikk tänav 20, mis jõudsid kooli käsutusse tänu Tallinna kultuuriväärtuste ametile ja selle juhile Agne Trummalile. Paljuski kujunes selle mõranenud ja pragunenud seinte järgi ka kooli maine. Õieti olid ruumid seal viljeletava filosoofia näitlik illustratsioon. 2007. aastal andis EKA koolile Suur-Kloostri tänaval oma maja. Meil on olnud õnne! Elu on juhatanud meie teele ikka uusi ja huvitavaid inimesi, kustutamata seejuures kaardilt vanu. Ma ei tea, kas mõistetakse, mida tahan öelda: restaureerimiskool on inimeste loodud, selle ideeks on olnud algusest peale elava kogemuse edastamine elavatele, kõige selle positiivse edasikandmine, mida endas sisaldab Eesti vaim ja kultuur.

EKA restaureerimiskoolil on hulgaliselt kontakte lääne restauraatorite-konservaatoritega. Mitmed kooli õpilased on leidnud võimaluse studeerida-praktiseerida seal, kus päike loojub. Mitmed lääne spetsialistid on jaganud õpetust meie koolis. Kuidas on lood Venemaaga? Nõukogude ajal restaureerisid Eesti hinnalisemat kunsti- ja arhitektuuripärandit just Moskva ja tollase Leningradi kolleegid.
Ja kus siis päike loojub? Kus on täna inimese kodumaa? Ehk kannab ta seda endaga kaasas, mälestustes, ettekujutustes, siirdudes siit maalt teele, tehes pika ringi nagu inimene Priit Pärna filmis, et veenduda ammu kokku lepitud tõsiasjas: meie maailm on ümmargune. Kui kohtame mõnda oma tudengit täna Roomas, Pariisis, Stuttgardis, Lubljanas, on see sama loomulik kui tõdemus, et oleme pärit ühtedest ja samadest juurtest. Jagame tekste, mis juhatavad meid tagasi Jeruusalemma ja Ateenani, oleme ühe pere lapsed. Euroopas on konservaatorina vähe tähtsust sellel, kas oled eestlane või albaanlane. Visuaalse kultuuri vallas on raske jagada spetsialiste omadeks ja võõrasteks. Tõdemus, et päike tõuseb idast, juhatab meid varem või hiljem tagasi ka Peterburi ja Moskva, Pekingi ja Lõunamere saarteni, kus restaureerimine tähendab ennekõike rituaale, ohverdamistseremooniaid ja igapühapäevaseid lillekette, mis tõmmud tüdrukud on laupäeva öösel džunglist noppinud.

Viimane, seitsmes ja pühapäevasem küsimus: millised on sinu restaureerimiskooliga seotud unistused? Ma ei usu, et oleksid Tartu ülikooli kunstiajaloo professorina neist loobunud.
Üks unistus on tänaseks täitunud. Oled teinud minuga intervjuu, kus sain palju sellest, mida pean oluliseks, sõnadesse valada. Restaureerimiskool on omamoodi kool. Teist sellist kooli Euroopas ei ole, sest ei ole olnud seda erakordset ajaloolist situatsiooni, mis andis ühes vanas hansalinnas võimaluse millegi uue alustamiseks. Väärtused ei sünni üksnes meist paremal või vasakul, läänes või idas, vaid meis endis. See, mille oleme loonud, on olemas. Taustana ka teadmine, et professionaalsusel on sitked ja sügavad juured – kanda seemet ikka kaugemale ja edasi. Mida hindan kõige rohkem kooli erilist aurat, koostöövaimu, mis viib mitusada väga erineva tausta ja konkreetse elukutsega inimest (ehitajatest muuseumihoidjate ja bakalaureustest doktorantideni) igal kevadel kusagile Eestimaa nurka – Sillamäele või Otepääle, et pärast kahte seminaripäeva tantsida ööst hommikusse, suudelda seni, kuni lääs puutub taas kokku idaga ja kustuvast ehavalgusest sünnib taas koidikupuna. Armastan neid irooniavabasid hetki, mil elu absurdi asemel kohtume selle tegeliku sisu – sünni ja surma lõputu ja rituaalse kordusega.

Üles kirjutanud **T.-M. K.**

Raam, maali oluline komponent

Ülle Kruus

Näitus „ILURAAM – RAAMI ILU" Adamson-Ericu muuseumis 8. III – 8. VI. Koostajad restauraatorid-konservaatorid Sirje Säär ja Alar Nurkse ning kunstiajaloolane Ülle Kruus, kujundaja Inga Heamägi, haridusprogrammid Liisi Lauer. Näitus pälvis tänavuse Muuseumiroti auhinna.

Adamson-Ericu muuseumi sellekevadise ekspositsiooniga hoone esimesel korrusel ja keldris avaldasime sügavat austust kunstiteostele sajandite jooksul kaaslaseks olnud iluraamidele. Pea poolesajast eksponeeritud teosest oli suurem osa Eesti Kunstimuuseumi kogudest, kokku on neid 58 000 ringis. Seega oli koostajate valik ruumide piiratud mahtu arvestades tingliku markeeriva iseloomuga ning eesmärgiks pigem missioonitundlik soov suunata vaatajate tähelepanu teoste iluraamidesse vormistamise olulisusele ning huvitavale informatsioonile, mida võivad anda raamid ajastute hoiakute, oskuste, väärtushinnangute ja maitse-eelistuste kohta. Iluraam tagab teosele kaitsva turvalise keskkonna nii eksponeerimisel kui transportimisel, suunab aga ka vaataja pilku kunstiteose nautimisel.

Eksponaatide ajaliste piiride nihutamiseks XVII sajandi lõpust meie kaasajale hästi lähedale oli lisaks muuseumivaradele näitusele palutud tänapäeva kunstnike **Jaak Arro** ning **Lauri Sillaku** ateljeedest mõned värsked näited.

Klassikute ja mainekate meistrite nimekiri kujunes esinduslikuks ning väärikate teoste algsed raamid olid huvitav uurimisobjekt nii spetsialistidele kui ka näitusekülastajale. Juba materjalide valikul oli teada selle aasta XXVII Tallinna vanalinnapäevi läbiv kultuuride kohtumise temaatika ning seepärast oli koondatud Eestimaaga seotud mitmete rahvuste esindajatest kunstnike loomingut.

Ka portreteeritavate hulgas leidus legendaarseid isiksusi. Üks daamidest oli näiteks maailmakuulsa kunstniku **Rubensi** abikaasa Hélène Fourment. Maali oli koopiana valmistanud **Carl Timoleon von Neff** (1804–1877) ning lasknud selle raamida tõenäoliselt Peterburis ajastupärasesse, rikkalikult dekoreeritud kullatud raami.

Kunstiteoste autoritena olid esindatud veel omaaegsed meistrid **Johannes Hau** (1771–1838), **August Georg Wilhelm Pezold** (1794–1859), **Ernst Hermann Schlichting** (1812–1890), **Johann Köler** (1826–1899), **Oskar Hoffmann** (1851–1912) ja mitmed teisedki. Teoste vormistus oli valdavalt ajastupärane ja iseloomulik, puudutades stiilide skaalat biidermeieri lihtsast peitsitud liistust lopsaka kullatud dekooriga neobarokini.

Amandus Adamson. Tütarlapse portreemedaljon (insener Boreishi tütar). 1890, pirnipuu. EKM (vasakul). Nikerdatud ja kullatud raam Carl Timoleon von Neffi maalile „Kanasöötja". 1836. EKM (paremal).

Häid näiteid oli kunstilistest suundumustest XIX sajandi lõpust ning XX sajandist. **Amandus Adamsoni** (1855–1929) rikkaliku puulõikedekooriga pirnipuust raam J. Köleri teosele „Andke keisrile…" (1883) oli väljapaneku pärl ja võib kindlasti olla iseseisva kunstiteosena arvestatav meistriteos EKM skulptuurifondis. Raamide kujundus on sügavalt huvitanud mitmeid eestlasest kunstnikke. **Ants Laikmaa** (1866–1942) loomingust valitud kaks näidet olid marginaalne osa maalikogu eredatest ajasturaamidest, millel meistri oma suhtumine ja kujunduselement kindlalt olemas ning tihti ise puussegi lõigatud. **Adamson-Ericu** (1902–1968) loomingut eksponeeriti näitusekomplektis kolmel korral. Varaseim on tisler **Karl Okase** valmistatud hõbedase varjundiga huvitava sügava profiiliga raam õlimaalile „Valge hobune" (1937), mis näituse ettevalmistamise perioodil taas oma algsesse kooslusse kinnitati. Teised kaks on kunstniku enda poolt kujundatud raamiprofiili näited, millest viimane valminud 1968. aastal kohvikule Tallinn.

Esteetiliselt terviklik tulemus teose vormistamisel võib olla saavutatud vägagi erinevate tehnikate ja materjalide kasutamisel. Olgu siis tegu Laiuse kihelkonnas Kaave mõisas sündinud Tartu ülikooli omaaegse joonistuskooli viimase õppejõu **Woldemar Friedrich Krügeri** (1807–1894) tundliku akvarelliga „Rannamaastik" (1878), mis on raamitud volüümika *compo*-massist akantusemotiiviga ajasturaami või siis sajand hiljem Tallinnas tegutsenud **Alo Hoidre** (1916–1993) vaskplekile maalitud spontaanse kompositsiooniga „Setu mutt õunaga" (1980ndad), millele on lihtsad vineerist ebastandardsed saetud ribad ja nurgad serva löödud ning üle võõbatud. Kunstniku loominguline kreedo avaldub selgelt mõlemal juhul ning praegu on piirid teoste erinevate vormistamise viiside ja -võtete suhtes veelgi rohkem avardunud.

Viimaste aastate töökogemused EKMi kogude kolimisel ajutistest ruumidest välja kaasaegsesse keskkonda Kumus ja senise raamifondi põhjalik ülevaatamine koos Eesti Kunstiakadeemia üliõpilastega andis koostajatele üpris olulist lisainformatsiooni ning tegi võimalikuks niivõrd olulise teema võtmise professionaalsesse fookusesse. Keeruka problemaatika koondamine näitusele ning sellele erinevate publikuprogrammide liitmine oli mitmete spetsialistide ühistöö vili.

Erilist tunnustust väärivad **Alar Nurkse, Holger Loodus, Marilin Siimer, Liisi Lauer** ja raami restauraator-konservaatorina üheksa aastat Eesti Kunstimuuseumis töötanud **Sirje Säär**. Sääre kogemus ja oskused on viinud kõrgele tasemele nii Kadrioru kunstimuuseumi kui ka Kumu põhiekspositsiooni teoste ajastu raamidesse vormistamise. Oma tööga seotud spetsiifilisi materjalide näiteid, tehnoloogilisi nüansse ja raamidega seotud aspekte tutvustasid mitmed vitriinidesse koondatud esemed. Põhjalikult oli kirjeldatud kuldamisega seotut ja XVIII sajandi Inglismaalt üle Euroopa levima hakanud puitraamidele alternatiivi pakkuma hakanud *compo*-massi valmistamist. Informatsiooni oli võimalik saada ajast 30-40 aastat tagasi, kui Arsi töökodades Tallinnas ja Tartus toodeti sadu meetreid raamiprofiile, mis on saatjateks olnud XX sajandi viimastele aastakümnetele.

Kultuuripärand ja tänapäeva Eesti

Konservaatoritöö nõuab üksiku tundmist ja terviku mõistmist. Igal muuseumis talletatud esemel on oma tähendus, oma sünni- ja elulugu. Eseme säilitamine tähendab seetõttu vajadust kindlustada selle füüsiline olemasolu ja ka oskust hoida selle tähendust. Siit algab üks muuseumi konserveerimis- ja säilitusosakonna suurimaid ülesandeid: olla kogu aeg kursis ja teadlik kogudes leiduvast esemest kui ainulaadse loo kandjast, asjatundjana teada, kuidas hoida ära või peatada ajahamba hävitustööd. Samas aga mõista iga eset kui väikest osa terviklikust kollektsioonist, kui ühte lüli kultuuriruumist.

Sellisest igapäevase töö vastuolulisusest, kus kõrvaltvaatajale sageli nii märkamatuks jääval käsitööl on tegelikult väga suurt tähtsus, tuleneb muuseumi konserveerimis- ja säilitusosakonna töö keerukus: selle osakonna spetsialist saab töötada hästi ainult siis, kui armastab piiritult oma peentööd ning tunnetab selle töö vajalikkust ja tähtsust, kultuuripärandi terviklikkusest lähtuvalt. Kahjuks kipume seda sageli unustama ja oleme üldse sellele liialt vähe mõelnud.

ERMis on väga tublid puidu-, tekstiili-, metalli- ja ka nahakonservaatorid. Nad valdavad oma eriala ja teevad oma tööd parima teadmise ja oskusega. See, mis seni puudu on jäänud ja mis on mingil määral endaga kaasa toonud ka konservaatori töö liialt väikese tunnustatuse, tuleneb muuseumi enda sihtide ebamäärasusest selles valdkonnas. Alles nüüd oleme jõudnud selleni, et oskame sõnastada, mida tahame ja ootame esemete seisundiuuringutelt. Oleme selgeks saanud üldisemad põhimõtted, mis lubavad konservaatoril teha seisundiuuringutele toetudes muuseumile olulisi ja vajalikke otsuseid. Need otsused peavad muuseumis heaks kiidetud ennetava konserveerimise kõrval ruumi jätma ka konservaatori kutseoskuste arendamiseks vajalikele uuringutele (keemilised analüüsid, mõõdistamised, proovid jm) ja keerukamatele tööprotsessidele kuni põhjendatud restaureerimiseni.

Konservaator ja säilitaja, kes töötavad käsikäes koguhoidjaga, on muuseumi esemekogudele kõige lähemad inimesed. Nende teadlikkuse ja oskuste varal püsib muuseumi süda – muuseumi kogud. Nendest sõltub suuresti ka see, kui hästi ja edukalt suudab muuseum täita kõiki oma teisi ülesandeid ning olla avatud, ühiskondlikult tundlik mäluasutus, sest nende töö eeldab igas liigutuses üksiku tundmist ja terviku mõistmist.

Krista Aru,
Eesti Rahva Muuseumi direktor

Tallinna Linnaarhiivi varakamber

Lea Kõiv

Selle aasta Tallinna päeva (15. V) kultuurisündmuste kava pakkus linlastele muu hulgas võimaluse külastada Tallinna Linnaarhiivi varakambrit: nii nimetab arhiiv oma vast avatud püsinäitust. Välja on pandud Tallinnas XIII sajandil kasutusel olnud Lübecki linnaõiguse koodekseid, Taani ja Rootsi kuningate, Saksa ordumeistrite ja Vene tsaaride kinnitusi Tallinna privileegidele, Tallinna rae XIII–XVIII sajandi asjaajamisraamatuid, XII–XIII sajandi käsikirjalisi ja XV sajandi trükitud raamatuid. Nende kõrval saab näha vanimaid säilinud eesti keele kirjalikke mälestisi nagu Pühavaimu koguduse õpetaja **Georg Mülleri** jutluste kogu (1600–1606), vanima säilinud eestikeelse trükitud raamatu fragmente (1535) ja teisi kultuuriloos hästi tuntud eestikeelseid tekste. Näituse uhkuseks on vanim Eestis säilinud kirjalik dokument, paavsti legaadi **Modena Wilhelmi** 1237. aastal Tallinnas välja antud ürik. Eksponeeritud arhivaalid annavad ennekõike läbilõike linnaarhiivi kaheksat sajandit hõlmavatest kogudest ning kajastavad Tallinna käekäiku neil sajandeil, kuid pakuvad ka spetsiifilisemat laadi teavet näiteks kirjakultuuri ja köitekunsti kohta kesk- ja varauusajal. Tallinna kui kunagise Hansa Liidu liikme ja kahe suurriigi koosseisu kuulunud linna ajalugu põimub tihedalt teiste Euroopa piirkondade ajalooga, mistõttu on siin säilinud kogud ka rahvusvahelise tähtsusega. Liiatigi on Tallinna Linnaarhiiv üks terviklikumalt säilinud linnaarhiive Läänemere ümbruse maadel.

Toodud näited varakambrist peaksid küllap veenma selles, et Tallinna Linnaarhiivi kogud on väärt süstemaatilist esitlemist laiemale üldsusele ning et huvilised väärivad võimalust nendega tutvuda. Arhiivis käibki sagedasti külalisi, kel soov säilinud haruldusi oma silmaga näha: kooliõpilasi, keele- ja ajalootudengeid, ajaloolasi, arhivaare jpt nii Eestist kui ka välismaalt. Aastane ekskursioonide arv on viimastel aegadel ikka püsinud 30–35 ümber. Linnaarhiiv on oma kogusid alati meelsasti näidanud, kuid seejuures siiski kahetiste tundmustega: arhivaalide mitu korda kuus ümbrisest väljavõtmine ja tagasipanemine, hoidlast esitlusruumi ja tagasi viimine ning nende demonstreerimine tähendab alati kompromissi nende „tervisega" viimase kahjuks, sest arhivaalidega sel kombel ringi käies on kahjustused, olgu esialgu silmale ehk tajumatudki, aja jooksul paratamatud.

Kirjeldatud asjaolud ajendasid otsima rariteetide tutvustamiseks neile vähem valutuid võimalusi ning nii sündis mõte seada sisse alaline näitus. Valguse, temperatuuri, õhuniiskuse, tolmu ja õhus sisalduvate saasteainete suhtes tundlikest objektidest (vahapitseritega paber- ja pärgamentdokumentidest, metallpanustega nahkköidetest) koosnev püsiväljapanek eeldab kõrgendatud turvalisusega ja arhivaalide seisundi säilivuse tagamise seisukohalt parimat võimalikku keskkonda, mistõttu otsustati näitus üles panna ühes arhiivihoidlatest. Hoidlas kui arhivaalide alalises asukohas jälgitakse süstemaatiliselt ruumi puhtust ning temperatuuri ja õhuniiskuse stabiilsust, seal eksponeerituna satuvad arhivaalid valguse kätte üksnes inimeste ruumis viibimise ajal, kõige pikemalt just seoses näitusekülastustega. Muul põhjusel sisenetakse kõnealusesse hoidlasse harva, sest sinna paigutatud pitserürikuid kasutatakse harva. Näituse-arhivaale näeb õhukindlates klaasvitriinides, et takistada hoidlaruumi keskkonnas sisalduvate mõjurite tungimist eksponaatide mikrokeskkonda. Vitriinide klaas on kaetud ultraviolettkiirguse eest kaitsva kihiga. Osa vitriine on varustatud eraldi kiudoptilise valgustusega, ülejäänutele langeb hoidla üldvalgus. Näitust eraldab tavapärasest hoidlaosast klaassein, mistõttu saab külastajatele tutvustada ka tänapäevase arhiivihoidla sisustust ja arhivaalide hoiustamise viisi.

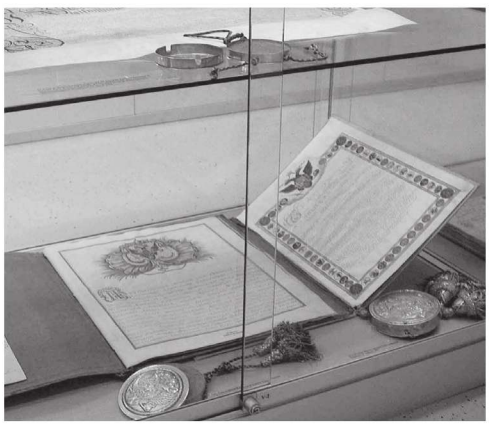

Rootsi ja Vene valitsejate ürikud Linnaarhiivi varakambris. ERVIN SESTVERK

Linnaarhiivi varakambrit saab külastada arhiivitöötaja saatel ning ette registreerimise korral (tel 645 7401, linnaarhiiv@tallinnlv.ee), rühma suurus kuni 20 inimest. Kõik huvilised on lahkesti oodatud.

Seks suretab ja loob II

Olev Remsu

Lühimängufilm „Veresidemed". Režissöör Kristiina Dadvidjants, stsenarist Elo Selirand (idee: Fox2Pus, Belgia). Osades Taavi Eelmaa, Aigi Vahing, Rein Pakk. Operaator Rein Kotov, heli Ivo Felt, kunstnik Jaana Jüris, produtsent Marianna Kaat. Baltic Film Production, 22 min, esilinastus 22. V kinos Sõprus.

Morfium ja surm

„Veresidemed" on peaaegu puhta aja-, koha- ja tegevusühtsusega film: lugu kestab klassikaliselt umbes ööpäeva, tegevuspaiga osas saadakse hakkama ühe häärberiga, tegevus on seotud kindla põhjuse-tagajärje ahelaga. Selliseid lugusid kirjutada on kole raske, ikka kipub logisema kas loogika või jäävad tegelaste karakterid kriipsujukudeks. Narratiivaega pikendavad siiski tagasivaated, mis heidavad valgust ibsenlikule-bergmanlikule süngele painajale minevikus, antud loos tütre hukule ja pereisa invaliidistumisele liikluskatastroofis. Ehkki painajast on piisavalt juttu (teed katastroofini näeme pildiski), ei paista see eriti mõjutavat tegelasi, pereisa invaliidsusel on suurem toimejõud. Tagasivaadetega on ehk liialdatud, kuigi need on võetud korralikult üldisest ajajooksust erinevas tonaalsuses. Narratiivajaga on üldiselt hästi, kuid ajastutabamist on kasinamalt. Jah, tegevus toimub siin ja praegu, ent oleks võinud vabalt aset leida mõnes teises ajastus. Morfium nagu olekski märk minevikust, sobib tänasesse päeva vähem. Mulle jäi mulje, et interjöör ei toeta filmi ideed, villa tundus olevat kuidagi liiga avar ja õhuline (ehk ka ülearu jõukas). Oleksin tahtnud näha kitsamat tegevuspaika, mis tekitaks vaatajas masenduse, põhjendaks tegelaste masendust.

On mõned äärmiselt kinematograafilised tegevused, mille kaudu on võrdlemisi hõlpus luua tegelaste karaktereid, ja ehk on selles vallas esikohal söömine/joomine. Mees, naine ja majasõber peavad „Veresidemetes" kolmekesi sünnipäeva, nii söömist kui joomist näeme tihti. Armukolmnurk töötab alati raudselt, teeb seda ka selles filmis. Elus ja looduses on harilikult valijaks naine/emane, nõnda on tõepärasem armukolmnurk ühe naise ja kahe mehega, nagu „Veresidemetes" näemegi. Andres,

Priit Pääsukese „Mustas Peetris" uneleb meelas naine (Tiina Tauraite) võimsa neegri ootuses.
KAADER FILMIST

seni veel ametlik kaasa (mängib **Rein Pakk**), on ratastoolis invaliid, tema on õhkkonna mürgitaja, mängib oma ametliku kaasa Margiti (**Aigi Vahing**) närvidel. Sellel nurgal oleks ehedust ja veenvust, kui näitlejate töö ei oleks rabedaks jäänud. Armukese Indreku (**Taavi Eelmaa**) suhted nii Margiti kui Andresega on kirjutatud ja lavastatud pinnapealsena. Margitit varjutab muidugi asjaolu, et invaliidi eest hoolitsemise vaev rõhub teda rohkem kui hukkunud tütar. Hüva, las olla, kuid see karm asi jääb tühjalt õhku rippuma, seda ei kasutata ära, sellest ei arene suurt midagi.

Tegevus toimub kuidagi salongiteatri laadis, ent heli on küll filmilik, eriti naturaalne heli: nugade ja kahvlite klõpsatused, kontsade kõpsud, veesulin. Muusika on nagu liiga üldine, ma ei tabanud konkreetset sidet selle filmilooga.

Kõik oleks formaalselt nagu korras, siiski on jutustada võetud korraga liiga palju, eriti veel lühifilmi kohta. Loetleme võtmekujundid: morfium, klassivennad, tööga ülekoormatud perearst, lapse surm, salarasedus, alkohol, enesetapukavatsused, võib-olla veel mõni. Püütakse kaevata ülearu sügavale, kahjuks ei jõuta aga pinnast kaugemale. Psühholoogiline film on ilma psühholoogiata. Ikka ootad lõpust või juba keskpaigast mingit totaalset pea peale pööramist, mis laseb kogu lugu hinnata hoopis teisiti. Seda ei ole. Pean tunnistama, et *open end* oli absoluutselt ootamatu. Lugu jutustatakse kuni lõpuni täie selgusega, pole salapärasuse raasugi. Nõnda ei tohiks jääda lahtiseks, mis raseda Margitiga õigupoolest juhtub – enesetapp, morfiumi üledoos või koguni on mängus ametliku kaasa käsi? Niisiis kolm surma, hukkub ju lapski ema kõhus. Natuke palju ühe salongiloo kohta.

Lühimängufilm „Must Peeter". Stsenarist ja režissöör Priit Pääsuke, Peeter Sauteri jutu „Must Notsu" põhjal. Osades Tiina Tauraite, Gert Raudsep ja Morgan Devereaux. Operaator Meelis Veeremets, kunstnik Jaagup Roomet, helirežissöör Horret Kuus, monteerija Margo Siimon, produtsendid Priit Pääsuke ja Esko Rips. Luxfilm, 21 min, esilinastus 28. III kinos Sõprus.

Suurem kui ise

Ma pole kahjuks alusnovelli lugenud, kuid filmis on haruldaselt kõnekad ja veenvad dialoogid, mis ma arvan, on pärit **Peeter Sauterilt**. Valitud mustvalge valguse ja varjude mäng rikastab minu meelest just konkreetselt seda lugu. Kas meelas naine (**Tiina Tauraite**) on pärit meie ajast? Paistab, et ta on stereotüübina filmi tulnud kuskilt Weimari vabariigi aegsest Berliini lokaalielust, kuid – miks ka mitte? Nõnda põhjendab naine sisuliseltki muidu ju erandliku mustavalge esteetika, ei tuntud noil kaugetel vampiiriaegadel värvifilmi. Aga see vamp on kiimas! Meeski (**Gert Raudsep**) on tõepärane. Kui naisele antud püsiomaduseks himurus, siis mees on kätepesija, steriilsuse maniakk. Need kaks püsiomadust sobivad ja kontrasteeruvad teineteisega hästi, eriti naljaloos. Ent mustanahaline gigolo (**Morgan Devereaux**) pole samavõrd usutav.

Loomulikult ei küsi me komöödiafilmi puhul, kas elus nii juhtub või mitte, komöödia tinglikkuse nivoo on vabam, mustas komöödias eriti vaba. Ainult et mustanahaline fallosesangar teeb komöödiapärast kaunis kasinalt. Ega temas midagi peale selle, et ta on kleenuke ja ilmselt oma riistast pisem, palju rohkem naljakat olegi. Tegelikult on ju seegi lugu rajatud armukolmnurgale, jällegi põhjaks klassikaline üks naine ja kaks meest. Ent armukolmnurk eeldab, et tegelastele antakse tegevust enam-vähem võrdses mahus. Gigolo võiks tõesti pikemalt pulli panna, ta alustab ju klounaadi naise nina puudutades, teeks nagu otsa lahti, aga see on kõik, misanstseen jääb pooleli. Ülearune on filosofeerimine süütunde teemal. Seegi on ilmselt novellist kaasa tulnud, kuid jääb filmis liiga omaette repliigiks ja tegevusega sidumata.

Pikkovi piitsutav padajann

Tarmo Teder

Joonisfilm „DIALOGOS". Režissöör ja kunstnik Ülo Pikkov, helilooja Mirjam Tally, monteerija Heilika Võsu; Kaspar Jancise, Ülo Pikkovi ja Heilika Võsu helikujundus, Marje-Ly Liivi, Anne Pikkovi, Tanel Viksi animatsioon. Produtsent Kalev Tamm. Eesti Joonisfilm, 2008, 4'47'', esilinastus 14. V Kumu auditooriumis.

Väga üldiselt öeldes kujutab **Ülo Pikkovi** eksperimentaalne animakomöödia endast filmilindile kribitud trikkide jada. Selles üpris suvaliselt seotud ahelas tuleb ette igasugust inimlikku jama, äpardusi, animaalset absurdi, ebaloomulikku deformatsiooni ja plahvatuslikke moondumisi. Režissöör tunnistas, et tegi seda pealt neljaminutilist filmi neli aastat. Varasemast meenub, et **Mati Kütt** graveeris kunagi 1990. aastatel eesti filmi kriisi ajal samal meetodil otse filmilindile oma kümmekond tuhat kaadrit.

Pikkovi trikistiku jada on oma vaimukates ja ka vähem haaravates üleminekutes jälgitav ühe kaskaadina, milles pole jutustavat lugu, ent seda enam pead pööritama panevaid haakimisi. Näiteks: lendava kure nokas kõlgub titepakk ja vääksuke karjub, telefon triliseb ja rappub lõkke peal ning pakk kukub selle peale kurenokast alla. Siis irvitab elevandilondininaga onkel palja torso peale, mille selja taga nuusib elukas, kellakäo luugist kargab välja mingi ollus, raamatukaanel on tiitel „Dracula", mobiiltelefon põleb ja selle süütanud raamatul on käes läidetud tikk, piibel on hoopis sülearvuti põlema pannud. Kõike seda saadab tempokalt timpiv, lõpupoole lõbusamaks muutuv muusika ühes irvitava helitaustaga. Kunstnikutöö on lihtne, ökonoomne, taustadeta.

Riburida vaataja silma ja kujunditõlgendusse pritsitavad visuaalvaimukused, sekka pliiatsist välja kistud jampsimist, jätkuvad hoogsas rütmis. Näiteks mingite šifreeritud annustega süstitud pea on pitskruvide vahel, ingliskeelseina on markeeritud silm ja tiib, trükimasina taga taob mehike endale tähti näkku silmadeks ja ninaks, Hamlet küsib igiküsimust, lind kammib ennast ja kärbsed koinivad, kuulutades, et see meeldib neile rohkem kui sitt. Suur lind puistab mehikestele tiivaotsast teri, elevant hüppab batuudil, rahamaiku YES on täheti läbi kriipsutatud (Y tähistab inglise naelsterlingit, E eurot ja S teadagi dollarit) ning Adam ja Eva on õnnelikud maolt saadud sülearvuti üle. SHELL muutub esitähe langemisega põrgu tähenduseks, seanina seirab seinapistikut ja limpsib jäätist ning prill-laud hammustab urineerivat liigest... Ja nõnda veel pool filmi valanguna otsa.

Tempo on tõesti väga üles kruvitud, üks vaimukus ei jõua emotsionaalselt õieti lahenedagi, kui teine juba peale kargab – ja vuhinal aina edasi. Visuaalse vastuvõtuks ja selle tõlgenduseks ei jää vähimatki mahti. Nõnda hakkavad mingil sekundil eraldi võetavad trikid ja nipid üksteist neelates tühistama. See ongi

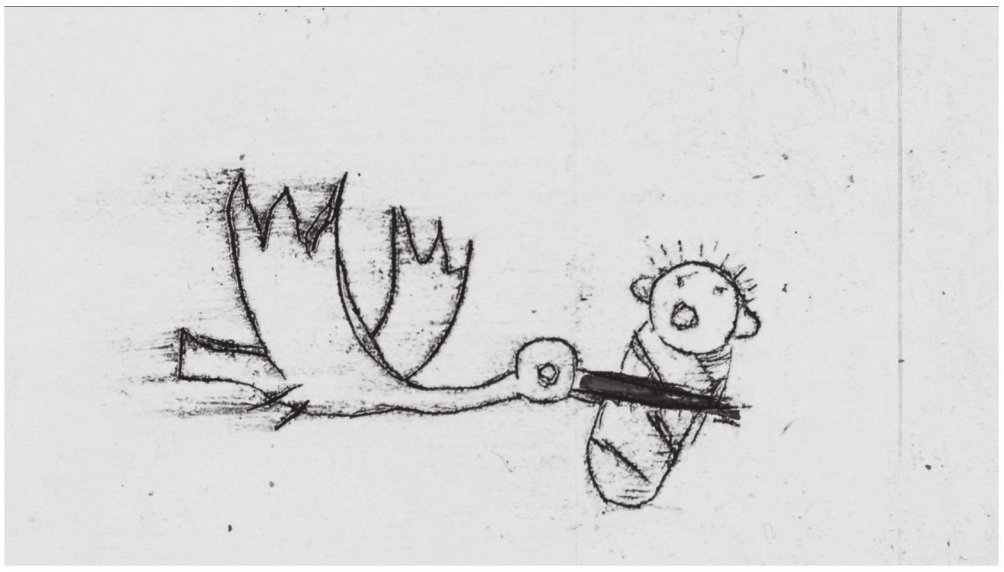

Ülo Pikkovi filmilindile kribitud kaader „Dialogos'est".

lühifilmi suurim puudus, aga kummatigi ka voorus, sest tervik mõjub ühe kiirelt piitsutava padajannina. Pildi ja minimaalselt markeeriva sõna vahekord antakse kiiresti justkui välgutavas tempos animeeritud tsirkus.

Kahjuks ei saanud seda valangut vaadata analüütilisemalt aegluubis. Oletan, et mõneti häiriv tervik võiks sellest midagi võita, kui filmi tempo ehk liikumiskiirus umbes 25 protsenti aeglasemaks keerata. Sellisel juhul aga peaks hoolikalt eristama kiirust nõudvaid lahendusi, mis hakkaksid tingima jõnkse. Nõnda aga kaoks „Dialogos't" läbiva meeletu trambi terviklikkus, mida on samas ühtse ja ülekoormatud ahelana raske hoomata. Vaataja on igasuguste pistetega läbi raputatud ja need sutsakad jäävad ärritavalt sügelema; film ei vihtle nagu mahlakas kasekimp, vaid kui kuivanud kadakas. Ja kiiruga nuheldud vaatajas jääb hõõguma kihelev ärritus.

Pikkovi piitsutav pildipadajann peaks animafilmifestivalide nõudlikumal publikul juhtmed vahelduseks lühisesse viima. Vahest see ongi taotluslik ülekeevitamine?

Ateist ja müstik

Virginia Woolf kirjutas elu lõpuni tolles lüngas, mis haigutas pihitooli ja psühhoanalüütiku diivani vahel.

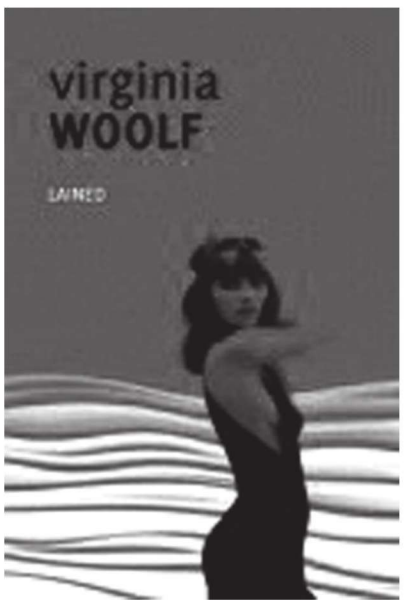

Virginia Woolf, Orlando. Elulugu. Inglise keelest tõlkinud Riina Jesmin. Tänapäev, 2007. 224 lk.

Virgina Woolf, Lained. Inglise keelest tõlkinud Riina Jesmin. Pegasus, 2008. 250 lk.

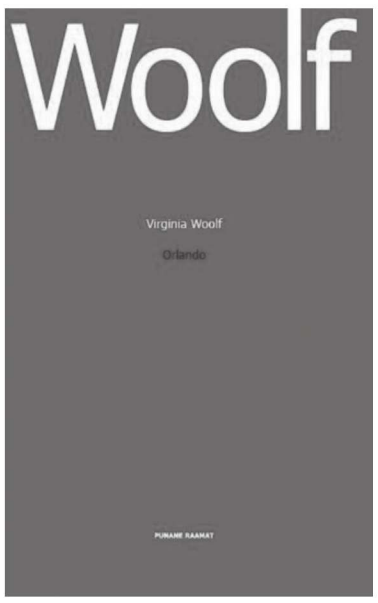

Jaanus Adamson

Tänapäeval me peaaegu üldse ei kipu arutlema selle üle, milline mõju on religioossel usul või selle puudumisel autori, eriti kaasaegse autori loomingule. Paistab, et „Jumala surmast" – kui seda filosoofide poolt populaarseks muudetud kujundit kasutada – on saanud enamasti vaikimisi eeldatav tõsiasi. Võiks vist ka öelda, et usk on tänapäeval kas midagi äärmiselt isiklikku, millest pigem vaikitakse (kas pole üheks valvevastuseks, kui kellegi usu kohta küsitakse, et „see on minu ja Jumala vaheline isiklik asi"), või siis midagi nii hägusalt üldist või suhtelist, et sellest rääkimine ei ütle meile mitte midagi olulist. Pangem näiteks tähele, kui suhtelise või ajutisena on küsitleja eeldanud suhtumist religiooni ühes hiljutises intervjuus **Jürgen Roostega**: „Milline on sinu viimase aja suhe religiooniga?"[1] Sellisel toonil, sellises sõnastuses võiks näiteks ka uurida, mis värvi sokke ta parajasti kannab – ei midagi tõsiseltvõetavat.

Michael Lackey ongi kirjanduseuurijatele ette heitnud tõsise huvi puudumist usu – õigemini, usu puudumise vastu, kuigi see on radikaalselt mõjutanud mitte ainult meie arusaamist inimesest, vaid ka tõest, tähendusest, esitusest jne.[2] Elame küll jumalajärgsel ajastul („post-God age"), kuid otsekohene rääkimine mõne kirjaniku ateistlikkusest olevat siiani tabu, kuna uskmatuid on läbi aegade demoniseeritud (nad ei suutvat tõeliselt armastada, nad olevat amoraalsed jne). Üheks kirjanikuks, kelle ateistlikkusse tuleks palju tõsisemalt suhtuda, on Lackey arvates Virginia Woolf, ja ta tunneb hämmingut selle üle, kui palju on kirjutatud Woolfi läbivast teemast – androgüünsusest, subjekti ühtsuse, minasuse lagunemisest ja püsitusest –, kuid puuduvad põhjalikumad uurimused, mis seostaksid selle teema autori ateismiga. Ometi oli Woolf XX sajandil üks esimesi ja tähtsamaid kirjanikke, kes ateistina kujutas Jumala surma mõju inimesele, inimsuse käsitamisele.

Lackey lähtekohaks Woolfist rääkides on mõistagi arusaam, milleni on vältimatult jõudnud paljud mõtlejad, arusaam sellest, et „Jumal ja inimene surid üht ja sedasama surma", et ateismi levimine ja kristluse allakäik on viinud mõiste „inimene" tähendusetuks muutumiseni, subjekti essentsiaalse ühtsuse lagunemiseni, selgete binaarsuste, vastandite hajumisele jms. Näiteks Woolfi romaanis „Orlando" ilmevad nimitegelase androgüünsus ja erinevad „minad" alles siis, kui ajaloo – ja jutustuse – käigus hakkavad Jumal ja kirik oma autoriteeti minetama (XVII sajandil). Romaani algusridu lugedes ei teki aga kahtlust, et tegu on meessoost kristlasega, kindlatena on paigas ka binaarsed opositsioonid, mis alles hiljem hägustuvad (mees/naine, kristlus/paganlus): „Noormees – sest tema soo suhtes ei saanud vähimatki kahtlust olla, ehkki tollane mood seda varjata püüdis – rabas parajasti mõõgaga sarikail õõtsuvat mauri pead"; selle pea oli Orlando isa kunagi löönud „koguka pagana õlgadelt". Mainitud binaarsetele opositsioonidele liitub „Orlando" algupoolel – neid toetades, kinnitades – ka tarkuse ja hulluse vastandamine: armuvalus Orlando mõtleb tundeelu äärmuslikest vastanditest, õnnest ja nukrusest, mida „lahutab vaid noatera", mis on „kaksikvennad" ja „hulluse kaaskondlased", ning jõuab filosoofi, mõttetargani, kes „vannutab meid sestap otsima varjupaika tõelises kirikus /.../, mis on neile, keda meri pillutab, ainus sadam, pelgupaik, ankrukoht". Ei jää kahtlust, et mõttetarga tarkus seisnebki äärmuste vältimises ja selgete vastanduste (piiride, eristuste, identiteetide) säilitamises, mille toetajaks on veel (XVI sajandi lõpul) kirik, kristlik kirik, hullus aga samastub vastavalt siis vastandite segunemise ja identiteetide hajumisega.

Romaani lõpus, umbkaudu 300 aastat hiljem, mil Orlandol enam „tavalise Jumalaga mingit läbikäimist polnud", on aga kõik muutunud; kristlikust noorukist on saanud androgüün ja paljude erinevate „minadega" isik, ta viibib (heljub) **kõigi võimalike vastandite piiril, nende segunemise või ühtsuse seisundis**: „See oli kõige hämmastavam ja pöörasem meelteseisund, mis olla võib. /---/ Ta oli puhangus heljuv sulg. /---/ Niisiis oli tema seisund üpris kahemõtteline, sest polnud selge, kas ta on elus või surnud, mees või naine, hertsog või eikeegi". Ka Orlando minasust, identiteeti, saab iseloomustada fraasiga, mille Lackey on romaanist välja noppinud kogu jumalatu maailma või elutunde korratuse kirjeldamiseks: „iga asi oli osalt midagi muud" (jätan siin kõrvale selle, et asjale järjekindlalt lähenedes võiksimegi väita, et tegelikult on Orlando „osalt midagi muud" ka oma ajastu vaimu suhtes: ta küll kehastab seda, kuid ka vastandub sellele).

Lihtsa näite varal saame nüüd käsi hõõrudes hõlpsalt demonstreerida seda, kuidas kriitikud – nagu neile sageli ka ette heidetud on – kipuvad tekstist välja kistud lauseid serveerima nende endi teooriale või väitele sobivas valguses, perspektiivis, kontekstis. Ka Lackey, kujutades Woolfi ateistina, on esitanud vaid osalise tõe... kas pole ka Woolf ise kirjanikuna „osalt midagi muud" kui ateist... Tolles lõigus, millest Lackey on leidnud Jumalata maailma iseloomustava lausekatke („iga asi oli osalt midagi muud"), on tegelikult kirjeldatud Orlando teadvusekaotusega sarnanevat seisundit, „pimeduse hetke", mil ta unustas aja, vabanes „oleviku survest" ja – pangem tähele! – hakkas „aru saama...". Kui see mõnede silmis tähendabki kaugenemist kristlikust tarkusest ja Jumalast, leidub usutavasti küllalt ka neid, kes mõtestaksid seda pigem kui (ajatut, vastandeid ületavat) **müstilist** taipamist. Edasi lugedes selgubki, et toda „pimeduse hetke" ei esitata meile **mitte ainult kunsti, vaid koguni religiooni enda lähtekohana** (mõlemad, nii kunst kui ka religioon, on kujundlikult võttes tolle müstilise seisundi omalaadsed „peegeldused"): „Sest teadvusekaotuse vari /---/ oli nüüd tema aju kuklaosas (mis on silmadest kõige kaugemal) süvenenud tiigiks, milles asjad olid nii pilkases pimeduses, et me vaevalt teada võime, mis need olid. Nüüd vaatas Orlando sellesse tiiki või merre, milles kõik peegeldus – ja õigupoolest väidetakse, et meie kõige kirglikumad tunded ja kunst ja religioon on peegeldused, mida näeme kuklataguses mustas sügavikus, kui nähtav maailm mõneks ajaks ähmastub... /.../ iga asi oli osalt midagi muud".

Lackey on näinud tugevaid ateismi mõjusid ka Woolfi „Lainetes" ja sealgi on tegu identiteetide hajumisega, kuid asi ei paista tegelikult nii lihtne olevat... Romaani kuus tegelaskuju või jutustajat (Bernard, Jinny, Rhoda, Susan, Louis, Neville) on oma tüübilt ja elukäigult küll erinevad või koguni vastandlikud, kuid mingil „kõrgemal" tasandil moodustaksid nad justkui omalaadse ühisteadvuse ja nende stiililt eristumatuid monolooge või sisekõnelusi lugedes võib tekkida tunne ühtsesse – ja üleüldisse – voogamisse kuuluvatest lainetest. Lõpus jõuab Bernard iseendani alles siis, kui on surma lähenedes jäänud „minata" ja võib tõdeda: „elu pole üks; ka ei tea ma, kas olen mees või naine, Bernard või Neville, Louis, Susan, Jinny, Rhoda – nii veider on inimese kontakt teise inimesega. /---/ Kas ma olen nad kõik? Kas ma olen üks ja eriline? Ma ei tea". Ja just nimelt enesekaotus või lahustumine näibki olevat vältimatuks eelduseks tema „müstiliselt" ülenevale enese- ja maailmatunnetusele, mille kirjeldustes tunneme ära – ilmselt oli see kirjaniku jaoks lihtsalt paratamatu – religioosse kujundlikkuse ja motiivistiku: „Täna õhtul kerkib mu keha kiht-kihilt nagu mõni jahe pühamu, mille põrandale on laotatud vaibad, ja sosinad kerkivad ja altarid suitsevad; ent kõrgele üles, siia mu helgesse meelde jõuavad vaid peened meloodiapuhangud, viirukilained /---/. Kui sellest transtsendentsusest alla vaatan, on isegi murenenud leivakontsud nii ilusad!"

Kas pole kummaline, et samu tekste lugedes võime Woolfi ateismilt jõuda hõlpsasti millegi selliseni, mida võiks lihtsustavalt – ja vabandan juba ette selle lihtsustuse ja paratamatult piiratuks jäämise pärast – nimetada Woolfi müstitsismiks? Ilmselt ei saa tegu olla juhusliku kokkusattumisega, et Woolfi kirjandusliku ateismi selgitamiseks on Lackey valinud välja just need kaks romaani („Orlando" ja „Lained"), mis mõne teise kriitiku jaoks on väga selgeks tunnistuseks Woolfi pöördest müstitsismi poole aastatel 1927–1931. (On ka väidetud, et Woolf mitte ei „pöördunud" müstilise eluvaate – „*mystical view of life*" – poole, vaid lihtsalt lakkas varjamast seda, mis talle alati omane oli olnud; üheks varjamise põhjuseks võis olla Woolfi kartus, et tema nii-öelda müstitsismi hakatakse seostama ja põhjendama tema vaimuhaigusega). Ka **Jaak Rähesoo** on viidanud samale (näilisele?) vastuolule Woolfi puhul: „Woolf oli agnostik, kes kaotas usu juba varases nooruses; ometi kasutatakse tema puhul alailma sõna „müstik" /---/. Müstikud on alailma otsinud ja hinnanud seda „üksköiksuse" tunnet, ja nii on ka Woolfi romaanid kõige üldistatumal tasandil ainult selle keskse püüde väljendus, kõik üks".[3]

Kuid kas ateismi või agnostitsismi ja tolle üks-kõiksuse-müstika koosluses ongi mingit ebakõla, vastuolu? Ühe võimaluse selle selgitamiseks ja ühtlasi ka nii-öelda müstitsismi demüstifitseerimiseks pakub **Sigmund Freud** oma kirjutises „Ahistus kultuuris", kus polemiseerib ateistina ühe teise ateisti, oma hea sõbra **Roman Rolland'iga**. Viimane on nende erakirjavahetuses küll kõigiti nõustunud Freudi arusaamaga religioonist kui „illusioonist", kuid on samas kahetsenud, et Freud ei ole käsitlenud „religioossuse tegelikku allikat". Rolland'i sõnul on tolleks allikaks „eriline tunne, mis teda ennast iialgi maha ei jäta ja mille olemasolu võib eeldada miljonitel inimestel", ta nimetab seda „„igaviku" tundmuseks", „millegi piiramatu, ääretu, otsekui „ookeanilise" tunnetamiseks".[4]

Tõepoolest, too tundeline „osadus kõiksusega", nagu Freud seda nimetab, on küllap tuttav väga paljudele ja kui mitte isiklikust elust, siis kas või kunstist või kirjandusest. Kohe meenub näiteks **Jaan Kaplinski** „Seesama jõgi", mille puhul **Jan Kaus** on leidnud, et „jutustajat müstilisse elamusse mässiv ujumine või hõljumine Lõuna-Eesti jões moodustab romaani sisulise keskpunkti – ühtlasi poeetilise ülistuse Eestimaa kaduvale ilule kui ka laiema, metafüüsilise üldistuse, kus põimuvad meelelised ihalused ning hingeline soov saada üheks olemasolevaga".[5] Freudi seisukohast aga niipalju – ei jaksa siin sellesse süvitsi minna –, et „ookeanilise" osadustunde taandab ta „primaarsele minatundele", „piiramatu nartsissismi taastamisele" („Meie tänane minatunne on ainult kokkukuivanud ülejääk märksa laiaulatuslikumast, isegi kõikehaaravast tundest, mis vastas mina tihedale seotusele ümbritseva maailmaga"), ja keeldub selles nägemast religioossuse allikat; kirikud ja ususüsteemid lihtsalt kasutavad seda tunnet ära, ammutavad sellest, kuivõrd see „puudutab meid ju nagu religioosse lohutuse esmane otsing, nagu võimalus salata ohtu, mida mina tajub ähvardusena välismaailmast".

Lõpuni visandlikuks ja hüplikus jäädes tulen nüüd tagasi eespool pillatud fraasi juurde – „Jumal ja inimene surid üht ja sedasama surma" –, mis pärineb **Michael Foucault'** kuulsast kirjutisest „Mis on autor?"[6]. On täiesti selge, et Foucault' jutt „autori surmast" („kirjaniku tunnusmärgiks pole enam midagi muud kui tema puudumise ainulaadsus, ta peab kirjutamismängus olema surnu rollis") on seal mõistetav ainult Jumala ja inimese surma taustal, viimaste eeldusel, viimaste tuletisena: autor ei ole oma loodu (oma teose tähenduste) suhtes enam Jumal-isa positsioonis ja teda ei võeta enam subjektina traditsioonilises, humanistlikus tähenduses (subjektilt on võetud „tema algupärase alustala roll"). On jäänud aga mulje, et mainitud surmade üle nämmutades tehakse sageli just seda, mille eest Foucault meid hoiatas, see tähendab, vaadatakse mööda tema kirjutise mõttest, selles sisalduvast üleskutsest, mis on kirjas järgnevas lõigus: „Aga ei piisa tühipaljast avaldusest, et autor on kadunud. Nii nagu ei piisa ka umbmäärasest korrutamisest, et Jumal ja inimene surid üht ja sedasama surma. Tuleks kindlaks teha autori kadumise järel tühjaks jäänud ruum, uurida lünkade ja lõhede paiknemist ning leida üles need vabad kohad ja vabad funktsioonid, mida see kadumine ilmsiks toob".

Ei tohiks niisiis unustada, et kuigi Foucault kõneleb „subjekti õiguste seiskamisest" – ka autor on Foucault' jaoks „üks subjektifunktsiooni võimalikest spetsifikatsioonidest" –, soovitab ta siiski „uuesti vaatluse alla võtta ka subjekti eesõigusi" ja uurida selle „sekkumispunkte, funktsioneerimisviise ja sõltuvusseoseid", mis omakorda viib loogilise küsimuseni, et kas vastavalt ei tuleks siis uuesti vaatluse alla võtta ka Jumala „eesõigusi" („sekkumispunkte", „funktsioneerimisviise")? Ehk siis, selle asemel et Jumalale, inimesele ja autorile lihtsalt kadu kuulutada, tuleks hoopistükkis uurida, **mis täidab nood tühjaks jäänud kohad, mis tegelikult tühjaks jääda ei saa; mis ilmub noist avanenud lünkadest ja lõhedest**... ja Woolfi romaanid pakuvadki (ka) selleks mõtlemisainet, eks kirjutanud ta ju elu lõpuni tolles lüngas, mis haigutas pihitooli ja psühhoanalüütiku diivani vahel.

[1] Jürgen Rooste: luule pole töö, luule on ilmutus www.epl.ee/artikkel/429165.

[2] Michael Lackey, Atheism and Sadism: Nietzsche and Woolf on Post-God Discourse. – Philosophy and Literature 2000, nr 2.

[3] J. Rähesoo, Virginia Woolf: Märksõnade valguses ja varjus. Rmt: Virginia Woolf, Esseed. Tlk M. Talvet, J. Rähesoo. Hortus Litterarum, 1997, lk 276-277.

[4] S. Freud, Ahistus kultuuris. Sealpool mõnuprintsiipi. Vagabund, 2000, lk 7–17.

[5] J. Kaus, Kadunud jõge mäletamas. www.sirp.ee/index2.php?option=content&task=view&id=5550

[6] M. Foucault, Mis on autor? – Vikerkaar 2000, nr 11-12.

Väikeste naudingute aegu

Michel Houellebecq tahab näidata, et seks on oma olemuselt ebademokraatlik, ta jaotub ja laotub nagu kapital: mõned – ilusad, noored – saavad palju, teised – vanemad ja koledamad – saavad vähem või üldsegi mitte, ja kui saavad, siis vanemaid ja koledamaid.

Jan Kaus

Michel Houellebecq, Elementaarosakesed. Tõlkinud Indrek Koff. Varrak, 2008. 264 lk.

1.

Oma kuulsas, nüüdsest tänu Indrek Koffi sujuvale tõlkele eestikeelseski versioonis kättesaadavas romaanis „Elementaarosakesed" kasutab Michel Houellebecq lääne ühiskonnale groteskset peegelpilti maalides pakse ja puhtaid värve, võõbates ja virutades mõnuga. Mõnikord – mõne lõigu keskel – võib tekkida tunne, et käes ei hoita ilukirjanduslikku fiktsiooni, mis lõpuks suundub juba ulmežanri maastikele, vaid provotseerivat pamfletti, hirmpikka esseed. Houellebecqi üldistusi ja mõttekäike võib kriitilisem lugeja pidada mõnevõrra rohmakateks ja kohmakateks, kuid ometi tasub tema hoiatusi tõsiselt võtta.

Kohe raamatu alguses, enne kui algab lugu kahest vaimselt kängu jäänud poolvennast, kuulutab autor „metafüüsilist mutatsiooni" (lk 6), hakates rääkima uue ajastu saabumisest. Seda ajastut nimetab Houellebecq „naudingutsivilisatsiooniks". Kirjeldades oma kahe kangelase, Micheli ja Bruno, kaudu naudingutsivilisatsiooni põhjusi ja tagajärgi, seob Houellebecq üheks kimbuks materialismi, seksuaalsuse, individualismi, hirmu surma ees, tundevaeguse ja julmuse. Nimetatu seob autor veel ka noorusekultusega, mida ta tundub eriliselt põlgavat – „Elementaarosakeste" üks ebameeldivamaid tegelasi, Micheli ja Bruno ema, kes kehastab ja sümboliseerib raamatus kirjeldatava emotsionaalse vaakumi põhjustanud „seksuaalse vabanemise" põlvkonda, saab ühelt oma poegadest järgmise hinnangu: „Ta tahtis nooreks jääda, muud midagi... /---/ Ta tahtis suhelda noortega ja vältis iga hinna eest omaenda lapsi, kes tuletasid talle meelde, et ta kuulub vanemasse põlvkonda" (lk 213).

2.

Tolles tsitaadis paistavad välja allakirjutanule olulisemad „Elementaarosakeste" teemad. Ema hoolitsusest ilma jäänud Michel ja Bruno ei tunneta sotsiaalset sidusust. Särava teadlase Micheli puhul väljendub see totaalses tundevaeguses: „Ta tundis, et teda eraldab maailmast mõnesentimeetrine vaakum, mis moodustab tema ümber otsekui kilbi või turvise" (lk 70) või: „Michel tundis Annabelle'ile kaasa tohutute armastusevarude pärast, mida ta tundis naises värisemas ja mille elu oli raisku lasknud; ta tundis Annabelle'ile kaasa ja see oligi ilmselt ainus inimlik tunne, mis teda veel puudutas. Kõige ülejäänud suhtes oli ta keha mattunud jäässe; ta tõesti ei suutnud enam armastada" (lk 198). Siin võib tekkida lugejal küsimus, kas Michel oli **üleüldse** suutnud mingil hetkel armastada.

Kui Micheli keha „mattub jäässe", siis Brunos väljendub sidususe puudumine totaalse kehalise ülekuumenemisena. Suurema osa ajast leiab see väljapääsu intensiivses masturbeerimises või orgiatel väntamises ning sellega kaasnevas suutmatuses hinnata teisi inimesi ilma kehaliste parameetrite ületähtsustamiseta: „Ma ei tahtnud ju midagi muud, kui et noored lihavate huultega plikad mu munni imeksid" (lk 145). Bruno näol paistab Houellebecq esitavat süüdistava küsimuse – kui seksuaalsus on muutumas suhtlemises primaarseks, siis kas võib oodata hetke, mil seks asendab suhtlemise? „...ta polnud ettegi kujutanud, et seksuaalne nauding võib olla nii intensiivne. Ometi ei tundnud ta selle tüübiga mingit lähedust; ta teadis, et too jätab ta peagi mõne teise pärast maha..." (lk 71). See võimalus aga toob kaasa asjaolu, et nii seksi kui ka selle puudumise korral saab küll rääkida suhtest (eelkõige seksuaalsuhtest), kuid mitte suhtlemisest, seotusest: „Ma olin maganud kümnete meestega ja mitte ükski polnud mäletamist väärt" (lk 194). Seega – üha marginaalsemaks muutub mõte sellisest seotusest, kus kahe keha vahele kasvavad nähtamatud niidid, millest saavad ajapikku ühendavad juured ja mille tugevus seisneb just nähtamatuses, *kehatuses*.

3.

On väga oluline, et Houellebecq seob üha suuremaid tuure koguva seksuaalsuse – naudingu üha intensiivsema sidumise seksiga, seksimisega – lääneliku individualismiga. Seksuaalsuse kasv saab nii seotud eneseteostusliku mõtteviisiga, esimene on teise tagajärg: „Huvitav on märkida, et seksuaalset vabanemist on vahel esitatud kui mingit kogukondlikku unistust, ehkki tegelikult oli tegemist järjekordse sammuga individualismi ajaloolise võidukäigu teel. Nagu osutab kaunis sõna „leibkond", moodustasid abielupaar ja perekond liberaalses ühiskonnas primitiivse kommunismi viimase saarekese. Seksuaalne vabanemine hävitas need vahekogukonnad, viimased, mis lahutasid veel indiviidi turust" (lk 95). See on muidugi jõuline, väga jõuline seisukohavõtt, kuid kaalumata selle kõiki nüansse, tsiteerisin lõiku hetkel eelkõige seetõttu, et Houellebecq püüab siin näidata naudinguühiskonna hävitavat mõju perekonnale ja armastusele. Need kaks on tal omavahel seotud ja selles pole midagi imelikku. Kuid nii Micheli endassetõmbunud tundevaegus kui ka Bruno ropp ja agressiivne kehalisus kohtuvad võimetuses luua perekonda ja armastada.

Kohe tuleb muidugi täpsustada, mida peab Houellebecq silmas „armastuse" all (kuna sedagi seostatakse näiteks naisteajakirjanduses jätkuvalt „armumisega" ja seeläbi hea seksiga): „Romantikale ja armastusele tuginevas monogaamses süsteemis võib nendeni (s.t iha ja naudinguni – J. K.) jõuda üksnes armastatud olendi vahendusel, kes on põhimõtteliselt üks ja ainus. Liberaalses ühiskonnas, kus elasid Bruno ja Christiane, pakkus ametlik kultuur (reklaam, ajakirjad, ühiskondlikud ja tervishoiuasutused) välja *seiklusel* põhineva seksuaalelu mudeli..." (lk 202). „Seiklus" ja „seks" on meie keeles muidugi sarnased sõnad, viimane istub esimeses nagu soojas pesas... Igati sümpaatne, et Houellebecq näeb armastuses ajaliselt vastupidavat, kestvuse kohustusele rajatud tunnet, kus iha ja naudingut jagatakse vaid ühe lähedase inimesega. Selles mõttes paistab Houellebecq vanamoelise romantikuna, lootusetu konservatiivina.

4.

Kui Michel on „külm", siis Bruno suudab kirjeldada oma tundeid vaid nii, et ta kirjeldab nende inimeste kehasid, kellelt ta midagi – imemist, panemist jms – tahab. Ühesõnaga, Bruno ei oska enam oma tundeid – või tunnete asendumist tungiga – kirjeldada: „Hiljem vajusid ta rinnad ära ja ka meie abielu jooksis liiva" (lk 140). Selles lauses oskab Houellebecq viljeleda tõeliselt õelat huumorit, selle intonatsioon kõlab vägisi nii: „Meie abielu jooksis liiva, *sest* ta rinnad vajusid ära". Sarnaseid Bruno retoorilisi võtteid leiab „Elementaarosakestest" veelgi. Stseen, kus Bruno ostab oma naisele seksika korseti, mille viimane vastumeelselt selga ajab, lõppeb nii: „Magamistuppa astudes sain kohe aru, et asi on täiesti perses. Ta tuharad lotendasid pingul trippide vahelt välja; ta rinnad polnud imetamisele vastu pannud. Seal oleks vaja läinud rasvaimu, silikoonisüste, täielikku kapremonti..." (lk 149). Kapremonti vajaks hoopis Bruno mõtteviis, mis seostab eneseteostuse seksiga ja seksi eneseteostusega: palju seksi ilusa kehaga, hea elu; vähe seksi koleda kehaga, ebaõnnestunud elu.

See seos on muidugi omakorda osa Houellebecqi „suurest plaanist", selle prantsuse ämbliku kogu läänemaailma katvast võrgust – näidata, et seks on oma olemuselt ebademokraatlik, ta jaotub ja laotub nagu kapital: mõned – ilusad, noored – saavad palju, teised – vanemad ja koledamad nagu Bruno – saavad vähem või üldsegi mitte, ja kui saavad, siis vanemaid ja koledamaid. Muide, sama teema lööb välja Houellebecqi eelmises ja esimeses eestinduses „Võitlusvälja laienemine" (Varrak, 2005, tlk Triinu Tamm). Üsna lohutu?

Tuleb tunnistada, et siit ei puudu teatud groteskne humoorikus, näiteks siis, kui Houellebecq „rokkstaaride" suunas üsna põlgliku alatooniga heidab: „Noored, ilusad ja kuulsad *rokkstaarid*, keda kõik naised ihaldasid ja kõik mehed kadestasid, moodustasid sotsiaalse hierarhia absoluutse tipu" (lk 68-69). Muide, raamatus ebaõnnestunult rokkstaariks püüdlevast Danielist saab „Elementaarosakeste" Pat Bateman, kuid autori tahtel mitte sugugi prantsuse psühhopaat. Davidi näol tahab Houellebecq sooritada järjekordse jõulise ning tähelepanu nõudva üldistuse: kui naudinguühiskond tähendab naudingu primaarsust ja piiramatust, siis ei murene ainult perekond ning armastus, vaid ka naudingud ise, naudingute „arenemine" tähendab Houellebecqi meelest nende moondumist, kasvamist inimlikkuse piiridest välja, algsete meeliskluste moondumist iseenese karikatuurideks ja nende teostamist piirini, kus nauding polegi enam võimalik. Unistusest saab luupainaja. Seetõttu ei peagi Houellebecq naiste silmi välja kiskuvat ja silmakoobastesse masturbeerivat Davidit ebainimlikuks koletiseks, vaid materialistiks, „üha ägedamaid närviaistinguid" otsivaks nautlejaks (lk 174), ühesõnaga – eneseteostusliku kultuuri groteskseks tulemiks.

5.

Kõike seda lugedes meenus soome kunstniku Teemu Mäki jutt naudingutest. See kõrvetus meelde, sest jagas naudingud suurteks ja väikesteks. Bruno muidugi väidab, et seksuaalnauding on „võimsaim nauding, mida inimolend on ülepea võimeline tundma" (lk 182), kuid Mäki temaga arvatavasti ei nõustuks, sest mu mäletamist mööda kuulub seks tema meelest väikeste naudingute sekka. Suured, tõelised naudingud asuvad mujal: lugemises, kunstis, mõtlemises, igatsemises, unistamises, lähedaste inimestega mõtete vahetamises, lastes jne. Võib-olla ei mäleta ma sajaprotsendiliselt õigesti, võib-olla segan oma arusaamu suurtest naudingutest Mäki omadega. Kuid selline vahetegemine mulle väga meeldis – Mäki polnud kehaliste naudingute vastu, kuid ta ei hakanud neid võrdlema asjadega, millega neid ei saagi võrrelda.

Sellise naudingute jagamise valguses võib järeldada, et Michelil läheb mingis mõttes lõpuks Brunost paremini: kuigi tema kehaline elu leiab lohutu lõpu, jõuab ta teaduse näol suure naudinguni, suunates kogu oma nimetu igatsuse töösse ja kasutades empiirilise materjali kirjeldamiseks näiteks „kurjuse" ja „headuse" metafoori. Pärast Micheli kadumist nähaksegi tema suurimat teenet „selles, et ta suutis kvantmehaanika postulaatide /---/ tõlgenduste kaudu taastada armastuse võimalikkuse tingimused" (lk 250). Raamatu finaal on sellest julgustavast sedastusest hoolimata nii irooniline kui ka lohutu.

6.

Viimase paari nädala Eestis üks enim vastukaja pälvinud arvamuslugudest pärineb Rein Taageperalt („Mida arvata rahvast, kellel lapsi on arutult vähe?", EPL 31. V 2008), kus ta tunneb jätkuvalt ja õigustatult muret eesti rahva hääbumise pärast. Kõige olulisemana tundus mulle järgmine lõik: „Rasedus kestab üheksa kuud, lapse kasvatamine 20 aastat. Selles saab osaleda iga inimene. Selleks on vaja rohkem mehi, kes tegelevad oma lastega. Laste juurest ärajooksmine ei ole mehine. Lastele raha andmisest ei piisa". Ehk ongi koer maetud just siia, sest mu meelest kirjeldatakse Taagepera tsitaadi kolmes viimases lauses eneseteostusliku kultuuriga, „naudingutsivilisatsiooniga" kaasnevat dilemmat – inimesi, kes sobiksid Houellebecqi raamatute (anti)kangelasteks. Seetõttu ei tekita imestust Taagepera nõutus: „Musta katku elas üle. Punase kah. Aga vabadus ja heaolu kipuvad käima üle jõu?". Just nimelt, sest selle „vabaduse ja heaolu" üks tähendusi viib eneseteostuslike võimaluste piiramatu ja illusoorse, s.t mitte kunagi rahulduseni jõudva kasvuni, kõikvõimalike väikeste naudingute paisutamiseni ebaloomulikult suurteks ja seda ühiskondlike süsteemide abiga – eelkõige majanduslikel eesmärkidel, tarbimine põhineb keha pideval kurnamisel ja hooldamisel. Pere kui väikeste naudingute tarbimist suunav ja ka piirav kooslus ei paista seega paljudele eriti *sexy*.

Kui rääkida laste kasvatamisest, siis tekib kohe vastuolu: kes peab endas maha suruma eneseteostuslikud impulsid, mida ühiskond toidab ja mille rahuldamatust pidevalt taastoodab? Õige vastus oleks muidugi, et kõik. Nii ei asugi probleemi teravik võib-olla küsimuses, kuidas tagada rahva jätkusuutlikkus, vaid kusagil mujal. Houellebecqi stiilis öelda püüdes: pigem vähem lapsi, aga siis selliseid, kes on oodatud ja keda tahetakse kasvatada, keda ei jäeta maha, kellest ei kasva emotsionaalseid invaliide – inimesi, kes ei suuda tagada iseendagi jätkusuutlikkust, ühiskondlikust rääkimata.

Nii et hämmastav, kui õigel ajahetkel nägi ilmavalgust „Elementaarosakeste" eestikeelne versioon. Iseasi, mitu kohalikku Brunot selle teose läbi loeb ja kui palju lugevaid Brunosid ennast ka mõjutada laseb.

Maskidega Bob Dylan

Igor Garšnek

Mängufilm „KUS ON BOB DYLAN?" („I'm Not There", USA-Saksamaa 2007), režissöör Todd Haynes, osades Cate Blanchett, Richard Gere, Heath Ledger, Christian Bale jt. Juunikuus kinos Sõprus.

On vähemalt kümmekond moodust, kuidas kinolinal portreteerida suuri popiidoleid: neist võib teha päris dokumentaalfilmi ja n-ö lavastatud dokfilmi. Neist võib teha mängufilmi, mis tugineb dokumenteeritud tõsielu sündmustele, ning võib lavastada ka mängufilmi, kus mõnel ekraanil toimuval episoodil on kindel tõepõhi all ja mõned teised seigad on pigem filmi autori(te) fiktsioon – et kuidas need asjad, millest „ajaloo annaalid" üksmeelselt vaikivad, tõenäoliselt võinuksid aset leida.

Režissöör **Todd Haynes** on aga läinud oma mängufilmis „Kus on Bob Dylan?" hoopis eriskummalist teed: ühelt poolt räägib see linateos muidugi äratuntavalt Bob Dylanist, kuid teiselt teeb filmi autori fantaasia vahel nii meeletuid uperpalle, et igasugune realistlik side Dylani ja teda ümbritsenud-ümbritseva maailmaga kaob sootumaks. Mingist realismist me selle filmi puhul rääkida ei saa, küll aga sürrealismist, kus nagu ühes katlas segunevad erinevad ajastud, rassid ning geograafilised piirkonnadki. Bob Dylani nime, muuseas, ei mainita selle enam kui kahetunnise filmi jooksul mitte kordagi. Filmi originaalpealkiri „I'm Not There" on tõlkelisest pealkirjast selles mõttes täpsem, et Dylanit seal tõesti ei ole. Või on siiski?

Alustagem sellest, et filmis „Kus on Bob Dylan?" puudub konkreetne *story*, tegevustik, mis kulgeb põhjuslikkuse ahelat pidi punktist A punkti B. Selle asemel näeme ekraanil fantaasiapiltide jada, mis hüppab suvaliselt ühest aegruumi punktist teise, on kord äratuntavalt seotud mõne Bob Dylani eluseigaga (näiteks kuulajate pahameel akustilise kitarri elektrikitarri vastu vahetanud folgikuulsuse kontserdil), samas satub vaataja kuhugi kauboide ajastu Metsikusse Läände, kus arvatav Dylan

Bob Dylan (Cate Blanchett) ja Allen Ginsberg (David Cross) režissöör Todd Haynesi mängufilmis „Kus on Bob Dylan?". KAADER FILMIST

kehastub ümber kuulsaks lindpriiks *Bill the Kid*'iks. Mõned fantaasiapildid on päris jantlikud – näiteks episood, kus Dylani kehastus, kel nimeks hoopis Jude Quinn, mürab reporterite nähes biitlitega murul. Biitlid, muuseas, meenutavad selles stseenis küll pigem mingeid pärdikuid.

Teine asi on see, et Dylanit kui sümbolkuju kehastab selles filmis kuus näitlejat. Vähe sellest, nad on ka eri vanuses ning erinevast soost ja rassist. Mõistagi on igaühel filmis oma nimigi, sisuliselt võib neid vaadata kui Bob Dylani maske. See maskide motiiv on linateoses üldse küllaltki tähendusrikas: atribuutidena ilmuvad nad ekraanile pidevalt, kord mingis karnevalikontekstis, siis jälle väljendusrikkas stseenis, kus *Bill the Kid* keeldub võimuesindajatega suheldes maski eest võtmast jne.

Ent millised need Dylani maskid ehk kehastused siis on? Filmis on neist olulisemad üks väike neegripoiss, kes nimetab end Woodie Guthrie'ks (kes oli tegelikult Dylani suur eeskuju), päris-Dylanit kõige rohkem meenutav Jude Quinn, tema *alter ego* Jack Rollins ja *Bill the Kid*. Stseeniti näeme neid kehastusi küll eraldi, kuid mõnes episoodis nende teed ka ristuvad.

Kõige kõnekamad rollid on filmis **Cate Blanchettil** Jude Quinnina ja **Richard Gere'il** lindprii *Bill the Kid*'ina. Cate Blanchetti Jude Quinn (loe: Bob Dylan) on koloriitselt hermafrodiitne kuju, parajalt blaseerunud, kuid terava mõtte ja keelega. Ka väliselt on ta kõige enam Dylaniks „tuunitud". Seevastu Richard Gere Metsiku Lääne kangelasena on Quinni-Dylani rolli täielik antipood nii väliselt kui ajastult (ikkagi XIX sajand!). Reaalse Bob Dylaniga seob teda ilmselt ainult tõe ja õiguse eest võitlemine. Ah, mis realismist me siin räägime, kui Metsiku Lääne külakese tänaval silkab ringi jaanalind ning *saloon*'i tagant kiikab koguni kaelkirjak!

Nüüd olemegi jõudnud punkti, mida võib filmis nimetada sürrealistlikuks. Sürrealismi mõistetakse kui unenäolist reaalsust ning seda unenäolisust (õnneks mitte painajalikkust) on linateoses tõesti palju. Õieti ongi „Kus on Bob Dylan?" üks suur unenägu. Samas oleks vinti võinud veelgi rohkem peale keerata, kas või musta huumorini välja. See lisanuks filmile vaid tempot ja teravust.

Samas on kõnealuse ekraaniloo nähtamatuks, ent see-eest kõrvaga kuuldavaks peategelaseks siiski Bob Dylani muusika. Õnneks jookseb tema laulusõnade tõlge subtiitrites, on ju Dylani tekstid tema muusikast mõnikord kõnekamadki. Ning see viib vaataja Dylani kui protestilauliku ajale, Johnsoni, Nixoni ja Vietnami sõja ajastule tunduvalt lähemale. Seetõttu on isegi hädavajalik, et siin tulevad mängu ka vähesed dokumentaalkaadrid.

Filmi kui tervikut hinnates peab kindlasti tunnustama näitlejate kontsentreeritud ja mõttetihedat teksti. Ent ekraaniloo visuaalne tervik kippus minu meelest mõnevõrra laiali valguma: kui erinevaid fantaasiastseene on nii palju ja need on lavastatud nii erinevas filmikeeles (piltlikult öeldes Fellinist vesternini), siis jääb ühest siduvast, s.t Blanchetti-Quinni liinist vist natuke väheks.

DVD-PEEGEL

Volker Schlöndorffi uus tulemine

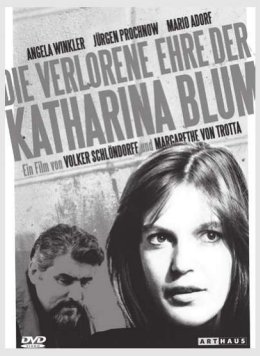

„Katharina Blumi rüvetatud au" („Die verlorene Ehre der Katharina Blum", Saksamaa Liitvabariik 1975, 102 minutit). Režissöörid-stsenaristid Volker Schlöndorff ja Margarethe von Trotta (Heinrich Bölli romaani järgi), operaator Jost Vacano, helilooja Hans Werner Henze. Peaosades Angela Winkler, Mario Adorf, Dieter Laser, Jürgen Prochnow, Heinz Bennent jt. Levitaja Kinowelt Home Entertainment GmbH / Arthaus.

„Streik" („Strajk – Die Heldin von Danzig" Saksamaa-Poola 2006, 104 minutit). Režissöör Volker Schlöndorff, stsenaristid Sylke Rene Meyer, Andreas Pflüger, operaator Andreas Höfer, helilooja Jean-Michel Jarre. Peaosades Katharina Thalbach, Andrzej Chyra, Dominique Horwitz, Andrzej Grabowski, Dariusz Kowalski jt. Levitaja Kinowelt Home Entertainment GmbH/ Arthaus.

Sakslast Volker Schlöndorffi teatakse tänapäeval eeskätt kui Günter Grassi „Plekktrummi" ekraniseerijat, kuid tal on olnud palju teisigi tähelepanuväärseid filmilavastusi. 1939. aastal Wiesbadenis sündinud Schlöndorff läks 1956. aastal vahetusõpilasena Prantsusmaale ja jäi sinna kümneks aastaks. Lisaks õpingutele Pariisi filmikõrgkoolis *Institut des hautes études cinématographiques* (IDHEC) töötas ta režissööride Louis Malle'i, Jean-Pierre Melville'i ja Alain Resnais' assistendina. Tulevase tippkineasti esimeseks iseseisvaks mängufilmiks oli Robert Musili autobiograafilise romaani põhjal vändatud „Noor Törless" (1966). Pärast Saksamaa taasühinemist tegutses Schlöndorff pikemat aega Babelsbergi filmikompleksi (seal paiknesid teatavasti UFA ja DEFA võttepaviljonid) eestseisjana. Aastatel 1971–1991 oli ta abielus näitleja Margarethe von Trottaga, kes hakkas 1970. aastate keskel ka ise filme tegema.

Schlöndorffi loomingu paremiku moodustavadki moodsa kirjandusklassika ekraniseeringud: „Mässaja Michael Kohlhaas" (1969, Heinrich von Kleisti romaan), „Halastuslask" (1976, Marguerite Yourcenari romaan; tegevus toimub 1918.-1919. a Kuramaal), „Plekktrumm" (1978, Günter Grassi romaan), „Swanni armastus" (1984, Marcel Prousti suurromaani „Kadunud aega otsimas" II osa), „Müügimehe surm" (1985, Arthur Milleri näidend), „Reisija" (1990, Max Frischi romaan „Homo Faber"), „Koletis" (1996, Michel Tournier' romaan „Haldjakuningas") jt. Tänaseni ei ole DVD-versiooni „Noorest Törlessist", „Michael Kohlhaasist", „Swanni armastusest" ega Nicolas Borni bestselleril põhinevast poliitilisest draamast „Võltsing" (1981).

„Katharina Blumi rüvetatud au" aluseks on nobelist Heinrich Bölli samanimeline jutustus. Ootamatult suure kommertsedu saavutanud ekraaniloos käsitletu oli 33 aastat tagasi ülimalt aktuaalne. Mõjuvõimsa ajakirjandusmagnaadi Axel Springeri miljonilise levikuga kõmuleht Bild-Zeitung õhutas tõepoolest kõikvõimalike alatute vahenditega Baader-Meinhofi terroristlik-anarhistliku rühmituse vastast hüsteeriat. Ühe näite varal demonstreeritakse, kuidas tavaline, täiesti süüta inimene võib sattuda tühise juhuse tõttu riigi vägivallasüsteemi erilise huvi ja sellest tuleneva julma kohtlemise ohvriks. Noor silmapaistmatu majateenija Katharina Blum (Angela Winkler) tutvub karnevalil Werner Tötgesi nimelise noormehega (Dieter Laser), pakub talle öömaja ning kuulnud, et mees on politsei poolt tagaotsitav, aitab tal põgeneda. Hommikul tungib Katharina korterisse suur jõuk hambuni relvastatud võmme ja naine viiakse kaasa kui terroristide kaasosaline. Politseikomissar Beizmenne (Mario Adorf) juhtimisel algavad alandavad ülekuulamised, mille käigust üliagarad ja moraalilagedad kõmureporterid oma „paljastusartiklitega" rahvast igati teavitada aitavad. Ning kui kardetud anarhist osutub viimaks tühipaljaks väejooksikuks ning „vasemradikaalide libu" Katharina igati kombeliseks naisterahvaks, on tema au ikkagi jäädavalt rüvetatud.

Parima võõrkeelse filmi Oscariga ja Kuldse Palmioksaga tunnustatud „Plekktrummi" võtted toimusid Gdańskis (endises Danzigis). Gdańskis on filmitud ka mullu kinodesse jõudnud „Streik". Filmi võib suhtuda kui efektsesse dokumentaaldraamasse, kus esitatakse sõltumatu ametiühingukoondise Solidaarsus sünnilugu. Teiselt poolt on see kraanajuhi abi Agnieszka (Katharina Thalbach) lugu. Laevatehases juhtub ränk õnnetus. Kangekaelne töölisnaine vallandatakse. Koos elektrik Lechiga (Andrzej Chyra) satub ta ajalooliste sündmuste keskpunkti. 1980. aastal puhkenud streigist kasvab välja üldrahvalik protestiliikumine, mis halvab kogu Poola majanduselu.

Katoliiklasest üksikema Agniezka on sõjaorb. 1960. aastate algul oli temagi eesrindlik „kommunismiehitaja". Pärast 1970. aasta oktoobrirahutuste jõulist mahasurumist hakkas vähese haridusega naise eluhoiak vähehaaval muutuma. Kui korrumpeerunud bürokraatide tegematajätmiste tõttu hukkunud või vigastatud dokitööliste hulk üha kasvas ning ametliku ametiühingu liidrid ei mõelnudki kujunenud kriisiolukorda selgust tuua, sai Agnieszkast tahtmatult aktiivne maailmaparandaja.

Kinofilmi reklaamlause „Kas üks inimene suudab ajalugu muuta?" on veidi eksitav. Agnieszka prototüübiks ei ole üksnes Solidaarsuse legendaarne asutajaliige Anna Walentynowicz. 1980. aasta streigis olevat mänginud vahest sama olulist rolli kleenuke medõde nimega Alina Pieńkowska.

Algselt telefilmina kavandatud „Streigis" ei kujutata eluolu Solidaarsuse-eelses töölisriigis eriti sümpaatsena, ent dokkaadrid kunagistest propagandafilmidest ei tekita ka musta masendust. Toimus ju midagi sellesarnast 30-40 aastat tagasi ka Eestimaal. Pärast „Streigi" Poola esilinastust avaldati nähtu kohta vastakaid arvamusi. Napilt õnnestus ära hoida pretsedent *à la* „Magnus". Anna Walentynowicz, üks Agnieszka prototüüpidest, soovis filmi juba eos ära keelata ning olevat nõudnud „valurahaks" miljon dollarit.

Aare Ermel

LEELO TAMM 25. X 1927 – 2. VI 2008

Lahkunud on Leelo Tamm, kunagine Tartu II keskkooli ja Tartu kunstikooli emakeele õpetaja, Tallinna pedagoogilise instituudi ja Eesti kunstiinstituudi pedagoogika ja psühholoogia õppejõud, Tallinna pedagoogika uurimise instituudi teadur, Tallinna perenõuandla psühholoog, raadiokuulajate tuttav „Pere ja kodu" ja „Prillitoosi" saadetest, Eesti Rahva Muuseumi ja kirjandusmuuseumi kaastööline, ajakirja Elukiri kauaaegne korrespondent.

Leelo Tamm (Kütt) sündis Juurus Atla külas Mardi talus. Õppis Tallinnas Prantsuse lütseumis ja E. Lenderi eragümnaasiumis. Seejärel astus Tartu ülikooli ajalookeeleteaduskonda õppima eesti keelt, kirjandust ja psühholoogiat. Pärast ülikooli lõpetamist töötas pisut aega Tartu II keskkoolis ja seejärel Tartu kunstikoolis, kus algaski meie tutvus ning algavad meie mälestused.

Sel kaugel 1957. aastal olime meie viieteist-kuueteistaastased, esimest korda kodust eemal Tartus, oma iseseisva elutee alguses, kunstikooli pedagoogilise osakonna õpilased. Ei mäleta, et keegi meist oleks unistanud õpetajaks saamisest, kunstnikuks tahtsime saada kõik, ning see osakond oli ainuke, kus maalimist õpetati, seepärast olime seal. Ja loomulikult olime vaimustatud sõjajärgse Tartu boheemlusest, see nakatas meidki. Siis, kui boheemluse laine meie pea kohal aeg-ajalt oli kokku löömas, oli õpetaja Leelo Tamm see, kes meid jälle kuivale maale aitas. Tema rääkis meile aususest ja eetikast, tema õpetas meid kuulma emakeele ilu. Heas eesti keeles, ilmekalt, sõnu selgesti hääldades, luges ta meile ette vastilmunud luulet, tutvustas uusi raamatuid. Juba sel karmil ajal – 50ndate lõpus – rääkis ta vaimustunult ennesõjaaegsest kirjanduselust ja kasvatas kirjanduse, oma armastuse kaudu tegelikult meis rahvustunnet. Seda taipasime alles hiljem.

1960. aastal kutsuti Leelo abikaasa, tulevane teenekas sisearhitekt Väino Tamm Tallinnasse kunstiinstituuti sisearhitektuuri osakonda rajama ja juhtima. Aasta hiljem järgnes talle Leelo. Veel aasta pärast oli ka suurem osa meist Tallinnas.

Edaspidi oli meie saatus seotud juba kunstiinstituudis. Siin saime temalt pedagoogiteadmised ja -paberid, nüüd ära tundes, et kõik me ometi kuulsateks kunstnikeks ei pruugi saada. Siit sai alguse meie, täiskasvanud inimeste, kunstnike ja õpetajate eluaegne sõprus ja läbikäimine. Meenuvad jaanipäevad Leelo kodus Aegviidus, kokkusaamised Tallinnas või Saaremaal Viidu külas, kus väitluse mõõgad veel vahedad olid. Meenub endiselt särav Leelo oma 80 aasta juubelipeol läinud sügisel rahvusraamatukogus...

Jääme tänutundes meenutama oma mõistvat, vaimukat ja õiglast õpetajat, head sõpra.

Tartu kunstikooli 1962. aasta lõpetajad

ÜLO TEDER 23. VI 1923 – 5.VI 2008

Oma 85. sünnipäeva künnisel lahkus maalikunstnik Ülo Teder.

Sündinud Võrus, õppis ta 1934–42 Treffneri gümnaasiumis Tartus, astus siis ülikooli matemaatika-loodusteaduskonda. Aastatel 1943–45 teenis ta Saksa sõjaväes, oli pärast sõda Vorkuta vangilaagris, kust vabanes 1946. aastal. Aastast 1946 õppis ta Tartu Riiklikus Kunstiinstituudis, lõpetades maaliõpingud 1952 ERKIs. Ta töötas rahvaloomingu majas, 1956–61 kultuuriministeeriumi kujutava kunsti inspektorina, seejärel kunstifondi asedirektorina, 1965–71 kinokomitees, 1971–94 filmilaenutuse ja reklaami valitsuse peakunstnikuna. Aastast 1952 esines ta näitustel, aastast 1957 oli EKLi liige.

Teder oli romantilise tunnetusega maalija. 1960. aastatel riivas tedagi abstraktse laadi levik, kuid lähedasem oli talle siiski looduslähedane kunst. Tema žanriliselt mitmekülgses loomingus kuulub keskne koht maastikule, milles tema kolorism avaldub kõige küpsemalt.

Õlimaali kõrval on tal ilusaid saavutusi ka akvarellis ja pastellis. Oma 80. sünnipäeva tähistas ta peamiselt pastellidest koostatud näitusega G-galeriis.

Eesti Kunstnike Liit
Eesti Kinoliit
Eesti Kunstimuuseum
Tartu Kunstimuuseum

KALEV KATUS 29. X 1955 – 11. VI 2008

Kalev Katust ei ole enam meie seltsis. Ta tegi sõna tõsises mõttes viimase silmapilguni seda, mis oli talle peaaegu ainsana oluline – teadust. Professor Kalev Katus oli Eesti rahvastikuteaduse sünonüüm ja teadlane selle sõna kõige paremas tähenduses.

Kalev Katus sündis Tallinnas, pärast keskkooli lõpetamist jätkas haridusteed Moskva ülikoolis ning kaitses samas 1982. aastal kraadi demograafia alal. Eestisse naastes algas töö rahvastikuteadusliku uurimissuuna ülesehitamiseks sisuliselt tühjalt kohalt, esmalt TPI linnalaboris, alates 1986. aastast Eesti Kõrgkoolidevahelises Demouuringute Keskuses ning hiljem Eesti Demograafia Instituudi eesotsas. Samuti esindas ta Eestit mitmetes rahvusvahelistes erialaühendustes.

Kalev Katuse teaduslik haare oli lai ja mitmeplaaniline. Tema püüdeks oli Eesti rahvastikuarengu käsitlemine avaras võrdlusperspektiivis ning seda juba ajast, mil olime veel suletud ühe teise riigi kammitsaisse. Need püüdlused hakkasid esimesi vilju kandma üheksakümnendatel, kui sai võimalikuks kaasalöömine mitmes Euroopa teadusprogrammis. Neis raames teostatud uurimistsükli tulemuslikkust märkis muu hulgas riigi teauspreemia aastal 2000. Sügav arusaam, et rahvastikuteadus ei saa areneda ilma tõsikindla andmestikulise vundamendita, määras pühendumuse andmekorraldusele; seejuures väärib esiletoomist riigiesinduslike sündmuslooliste küsitluste või rahvastikuteabe ühtlusarvutuste algatamine. Omaette esiletõstmist Kalev Katuse teadustulemuste hulgas vajab aga rahvastiku päritolu ja põlisuse käsitlus, mis täieulatusliku rakendusliku väljundina alles ootab Eesti ühiskonna tähelepanu.

Uute asjade loojad ujuvad tavaliselt ikka vastuvoolu. Need on inimesed, kes ei karda teistmoodi mõelda ning oma vaateid ka välja öelda. Kompromissitus tähendas Kalev Katuse jaoks seesmist põlemist, millest enese põletamiseni oli paraku vaid lühike maa. Ehkki ta lahkus teadlase kohta väga noorelt, vaid 53aastaselt, oli ta teaduse jaoks teinud rohkem ja saavutanud enam kui paljud hoopis pikema elu vältel.

TLÜ Eesti Demograafia Instituut
Eesti Demograafia Assotsiatsioon
Tallinna ülikool

RAAMATUTUTVUSTUS

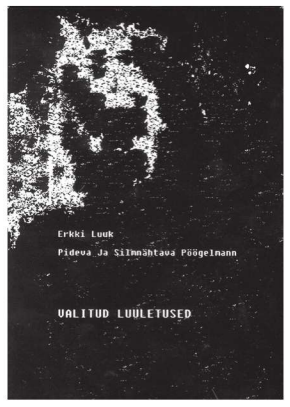

Erkki Luuk
PIDEVA JA SILMNÄHTAVA PÖÖGELMANN
Eesti kirjanduse salajase imemehe ja kõige morbiidsemalt kõlava naljapasuna uus hunnitu teos, filigraanne luupainaja traditsioonide sõpradele – seksikasse musta papptellisesse (mis näeb välja nagu lateks) peidetud viiest vihikust koosnev üllitis, mille kohta ei oska esimese hooga midagi kosta. Võib-olla ei oska ka teise hooga. Haaret ja laia joont autoril igatahes on – paralleelid kassettidega ei saa tekkimata jääda. Las vihikukeste pealkirjad kõnelevad endi eest: „Meie inseneriteaduse suurhäire", "Pideva ja Silmnähtava Pöögelmann. Kommunistlik revolutsioon kuul", "Präät ja Endil", "Paberteater", "Valgus tareaknas". Tartu kirjandusavangardistide omaenda Avesta on sündinud, on avanenud kirjandusliku taeva tagaluuk! Ei lehekülgi, toimetajat, mitte midagi peale autori nime.

Paavo Piik
LAKOONIA
Kõrgetel panustel pohhuistlikult mängiva Luugi kõrval kõneleb Paavo Piik lihtsatest asjadest kaunis otsekoheselt, olles avatud praegusele elule, kuid mitte sugugi selle eluga täiesti nõus, nähes täpse pilguga läbi selle veikleva, kuid pealispindse aja ohud. Kogu on väga kaasaegne: siin kõneleb inimene, "kes näeb kõike distantsilt / kuid unistab lähedusest", kes kõneleb ühtaegu valulikult ja tajutava irooniaga. See on luule, mis on saanud sündida eelkõige urbaanses tukslemises – klubide kuminas ja supermarketite esistel platsidel, kuid mis ometi vaatab tähtede poole, kuigi mitte läbi roosade prillide. Igatsus ja nõelterav muie – siin sobivad nad ilusti kokku. Piik oskab sõnu piigina kasutada küll, pangem teda nüüd paremini tähele kui eelmisel korral ("Kummuli linnad", muide, jäi paljudel kahe silma vahele). Toimetanud Lauri Eesmaa, kujundanud Lilli-Krõõt Repnau. Värske Raamat, 2008. 4. 46 lk.

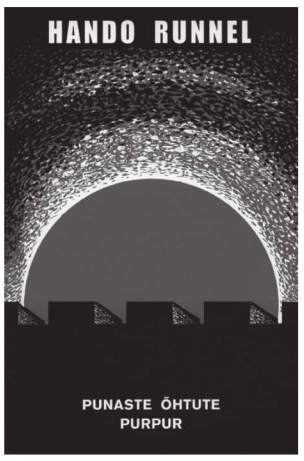

Hando Runnel
PUNASTE ÕHTUTE PURPUR
No mida saab selle raamatu kohta uustrüki puhul veel öelda? Suure tegija loomingulise tee üks nurgakivisid? Vaikse-vaimse vastupanu närtsimatu õis? Eesti keele poeetiline DNA? Igasugune iseloomustamine tundub sellise teose puhul tühi töö ja vaimunärimine – öeldav libiseb iseseisvat elu elava raamatu pinnalt sujuvalt maha ja ununeb samal hetkel. Võetagu raamat algava suve puhul palavikulisele puhkusele kaasa, sõidetagu ühel kaunil suvepäeval mööda mõnd vaiksemat maanteed ning õigel hetkel – kui on näha metsatukkasid põllulappide vahel ning kusagil ehk vilksatamas järvesilma ning kõige selle ilu kohal kõrguvad rünkpilved – tehtagu väike peatus ning loetagu sellise maastiku taustal Runneli raamatut. Siis ollaksegi täielikult oma kodumaal. Toimetanud Mari Ainso. Kujundanud ja illustreerinud Jüri Arrak. Ilmamaa, 2008. 104 lk.

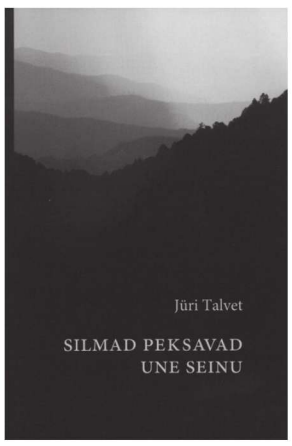

Jüri Talvet
SILMAD PEKSAVAD UNE SEINU
Vaikse erudiidi seitsmes raamat. Haritud ja avarapilguline luule. Kohe alguses asub luuletaja New Yorgis ning seegi juba tõmbab luulekogu ruumi kaunis avaraks – siis satuvad lugejale vastu veel ka näiteks Pariis, Torino, Lissabon, Berliin, aga ka näiteks Mõisaküla... Luulekogu tegeleb ja mängib vaikselt kujutluspiltidega, mälestustega, kultuurimudelitega, sõnadega, kõik need väänduvad omavahel poeetiliseks ronitaimeks – ühesõnaga, haritud ja paljunäinud ning -reisinud inimese intertekstuaalsed ja interpunktsiooni suhtes tõrkuvad mõtisklused. Korraks tekkis tunne, et vormiliselt on ehk Talvet saanud mõningaid mõjutusi luuletajalt, keda ta on ise eestindanud – Harvey L. Hixilt. Tahtmatultki intertekstuaalne? Korrektuuri teinud Iti Vanamölder, kujundanud Mari Ainso. Ilmamaa, 2008. 80 lk.

Michel Houellebecq
ELEMENTAAROSAKESED
On see vast lohutu tekst! Ei mingeid illusioone, inimkonna lõppstaadium on käes. Konstruktsiooni, mille Houellebecq loob, võib pidada mõnevõrra kohmakaks ja rohmakaks, üldistuses sisaldub omajagu jäikust, kuid ometi ei tasu ega saagi seda enam kahe silma vahele jätta. "Elementaarosakesi" võib lugeda kui hoiatusromaani meie praeguse ühiskonnakorralduse sügava probleemsuse teemal. Selle kõrval paistavad muide ükskõik kui sünged tänapäeva inimsuhteid kirjeldavad teosed – noh, näiteks Iñarritu filmid – kaunis helgetena, sest need kujutavad inimesi, kes loodavad ja otsivad lähedust, kes tahavad tegelikult head, kelles on elamise kirge. "Elementaarosakestes" tuntakse tundevaegust, sooritatakse enesetappe või masturbeeritakse meeleheitlikult ja kepitakse orgiatel. Inimsuhted ja seksiga mitte seotud tunded hakkavad Houellebecqi maailmas taanduma. Igatahes, mõjus raamat, adekvaatne tõlge – kirjanduslik sündmus. Tõlkinud Indrek Koff, toimetanud Linda Uustalu, kujundanud Dan Mikkin. Varrak, 2008. 264 lk.

EESTI AJALOOMUUSEUM
www.eam.ee

MAARJAMÄE LOSS
Tallinn, Pirita tee 56

Mastaapne Eesti Vabariigi ajalugu käsitlev **väljapanek "Iseolemise tahe. 90 aastat Eesti Vabariiki"**.
Kohtutele pühendatud **näitus „Eesti oma kohus"** kuni 31. X.

Avatud K – P kl 10 – 17, tel 622 8610.

SUURGILDI HOONE
Tallinn, Pikk 17

NÄITUS „Tule ja mõõgaga. 800 aastat muistse vabadusvõitluse algusest" kuni 19. VIII.
Püsinäitus „Pildid Eesti ajaloost".
Mündikabinet.

Avatud E – P kl 11 – 18, tel 641 1630.

Tasuta külastuspäev iga kuu viimane N.
Muuseumipood Börsi käigus avatud iga päev kl 11 – 18.

EESTI KÄSITÖÖ MAJA RAHVAKUNSTIGALERII
Tallinn, Pikk tn 22

KONKURSI „eesti – oma – kuub" tööde näitus kuni 16. VI.
17. – 30. VI
AITA RÕEMUSE „Keskaja vaimus".

Avatud E – L kl 9.30 – 18.30,
P kl 10 – 17.

Palamuse O. Lutsu Kihelkonnakoolimuuseum
Palamuse, Köstri allee 3

Püsiekspositsioon kihelkonnakooli elust XIX sajandi lõpul läbi O. Lutsu „Kevade".
GENNADI LAPINI akvarellinäitus kuni 29. VI.

Avatud E – P kl 10 – 18,
e-post info@palmuseum.ee,
www.palmuseum.ee, tel 776 0514.
PALAMUSE ON MU MÕTETES,
„KEVADE" MINU SÜDAMES

EESTI RAHVA MUUSEUM
Tartu, Kuperjanovi 9

PÜSINÄITUS "Eesti. Maa, rahvas, kultuur".

NÄITUS „Eesti uhkus. Tehtud Eestis" kuni 28. IX.

NÄITUS „Ei saa me läbi Lätita" kuni 21. IX.

Pühapäeviti kell 12 toimub Raadi mõisapargis ekskursioon „Raadi ajalugu, olevik ja tulevik".

Lisainfo **www.erm.ee**

Avatud T – P kl 11 – 18,
R tasuta sissepääs.

KASTELLAANIMAJA GALERII E. VILDE MUUSEUM
Roheline aas 3

EHA LUIGE näitus „33 kunstiloomingulist aastat välismaal" kuni 22. VI.

Avatud K – E kl 11 – 18, tel 601 3181,
e-post vilde@linnamuuseum.ee, www.linnamuuseum.ee/vilde

UNGARI INSTITUUDI GALERII
Tallinn,
Piiskopi 2

BALÁZS KICSINY ja **MARKO MÄETAMM** kuni 30. VII.

Avatud E – N kl 10 – 17,
R kl 10 – 15, tel 644 0817,
www.unginst.org.ee

TAMPERE MAJA
Tartu, Jaani 4

KAARI SAARMA fotonäitus „Meeleliselt meelega" kuni 15. VI.
19. VI – 16. VII **ILMAR KRUUSAMÄE „30 aastat hiljem"**.

Avatud iga päev kl 9 – 18,
www.tamperemaja.ee,
tel 738 6300.

WÜRTHI KUNSTIGALERII
Vana-Tartu mnt 85, Rae vald Harjumaa

AS Würth esinduses avatud

EINAR VENE maalide näitus kuni 11. VII.

Avatud tööpäevadel kl 9 – 17.
Marsruuttaksod nr 214 ja 243a Sakala keskuse juurest (8 km).

VILJANDI KUNSTISAAL
Viljandi,
Vabaduse plats 6

„ANU RAUD. Viimase viie aasta looming" kuni 29. VI.
7. VII – 10. VIII
MATS ÕUN, fotonäitus „Kuulamata kontserdid".

Avatud L – N kl 12 – 17, tel 551 5932.

Täname Eesti Kultuurkapitali

GALERII AATRIUM
Tallinn,
Tallinna Ärikeskus
Harju 6

16. VI – 2. VII
MARJE MURUSALU foto ja videoprojekt „Zona".

Avatud E – R kl 8 – 20, L kl 12 – 20,
tel 56 566 592, 522 6456,
galerii@galeriiaatrium.ee
www.galeriiaatrium.ee

Tallinn,
Tartu mnt 84a

ANNA LITVINOVA-MERILO „Tour de Force" kuni 31. VII.

Näitus on avatud restorani lahtiolekuaegadel, tel 603 0588,
www.fahlerestoran.ee

VERNISSAGE KUNSTIGALERII
Tallinn,
Uus-Tatari 23

Müügil tuntud EESTI MEISTRITE kunstiteosed.

Avatud T – R kl 11 – 18, L kl 11 – 16,
tel 677 2010, info@vernissage.ee,
www.vernissage.ee

EESTI TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUM
Tallinn, Müürivahe 12

PÜSINÄITUS „Muusikainstrumente läbi mitme sajandi".
TREPIHALLIS
Ants Eskola 100. sünniaastapäeva **näitus „Vabana tunnen end, kui seisan publiku ees"** kuni 15. VI.
ASSAUWE TORNIS
ANTS ESKOLA maalide näitus kuni 15. VI.
17. VI kl 16
„Eugen Kappi meenutades".
Helilooja 100. sünniaastapäevale pühendatud õhtu.
Sissepääs muuseumipiletiga.

Avatud K – P kl 10 – 18,
infotel 644 6407, info@tmm.ee

A. SÄREVI KORTERMUUSEUM
Tallinn, Tina 23/Kreutzwaldi 11

„Väike vapper Salme".

Avatud K – R kl 11 – 16,
infotel 648 5838.
Lisainfo **www.tmm.ee**

TÜ AJALOO MUUSEUM
Tartu Toomemäel,
Lossi 25

Püsiekspositsioon „TÜ XVII sajandist tänapäevani".
EÜE minevikku tutvustav näitus **„EÜE betoneerib Eestimaad"** kuni 12. X.
VALGES SAALIS
Poola fotograafi **WIESŁAW MAJKA näitus „Krakow – lummav linn"** kuni 29. VI.
VANAS ANATOOMIKUMIS (Lossi 38)
"200 aastat Vana Anatoomikumi".
Avatud T – L kl 11 – 17.
Juunis on toomkiriku tornid avatud E – P kl 10 – 19.
Lisaks koolilastele põrandamängud, paberitegemine, keemiakatsed jpm.
Rohkem infot tel 737 5677 ja http://www.ut.ee/ajaloomuuseum/

Avatud K – P kl 11 – 17, gruppidele ka E ja T, ekskursioonide ettetellimine tel 737 5677, 737 5674.

HAABERSTI SOTSIAALKESKUS
Tallinn, Õismäe tee 24

VIIMSI KUNSTIKOOLI õpilastööde näitus kuni 12. IX.

Avatud E – R kl 9 – 17,
tel 657 9872.

HAAPSALU LINNAGALERII
Haapsalu, Posti 3

RAHVUSVAHELINE konkursside näitus „Isikupära/Individuality" kuni 28. VI.

Avatud K – P kl 12 – 18,
http://galerii.kultuurimaja.ee

TARTU LASTEKUNSTIKOOLI GALERII
Tartu, Jakobi 52

SALLY STUUDIO õpilaste näitus „Muinasjutud" kuni 27. VI.

Avatud E – R kl 15 – 18,
http://tlkkgalerii.blogspot.com/

EESTI KUNSTI-AKADEEMIA GALERII
Tallinn, Tartu mnt 1

EKA LÕPUTÖÖDE näitus „Tase '08" kuni 23. VI.

Avatud kl 12 – 18.30,
tel 626 7112,
e-post gallery@artun.ee

VÕRU LINNAGALERII
Võru, Liiva 13

VÕRU KUNSTIKOOLI lõpetajate tööde näitus kuni 16. VI.

Avatud E – R kl 12 – 21,
www.vorukannel.ee

RAAMATUKAUPLUS

► **PUNKT & KOMA RAAMATUPOOD**
Estonia pst 7, II korrus. Reisijuhid ja turismikaardid, sõnaraamatud, keeleõpikud eesti ja inglise keele baasil, teatmekirjandus, võõr- ja eestikeelne ilukirjandus ja muu. Postiga saatmise võimalus.
Avatud E – R kl 11 – 18, tel 646 6225,
www.punktkoma.ee

► **AS ALLECTO**
Raamatute hulgi- ja jaemüük (asutatud 1993), Tallinnas Juhkentali 8 avatud E – R kl 9 – 18 ja L kl 11 – 16. Inglise-, saksa-, prantsuse- ja hispaaniakeelse kirjanduse õppematerjalid, eriala- ja ilukirjandus, teatmeteosed, postkaardid ja kalendrid. Aastaringsed sooduspakkumised.
Tel 627 7231, 627 7230, faks 627 7233,
e-post **allecto@online.ee**

► **RAHVA RAAMAT** Pärnu mnt 10. Eestikeelne kirjandus, õpikud ja töövihikud. Avatud E – R kl 9 – 20, L kl 10 – 17, P kl 10 – 16, tel 644 3682.

Viru keskus III korrus
Eesti-, vene- ja võõrkeelne kirjandus. Avatud E – P kl 9 – 21, tel 644 9444.

► **BUKINIST J. Hammer www.oldbooks.ee,**
Roosikrantsi 6, Tallinn, tel 644 2633.

► **APOLLO RAAMATUKAUPLUSED www.apollo.ee**

Tallinnas
Apollo Raamatumaja, Viru 23, avatud E – R kl 10 – 20, L kl 10 – 19, P kl 10 – 17.
Kristiine keskuse I korrusel, avatud E – P kl 10 – 21.
Ülemiste keskuse I korrusel, avatud E – P kl 10 - 21.

Tartus
Tartu kaubamaja III korrusel, avatud E – L kl 9 – 21, P kl 9 – 18.
Ülikooli 1, avatud E – R kl 9 – 18, L kl 10 – 16.

Pärnus
Rüütli 41, avatud E – R kl 9 – 19, L kl 10 – 17.
Port Artur 2e II korrusel, avatud E – R kl 10 – 20, L ja P kl 10 – 18.
Kaubamajakas, avatud E – P kl 10 – 20.

Rakveres
Vaala keskuses, avatud E – R kl 10 – 20, L kl 10 – 18, P kl 10 – 16.

Apollo püsikliendile 5%-ne soodustus kõigilt raamatu- ja kontoritarvete ostudelt. Igakuised eripakkumised püsiklientidele.
Klienditugi 683 3400, e-post **info@apollo.ee**

KULTUURIESINDUS

► **SOOME INSTITUUT** Harju 1, 10146 Tallinn, tel 631 3917, faks 631 3952, e-post maimu.berg@finst.ee, www.finst.ee.

► **SOOME INSTITUUT** Vanemuise 19, 51014 Tartu, tel 742 7319, faks 742 7097, e-post tartu@finst.ee, www.finst.ee. Avatud tööpäevadel kl 10 – 16, K kl 10 – 18.

► **TAMPERE MAJA** Jaani 4, Tartu, tel 738 6300, www.tamperemaja.ee.

► **BRITI NÕUKOGU** Vana-Posti 7, 10146 Tallinn, tel 625 7788, faks 625 7799, e-post british.council@britishcouncil.ee, www.britishcouncil.ee.

► **UNGARI INSTITUUT** Piiskopi 2, 10130 Tallinn, tel 644 0817, e-post unginst@unginst.org.ee, www.unginst.org.ee. Avatud E – N kl 10 – 16, R kl 10 – 14.

► **TALLINNA SAKSA KULTUURIINSTITUUT/GOETHE INSTITUUT** Suurtüki 4b, Tallinn, tel 627 6960, faks 627 6962, e-post dkigi@tallinn.goethe.org. Info (saksa ja eesti keeles) koduleheküljel www.goethe.de/tallinn.
Saksa Kultuurikevad. Info www.saksakultuurikevad.ee. Kuni 29. VI Karl Fritschi ehtenäitus „Metrosideros Robusta" Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumis. Kuni 16. VIII Gerhard Richteri näitus KUMUs.

► **TAANI KULTUURI INSTITUUT** Vene 14, 10123 Tallinn, tel ja faks 646 6373, e-post info@dankultur.ee, www.dankultur.ee.

► **EESTI INSTITUUT** Suur-Karja 14, 10140 Tallinn, tel 631 4355, www.einst.ee.

PÄRNU LINNAGALERII
Pärnu kontserdimajas
Pärnu, Aida 4

ÜHISNÄITUS „Edela-Eesti koolkond”
kuni 17. VII.

Avatud T – R kl 12 – 19, L kl 12 – 16, tel 445 5888, linna.galerii@mail.ee

Pärnu linnagalerii kunstnike majas
Pärnu, Nikolai 27

KATRIN RÜÜTLI „Fassaad”
kuni 21. VI.

Avatud T – R kl 12 – 18, L kl 12 – 16, tel 443 6433.

TARTU LINNAMUUSEUM
Tartu, Narva mnt 23

Püsinäitus „Dorpat. Jurjev. Tartu”.
PORTREENÄITUS „Minu Tartule, minu Eestile. Arhitekt Arnold Matteus” kuni 20. VI.

Avatud T – P kl 11 – 18, info ja registreerimine tel 746 1911, e-post info@katarina.ee, www.tartu.ee/linnamuuseum

FILIAALIDE info
XIX sajandi Tartu linnakodaniku muuseum
Tartu, Jaani 16, tel 736 1545.
Oskar Lutsu majamuuseum
Tartu, Riia 38, tel 746 1030
Püsiekspositsioon „Kirjanik Oskar Luts: elu ja kujutluse piiril”.
KGB kongide muuseum
Tartu, Riia 15b, tel 746 1717.
Tartu Laulupeomuuseum
Tartu, Jaama 14
Püsinäitused „Laulu võim” ja **„Teatri sünd”.**

TALLINNA KUNSTIHOONE
Tallinn, Vabaduse väljak 8

RAHVUSVAHELINE KUNSTIPROJEKT „Obscurum per obscurius”
kuni 6. VII.
Kuraatorid Ilja Sundelevitš ja Reet Varblane.

KUNSTIHOONE GALERII
Tallinn, Vabaduse väljak 6

BALĮZS KICSINY „Kus ja millal?”
kuni 15. VI.

TALLINNA LINNAGALERII
Tallinn, Harju 13

TAAVI PIIBEMANN
kuni 15. VI.

Avatud K – E kl 12 – 18, tel 644 2818, info@kunstihoone.ee, www.kunstihoone.ee

EESTI KUNSTIMUUSEUM

KUMU

KUMU KUNSTIMUUSEUM
Weizenbergi 34/Valge 1
Püsiekspositsioon:
”Varamu” (Eesti kunsti klassika 18. sajandi lõpust Teise maailmasõja lõpuni).
”Rasked valikud” (Eesti kunst Teise maailmasõja lõpust taasiseseisvumiseni).
Näitused:
Maasikasööjad. Paul Kondase naivistlikud maalid kuni 07.09.
Reis maale. Etnograafilised tüübid fotos kuni 14.09.
Gerhard Richter. Ülevaade kuni 17.08.
TASE ´08 kuni 22.06.
Auditoorium:
Hispaania dokumentaalfilmid:
Tõsi või vale, Vahemaad, Barcelona.
Lumière'I minutid, Meie silmad, Volandera, Bon Aire. 19.06 kell 18.
Osalemine tasuta!
Muusikafestival Kumu ÖÖ 20.06
Avatud: T-P 11-18
Info: 602 6000, muuseum@ekm.ee

ADAMSON-ERICU MUUSEUM
Lühike jalg 3
Püsiekspositsioon:
Adamson-Ericu teosed
Näitus: Läbikumav. Akvarellid.
Kjell Ekström. Ahvenamaa kuni 10.08.
Akvarelli õpikoda täiskasvanutele 13.06 kell 13. Osalustasu 30.-
Avatud: K-P 11-18
Info: 644 5835, adamson-eric@ekm.ee

KADRIORU KUNSTIMUUSEUM

KADRIORU LOSS
Weizenbergi 37
Püsiekspositsioon:
16.-20. saj. maalikunst (Madalmaade, saksa, itaalia, vene meistrid).
18.-20. saj. Lääne-Euroopa ja Vene tarbekunst ning skulptuur
Näitus:
„Kadriorg 290. Loss ja tema lugu” kuni detsember 2008
Laupäevaakadeemia
”Kadriorg geoloogi pilgu läbi” (Kalle Suuroja) 7.06 kell 15
Kontsert: Salvatores Revaliensis 13.06 kell 19. Piletid müügil enne kontserdi algust kohapeal.
Akadeemiline muusika Kadrioru lossis 14.06 kell 18.
Sigrid Kuulmann-Martin (viiul) ja Marko Martin (klaver).
Piletid 50.-/100.-
Avatud: T-P 10-17
Info: 606 6400, kadriorg@ekm.ee

MIKKELI MUUSEUM
Weizenbergi 28
Püsiekspositsioon:
Johannes Mikkeli kollektsioon (16.-20. saj Lääne-Euroopa, Vene, Hiina kunst)
Näitus: Ennistatud Eesti.
Eesti vabariigi 1920.–1930. aastate kultuuripärandi restaureerimine
Avatud: K-P 10-17, info: 606 6400, kadriorg@ekm.ee

NIGULISTE

NIGULISTE MUUSEUM
Niguliste 3
Püsiekspositsioon:
Kirikukunst alates 13. sajandist ning gildide, tsunftide, Mustpeade vennaskonna ja kiriku hõbevarad.
Kontsert: „Orelimuusika pooltund” L-P kell 16

EESTI KUNSTIMUUSEUM
Weizenbergi 34/Valge 1
Tallinn, 10127
tel 602 6001, faks 602 6002
muuseum@ekm.ee, **www.ekm.ee**

Aasta suurtoetaja: Hansapank Swedbank

EESTI KUNSTIPÄRANDI RESTAUREERIMINE: Eesti Kunsti Toetusfond, a/a 10220034379014, www.ekt.ee

SOOME INSTITUUT
TARTU PILDIKORIDOR
Tartu, Vanemuise 19

HELENA JUNTTILA tuššijoonistused
kuni 27. VI.

Avatud E – R kl 10 – 16, K kl 10 – 18, tel 742 7319, www.finst.ee

HOP GALERII
Tallinn,
Hobusepea 2

ULVI HAAGENSENI „Antipoodid”
kuni 1. VII.

Avatud N – T kl 10 – 18, riiklikel pühadel suletud.

ARTDEPOO
Tallinn,
Jahu 12

EESTI MAALIKUNSTNIKE LIIDU 2008. aasta aastanäituste seeria teine näitus „Perfektne ring”
kuni 5. VII.

Avatud T – R kl 10 – 18, L kl 11 – 16, e-post artdepoo@artdepoo.com, tel 666 1488, www.artdepoo.com

LÜHIKESE JALA GALERII
Tallinn,
Lühike jalg 6
Tel 631 4720, e-post lgalerii@hot.ee
PORTAAL
Tallinn, Vene 16
Tel 646 4209.

Tarbekunsti näitusmüük.

Avatud E – R kl 10 – 18, L – P kl 10 – 17.

TARTU KUNSTIMUUSEUM
Tartu,
Raekoja plats 18

EERIK HAAMER, „Kahel pool merd” kuni 15. VI.
TARTU ÜLIKOOLI maalikunsti eriala bakalaureusetööde näitus
kuni 29. VI.

Avatud K – P kl 11 – 18, R tasuta külastuspäev, tel 744 1920, www.tartmus.ee

HAUS GALERII
Tallinn, Uus 17

TOOMAS VINDI maalinäitus „Maastik kui ikoon” kuni 13. VI.
ERNŐ KOCHI heategevuslik kunstinäitus kuni 1. VIII.

Avatud E – R kl 10 – 18, L kl 11 – 16, tel 641 9471, e-post haus@haus.ee, www.haus.ee

VAAL GALERII
Tallinn, Tartu mnt 80d

ALVAR REISNERI näitus „Extra & Ordinary”
kuni 1. VII.

Avatud E – R kl 12 – 18, L kl 12 – 16, tel 681 0871, e-post galerii@vaal.ee, www.vaal.ee

TARTU KUNSTIMAJA
Tartu, Vanemuise 26

SUURES SAALIS
TARTU ÜLIKOOLI maalikunsti eriala magistrandid kuni 15. VI
MONUMENTAALKUNSTI GALERIIS
EDA LÕHMUS kuni 6. VII.
VÄIKSES GALERIIS
TUULI PUHVELI „Vesivärvide ringmäng” kuni 6. VII.

Avatud K – E kl 12 – 18, tartuart@hot.ee, tasuta.

SEB Galerii
SEB GALERII
Tallinn, Tornimäe 2, V korrus

TOOMAS ALTNURME „Metafüüsika seitsmes dimensioon”
kuni 11. VII.

Avatud E – R kl 9 – 18, e-post haus@haus.ee

ROTERMANNI SOOLALADU
Tallinn, Ahtri 2

SUURES SAALIS
MAALIKUNSTNIKE LIIDU AASTANÄITUS „Äratus!” kuni 15. VI.
GALERIIL
MAALIKUNSTNIKE LIIDU AASTANÄITUS „Äratus!” kuni 15. VI.
KELDRISAALIS
„Lammutatud Tallinn. 1991–2008” kuni 21. IX.
I KORRUSEL
Arhitektuurimakettide avakollektsioon. Suur Tallinna makett. Sahtlinäitused. Väike ajalootund.

Avatud K – R kl 12 – 20, L ja P kl 11 – 18, iga kuu viimane R tasuta.
Tel 625 7000, faks 625 7003, e-post info@arhitektuurimuuseum.ee, www.arhitektuurimuuseum.ee

d r a a k o n i g a l e r i i
Tallinn, Pikk 18

NADEŽDA TŠERNOBAI „Kollase süütuse suudlus”
kuni 21. VI.

Avatud E – R kl 10 – 18, L kl 10 – 17.
Piltide raamimine. Tel 646 4110.
www.eaa.ee/draakon/dindex.htm

OKUPATSIOONIDE MUUSEUM
Tallinn, Toompea 8
Okupatsioonide Muuseum

PÜSIEKSPOSITSIOON sündmustest ja arengutest Eestis 1940 – 1991.
ALEKS KIVINUK, „Võidupüha enne ja nüüd”
kuni 6. VII.

Avatud T – P kl 11 – 18.

A-GALERII
Tallinn, Hobusepea 2

SEIFIS
NICOLAS ESTRADA „Amarillo”
kuni 16. VI.

Avatud E – R kl 10 – 18, L kl 11 – 16.

EESTI TARBEKUNSTI- JA DISAINIMUUSEUM
Tallinn, Lai 17 (sissepääs sisehoovist)
EESTI TARBEKUNSTI- JA DISAINIMUUSEUM
ESTONIAN MUSEUM OF APPLIED ART AND DESIGN

I KORRUSE I SAALIS
KARL FRITSCHI ehted, „Metrosideros Robusta” kuni 29. VI.
I KORRUSE II SAALIS
„Canción de Barro. Savi laul. Nikaraagua keraamika” kuni 29. VI.
TREPIGALERIIS
„Kalevipoeg. Nahkköited muuseumikogust” kuni 29. VI.
II ja III KORRUSEL
PÜSIEKSPOSITSIOON „Ajamustrid II”.

Avatud K – P kl 11 – 18. Tasuta külastuspäev iga kuu viimane R.
Tel 627 4600, e-post info@etdm.ee, www.etdm.ee

Hobusepea Galerii
Tallinn, Hobusepea 2

ALICE KASK
kuni 22. VI.

Avatud K – E kl 10 – 18, tel 627 6777, faks 627 3631, e-post galerii@eaa.ee www.eaa.ee/hobusepea/hindex.htm

EESTI KUNSTNIKE LIIT VABADUSE GALERII
Tallinn, Vabaduse väljak 6

ELNA KAASIK, „Viru Vill – Kreenholmi Manufaktuur. Ajapiirid” kuni 25. VI.

Avatud E – R kl 10 – 18, L kl 11 – 15, e-post ekl@eaa.ee, tel 627 3630.

TEATRIGALERII
ENDLA TEATRIGALERII
Pärnu, Keskväljak 1

LIINA SIIB, „Shift & Marlowe Path”
(fotod) kuni 3. VII.

Avatud E – L kl 14 – 18.
Sissepääs teatrikohvikust Akadeemia tänavalt.

PÄRNU MUUSEUM
Pärnu, Aia 4

PÜSIEKSPOSITSIOON „11 000 aastat ajalugu”.
EESTI RAHVA MUUSEUMI näitus „Noorte suvepäevad ENSVs”
kuni 28. VI.

Avatud T – L kl 10 – 18, iga kuu esimene T tasuta.
Tel 443 3231, www.pernau.ee

KUNSTISALONG ALLEE
Tallinn, Pikk 30

KUNSTIKLASSIKA ost ja müük. Oksjonid, näitused, konsultatsioonid. Virtuaalgalerii www.allee.ee

Kunstisalong on **juunis** ja **juulis** avatud kokkuleppel, tel 5127677.
Ilusat suve!

Corelli Music
www.corelli.ee

CORELLI MUUSIKASUVI AD 2008

Kontserdid külastusmängus "Unustatud mõisad"

14.06 kell 19 Illuka mõis (Jõhvi kihelkond) - tšellokvartett C-JAM

28.06 kell 19 Maidla mõis (Juuru kihelkond) - Elisabeth Joyé (klavessiin, Prantsusmaa)

10.07 kell 19 Mooste mõis (Põlva kihelkond) - tšellokvartett C-JAM

Mõisaromantika Kontserdisari

Café Grand muusikasalong

Matinée-kontserdid pühapäeviti kell 17, salongiuksed avatakse kell 16

15.06 *matinée*-kontsert - barokkansambel Corelli Consort

13.07 *matinée*-kontsert - tšellokvartett C-JAM

HOTEL VICTORIA Grand Hotell SINCE 1931
www.victoriahotel.ee

20.06 pidulik avakontsert
Eesti krooni aastapäev – Corelli Consort ja Risto Joost

9.07 salongiõhtu
tšellokvartett C-JAM

10.09 salongiõhtu
Yoshiko Ieki (klavessiin, Jaapan)

MAARDU MÕISA MUUSIKASALONG
Jõelähtme kihelkond - koostöös Eesti Pangaga
Salongiõhtud kolmapäeviti kell 18, publik on oodatud kell 17
www.maardumois.com

2008 EESTI MÕISAD kontserdisari - 10!

Metseenlik kontserdisari aastast 1999, 10 suve mõisamuusikat!

15.08 Puurmani loss
16.08 Avanduse mõis
17.08 Pirgu mõis
22.08 Viimsi mõis
23.08 Aruküla mõis (Koeru)
24.08 Tammistu mõis

TOETAME KOOS TAMMISTU MÕISA puuetega laste keskust, vaata www.agrenska.ee

CORELLI CONSORT, FINE 5, Jüri Kuuskemaa

PILETID: PILETILEVI® ...kui otsid elamust! ja Statoil üle Eesti

Corelli Music
info@corelli.ee www.corelli.ee

1185 INFOTELEFON

EESTI KULTUURKAPITAL · Kultuuriministeerium · KUKU · maxit · SIRP · Ivo Nikkolo · Eesti Päevaleht · KLASSIKA RAADIO · Bikeskus · STÜ · muusa

VILJANDI XXIII VANAMUUSIKA FESTIVAL 6. – 13. juuli 2008

VILJANDI VANAMUUSIKA FESTIVAL

Patroon – Laine Jänes
Kunstiline juht – Neeme Punder

Pühapäev, 6. juuli kell 21
Viljandi järve rand
AVAKONTSERT-ETENDUS «IGAVENE TEEMA»
Igal kultuuris ja igal ajajärgul on omad kangelased, kes võidelnud armastuse nimel, headuse eest...

Teisipäev, 8. juuli kell 20 V
iljandi Jaani kirik
JOSÉ MIGUEL MORENO
(vihuela, barokk-kitarr, Hispaania)
Tänapäeval ajalooliste näppepillide tunnustatuim spetsialist maailmas, teinud koostööd Teresa Berganza ja ansamblite Hespèrion XX, La Romanesca, Orphènica Lyra jt.

Kolmapäev, 9. juuli kell 20
Viljandi Jaani kirik
AMARCORD *(vokaalkvintett, Saksamaa)*
Kõrgtasemel vokaalkultuur Saksamaalt, tihtilugu võrreldakse viisikut inglaste *The Hillard Ensemble* ja maailmakuulsa sekstetiga *The King Singers*.
Kontserdil kõlavad renessanssiaja madrigalid.

Neljapäev, 10. juuli kell 18
Pauluse kirik-Ugala teater
PEREGRINUS (Palverändurid).
Noorte vanamuusikute projekt. Ligi 100 noort ja sajanditega testitud muusika...

Reede, 11. juuli kell 19
Pärimusmuusika Ait
Ansambel **«alla polacca»**
(Poola-Saksamaa)
Si suoni la tromba – muusikapidu hõbedase hääle ja brilliantse trompetiga.

Laupäev, 12. juuli kell 19
Pärimusmuusika Ait
CORELLI CONSORT
barokkansambel ajastu pillidel
„Üksinduse võlud"
Kaastegev kunstiajaloolane Jüri Kuuskemaa, kes räägib Viljandi mõisast ja Kirsimäe aidast, millest tänaseks on saanud Eesti Pärimusmuusika Keskus

Pühapäev, 13. juuli kell 16 Viljandi
Pauluse kirik
Festivali lõppkontsert
MVSICA LIVONIAE
Muusika 17. sajandi Liivimaa Hansalinnades. Barokkorkester ja solistid.
Kõlab J.V. Mederi ja tema Liivimaal tegutsenud kaasaegsete vaimulik ja ilmalik muusika.

FESTIVALI KONTSERDID TEISTES LINNADES
E 07.07. kell 19 **JOSÉ MIGUEL MORENO** – Pärnu Raekoda
N 10.07. kell 19 **AMARCORD** – Tallinna Raekoda
N 10.07. kell 19 **«alla polacca»** – Tartu Athena Keskus

Sakala
Kultuurkapital
Kultuuriministeerium
HASARTMÄNGUMAKSU NÕUKOGU
SAKSA KULTUURIKEVAD
MINISTERIO DE ASUNTOS EXTERIORES Y DE COOPERACIÓN · AECI · DIRECCIÓN GENERAL DE RELACIONES CULTURALES Y CIENTÍFICAS
PRINT BEST TRÜKIKODA
EVE Since 1928 Grand Hotel Viljandi

lavastaja Tiit Palu
kõigis osades RAIVO.E.TAMM (külalisena)

TEEME TÜKKE TEATRIMAJAS!
Endla Teatri SUVEHOOAEG 2008
27. juuni – 20. juuli
KÄNGLASEST ROCK'N'ROLLINI

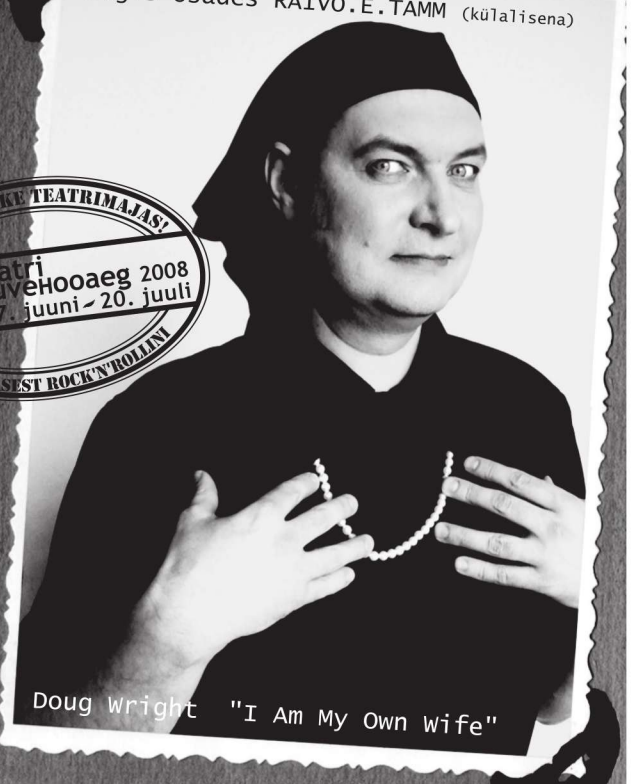

MA OLEN ISEENDA NAINE
27. 28. ja 29.juunil, 3. 11. 12. 19. 20. juulil
Endla teatri Suures saalis > algus kell 19
info ja suvine mängukava www.endla.ee

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

näitused JUUNI 2008

28. juunini	harulduste kogu näitusesaalis **Piirist piirini, kaanest kaaneni** Kadi Kiipuse ja Sirje Kriisa köitekunstinäitus
30. juunini	peanäitusesaalis **10 aastat raamatuklubi Eestis** raamatunäitus
30. juunini	fuajees **Head juubeliaastat, Eesti!** Nur Sagmani fotonäitus
15. juunini	5. korruse teatmesaalis **Eesti uhkus. Tehtud Eestis** Eesti Rahva Muuseumi stendinäitus
püsinäitused	III korrusel **Eduard Wiiralti galerii** V korrusel **Eesti riiklike teenetemärkide galerii**

Näitused on avatud **E, K, R 10-18; T, N 10-20; L 12-19**
Näituste kava ja muudatused kodulehel
www.rahvusraamatukogu.ee/naitused

Galerii RIOS

RIOS

OSTAB ja **MÜÜB**
eesti, lääne-euroopa ja vene kunstnike maale, graafikat, skulptuure.

Hindame ja restaureerime.

Tallinn, Kaarli pst 8, tel 699 9698

Tallinn, Mustamäe tee 4 – 103, tel 515 9196.

SÕPRUS

R, 13. VI, **L, 14. VI**, **P, 15. VI**, **T, 17. VI**, **K, 18. VI** ja **N, 19. VI** kl 14 (pilet 70 kr) ja kl 21 (pilet 100 kr) **„Kus on Bob Dylan?"**. Kl 16.30 (pilet 70 kr) ja kl 18.45 (pilet 100 kr) **„Jane Austeni tõrjutud tunded"**.
E, 16. VI kl 14 (pilet 70 kr) **„Kus on Bob Dylan?"**. Kl 16.30 (pilet 70 kr) ja kl 18.45 (pilet 100 kr) **„Jane Austeni tõrjutud tunded"**. Kl 21(pilet 100 kr) ainult friikidele: **„Série noire"**.
Pilet õpilastele kuni 55 kr, tudengitele, ajateenijatele, pensionäridele kuni 60 kr.
Kassa tel 644 1919,
info: www.kino.ee

nargen festival

Paavo Rintala romaanil põhinev Kristian Smedsi näidend

JUMAL ON ILU

Smeds Ensemble Naissaarel, Omari küünis
7.–9. juulil kell 18.30

www.smedsensemble.fi

Korraldaja SA Lootsi Koda
Piletid Piletilevist
nargen opera
www.nargenopera.ee
VIIMSI VALD
Nargen Festivali purjed heiskab Nordea
Sponsorid: NCC • Fakto Grupp • Neste • Kultuuriministeerium • Kultuurkapital

EESTI

KEVADTALV 1918

EESTI VABARIIGI 90. AASTAPÄEVALE PÜHENDATUD LAVASTUS

VAT TEATER
www.vatteater.ee

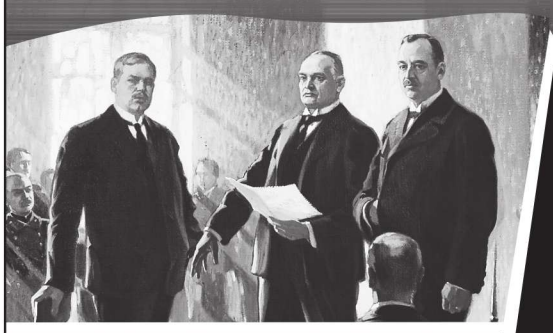

Autor: Indrek Hirv
Lavastaja: Tõnu Lensment
Kunstnik: Liina Unt
Osades: Elina Pähklimägi, Maria Lee Liivak, Tanel Saar, Tõnu Oja (Eesti Draamateater), Ago Soots, Meelis Põdersoo

6. augustil kell 18.00 Rahvusraamatukogu Teatrisaalis (esietendus!)
14. augustil kell 19.00 Saueaugu Teatritalus
15. augustil kell 15.00 Saueaugu Teatritalus
17. augustil kell 19.00 Saueaugu Teatritalus
19. augustil kell 17.00 Rahvusraamatukogu Teatrisaalis
(ja pärast öölaulupeole!)
21. augustil kell 18.00 Rahvusraamatukogu Teatrisaalis

"Eestlaste juures läheb kaine asjalikkus niikaugele, et küsimustest, mis pole puhtpraktilised, üldse aru ei saada – ideaale läänelikus mõttes pole neil ollagi."
Hermann von Keyserling

Piletid müügil Piletilevi ja Piletimaailma müügipunktides ning Rahvusraamatukogu infoletis.

UGALA TEATRI SUVELAVASTUS

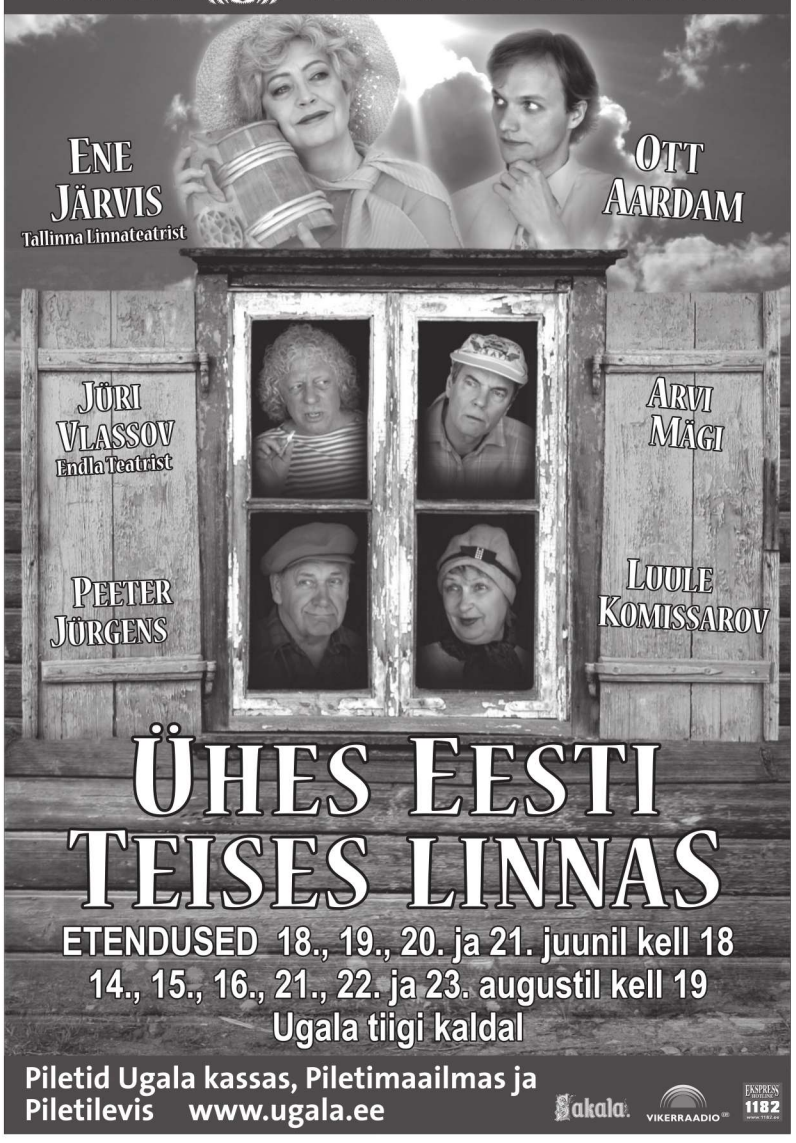

ENE JÄRVIS
Tallinna Linnateatrist

OTT AARDAM

JÜRI VLASSOV
Endla Teatrist

ARVI MÄGI

PEETER JÜRGENS

LUULE KOMISSAROV

ÜHES EESTI TEISES LINNAS

ETENDUSED 18., 19., 20. ja 21. juunil kell 18
14., 15., 16., 21., 22. ja 23. augustil kell 19
Ugala tiigi kaldal

Piletid Ugala kassas, Piletimaailmas ja Piletilevis www.ugala.ee

EESTI INTERPREETIDE LIIT
ASSOCIATION OF ESTONIAN PROFESSIONAL MUSICIANS

AKADEEMILINE KAMMERMUUSIKA

KADRIORU LOSSIS

14. 06. kl 18
SIGRID KUULMANN
(viiul)
MARKO MARTIN
(klaver)

Kavas: J. Brahms

info: 501 9524

Piletid hinnaga 100 ja 50 kr müügil Piletilevi müügipunktides ja tund enne algust kohapeal.

X HIIUMAA KAMMERMUUSIKAPÄEVAD

11.–13.07.2008

11. JUULI KELL 19 Reigi kirikus
esinevad: ANDRUS MITT bass, ARVO LEIBUR viiul, INESE MILZARAJA viiul (Läti), TEET JÄRVI tšello, LEMBIT ORGSE klavessiin
kavas: Bach, Bruhns, Biber, Buxtehude, Tunder, Tüür
piletid 50,-/25,-

12. JUULI KELL 19 Pühalepa kirikus
esinevad: ANDRUS MITT bass, ARVO LEIBUR viiul, INESE MILZARAJA viiul (Läti), KRISIINA OLEV vioola TEET JÄRVI tšello, MARIUS JÄRVI tšello
kavas: Schubert Keelpillikvintett C-duur D.956
piletid 50,-/25,-

12. JUULI KELL 22 Soera Talumuuseum
Hilisõhtu JAAN TÄTTEGA
piletid 100,-

13. JUULI KELL 15 Kärdla Hiiumaa Muuseum
esinevad: Perekond ILVESE noored muusikud
kavas: Beriot, Chopin, Mendelssohn, Kreisler jt.
piletid 25,-

13. JUULI KELL 19 Suuremõisa lossis
esinevad: HELMA LEENHOUTS viiul (Holland)
JAN HOIJTINK klaver (Holland)
kavas: Geminiani, Eller, Janáček, Faure, Grieg
piletid 50,-/25,-

X HIIUMAA CHAMBER MUSIC DAYS

hiiukammer@hot.ee
www.hot.ee/hiiukammer
KLASSIKA RAADIO

EESTI DRAAMATEATER
Juunikuu mängukava
L, 14. VI kl 19 Eugene O´Neilli **„Pikk päevatee kaob öösse"** Keila-Joa mõisas. Lav Merle Karusoo. **Esietendus!**
P, 15. VI ja **T 17. VI** kl 19 **„Pikk päevatee kaob öösse"** Keila-Joa mõisas.
N, 19. VI kl 19 Bogusław Schaeffer **„Loojang"** Viinistu kunstimuuseumis. Lav Hendrik Toompere jr. **Esietendus!**
L, 21. VI, N, 26. VI, R, 27. VI ja **L, 28. VI** kl 19 **„Loojang"** Viinistu kunstimuuseumis. Kl 19 **„Pikk päevatee kaob öösse"** Keila-Joa mõisas.
P, 29. VI kl 19 **„Loojang"** Viinistu kunstimuuseumis.

18. juuni kell 18
Mederi saalis (Suur-Kloostri 16)

„Rokokoomuusika Põhjalast"

Kavas *J. H. Roman, J. A. Scheibe, H. H. Zielche, J. G. Tromlitz*

Esinevad
Reet Sukk, *barokkflööt*
Egmont Välja, *barokktšello*
Reinut Tepp, *klavessiin*

Vaba sissepääs!

VII Eesti Noorte Heliloojate Festival
Tartu Jaani kirikus
18. - 21. juuni 2008

Kolmapäev, 18. juuni
20.00 Pärnu Linnaorkester, dirigent Risto Joost, Kadri-Ann Sumera (klaver), Mari Targo (viiul) // Kavas: Eino Tamberg, Toivo Tulev, Märt-Matis Lill, Kristjan Kõrver, Mirjam Tally, Timo Steiner, Liis Jürgens, Jorge Rodriguez

Reede, 20. juuni
19.00 Märt-Matis Lille autorikontsert // Esinevad: U-Ansambel, Tarmo Johannes, Meelis Vind, Merje Roomere, Levi-Danel Mägila, Taavi Kerikmäe, Vambola Krigul, Kristi Mühling, Triin Krigul, Kai Kallastu

Laupäev, 21. juuni
12.00 ENHF *workshop* Jaani kirikus Märt-Matis Lille loomingust
19.00 Festivali lõppkontsert // Esinevad kammeransamblid // **Kavas**: Arvo Pärt, Helena Tulve, Tatjana Kozlova, Andrus Kallastu, Tõnis Kaumann, Kristjan Kõrver, Hans-Gunter Lock, Robert Jürjendal // **Esinevad**: Aare Tammesalu, Martti Raide, Monika Mattiesen, Ivo Lill, Vambola Krigul, Sirje Mõttus, Kai Kallastu, Kristi Mühling, Tarmo Johannes, Olga Voronova, Ella Maidre, Liisi Laanemets, Margo Kõlar

Piletid 75.-/ 50.- müügil tund enne algust kohapeal

Korraldaja: MTÜ Tartu Jaani Kiriku Kultuuriprojekt
Toetajad: Tartu linn, Eesti Kultuurkapital, Kultuuriministeerium, Tartu Kultuurkapital, Klassikaraadio, Teater Vanemuine

Teadvustame eesti keele paljususe

Leo Võhandu, *TTÜ emeriitprofessor*

Aprilli lõpus peeti Eesti Rakenduslingvistika Ühingu IV aastakonverents, kus põhiteemadeks oli töö keelekorpustega ja võõrkeelte õpetamine. Informaatikuna vaatan eesti keelele mõneti teistmoodi otsa, kui seda siiani on teinud eesti filoloogid, raallingvistid ning keeleõpetajad.

Eesti rahvuskeel tekkis XIX sajandi teisel poolel ning tagab suhtlemisvõimaluse kõigil elualadel (EE). Keelt võib tükeldada õige mitmeti. Erialasest kallutusest tingituna vaatlen lähemalt seda jaotust, kus kirjakeel loetakse koosnevaks üldkeelest ja oskuskeeltest (T. Erelt, R. Kull).

Üldkeele põhisõnavara

Kuidas määratleda eesti üldkeele põhisõnavara, millega saab kõike soovitavat selgelt ja täpselt üles kirjutada ning välja ütelda? Praegu olen veendunud, et põhisõnavara koostamisel tuleb kiire (võib-olla ligikaudse) lahenduse saamiseks kasutada avalikke, üldkättesaadavaid sõnastikke, mis kindlasti peavad olema käideldavad digikujul.

Kiire kõrvalepõige Keelevara kodulehele näitab, et praegu on üldkasutatavad järgmised sõnastikud:

- Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006 (kirjakeele normi alus alates 01.12.2006)
- Eesti keele sõnaraamat (ÕS 1999)
- Eesti keele raskete sõnade sõnaraamat
- Eesti keele tesauruse andmebaas Teksaurus
- Eesti kirjakeele seletussõnaraamat
- Võõrsõnastik
- Õpilase ÕS
- Nimisõnade poeetilised sünonüümid
- Väike murdesõnastik
- Esimene Eesti Slängi Sõnaraamat

Samalt kodulehelt võime ka lugeda, et professionaalne tellimuspakett maksab aastas 2000 krooni. Seda kopsakat rahariita ei pea ilmselt tasuma, sest on olemas ka võimalus profipaketti üürida 25 krooni eest päevakaupa (tegelikult muidugi ööbakaupa!).

Tore, kaks meile vajalikku põhisõnastikku „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat" (EKSS) ja „Võõrsõnastik" (VS) on profipaketis andmebaasina käideldavad.

Kuidas nende sõnastike abil üritada defineerida eesti üldkeelne põhisõnavara, laskumata võõrsõnadesse ja nendega sageli seonduvatesse oskuskeelte sõnadesse? Põhimõtteliselt tuleks nüüd asja arutada Anna Wierzbicka stiilis universaalide tasemel, kuid teeme endi ja teiste elu lihtsamaks. Usaldame EKI sõnastikumeistreid ja valime üldkeele sõnavarasse EKSSi märksõnade asemel nende kirjeldamiseks kasutatud semantiliste kirjelduste sõnavara.

Arvutiga ei ole selle töö tegemine kuigi raske. Ilmselt on tekkiv sõnanimistu veel kõlbmatu, sest seal on vastavalt EKSSi autorite subjektiivsusele sees ka võõrsõnu ja oskuskeelte sõnu. Valisin enda riiulist juhuslikul viisil EKSSi II köite 2. vihiku ja vaatasin selle viimast lehekülge. Sealt leidsin sõnad: *kollisioon*, vastuoluliste huvide, püüdluste v. jõudude kokkupõrge; *kollimaator*, optikaseade rööpse kiirtekimbu saamiseks; *kolliauk*, laste hirmutamises mingi pime õudne koht, hrl. haud. Veidi eestpoolt: *kollektsionäär*, huvialaseid esemeid kollektsioneeriv isik. Õnneks ei ole viimase sõnapere puhul tegemist ingliskeelsetele suursõnastikele nii omase ringdefineerimisega, vaid märksõna *kollektsioon* juurest leiame, et tegu on ühelaadsete esemete süstematiseeritud koguga.

Nii et esimese lähendina võiksime ehk defineerida eesti üldkeele põhisõnavara kui **EKSSi seletussõnad, millest lahutame VSi sõnad.**

Võõrsõnad on tavaliselt kas rahvusvahelised üldsõnad või osutuvad väga sageli mingi oskuskeele terminiteks. Oluline on seejuures veel asjaolu, et sageli on oskuskeeltes (metakeeltes) ühe ja sama sõna tähendus erineva semantikaga. Toon siinkohal triviaalse näite sõnaga *programm*, mis on EE järgi *kava, eeskava, saatekava, tegevus-, toimimis- või juhtkava, õppekava, eeskiri, algoritm.* Kerge on endale ette kujutada, kuidas elualati on mängus selle sõna erinev semantika.

(Muide, siit saaks omaette huvitava uuriva artikli EKSSi spetside uskumustest selgitavate ja kõigile eelduslikult üldarusaadavate sõnade valiku osas).

Umbes selline võiks siis olla üldkeele eestikeelne põhisõnavara. Nüüd saame püstitada uue probleemi. Milline peaks olema järgmine kõrgem keeleline tavatase, mis rahuldaks enamikku eestlasi ja annaks piisava stiililise mitmekesisuse esitusliku ja grammatilise lihtsuse juures?

Kas mitte klaarkeel?

See peaks olema midagi soomlaste *selkokieli* (klaarkeel?!) ja inglaste *Plain English*'i mõtteviisi ja tasemega määratut. Soomlased on järjekordselt meist ette jõudnud. Ilmselt, hoolimata soomeugrilisest lähedusest, on neil mõtleva-juurdleva aju mass suhteliselt suurem ja aktiivsem. Kiirkontroll eespool mainitud konverentsi ajal näitas, et vaid vähestel filoloogidel oli aimu *selkokieli* eksisteerimisest. Selle klaarkeele loomise ajendiks oli asjaolu, et *ca* 150 000 – 300 000 soomlast on raskustes loetust-kuuldust arusaamisega. Lisaks ei tule elu suuresti kergendav kiirhaaramis- või diagonaallugemine neil üldse kõne alla. Soomlased on klaarkeeles avaldanud *ca* 100 raamatut, üle nädala ilmub spetsiaalajaleht. Näiteks meilegi hästi tuttav autor Märta Tikkanen kirjutab otse klaarkeeles. Klaarkeelses tõlkes anti välja ka Arto Paasise „Vanaisa otsimas".

Inglise keele valdajatele võib soovitada lugeda Sir Arvi Parbo mõnusa eessõnaga varustatud ja otseselt meie lugejale mõeldud Michael Haagenseni raamatut „Writing in Plain English" (Koolibri, 2007).

Mida meil on eesti keele kohta sama üldloetavat vastu panna? Tingimisi ehk Martin Ehala ja Tiina Veismanni 2001. aastal ilmunud raamat „Noor keelekasutaja". Tõsisem koondlugu, mis oleks lihtne, põnev ja õhuke, on aga ikka kirjutamata.

Klaarkeele sõnavaraline tase oleks määratud varem koostatud põhisõnavaraga, millele lisanduksid ühiskeele ühesed võõrsõnad või laensõnad. Need looksid keskse tuuma ümber hägusa sõnapilve.

Eesti lastele on see vajalik muu maailmaga lõimumiseks. Paar aastat tagasi tegin arvutused, mis näitasid, et meie õpilane peab kogu kooliskäimise jooksul iga päev omandama keskmiselt 15 talle võõrast mõistet, võõrsõna ja võõrkeelset sõna. Kõik need sõnad vajavad memoreerimist, kordamist (efektiivne võõrkeeleõpe väidab, et uut sõna saab vabalt kasutada alles pärast 50kordset kordamist). On päris ilmne, et selline omandamiskoormus on üpris suur. Võõramaalastele, kes eesti keelt õpivad, on see hägus sõnavaraline lisakiht vastupidi suhteliselt kergesti õpitav, sest mõisted on juba tuttavad. Nende õppekiirus kasvaks kindlasti märgatavalt.

Alles sellise filoloogide ja pedagoogide poolt läbi vaadatud ja heaks kiidetud üheselt määratud põhisõnavara abil saaks hakata oskuskeelte sõnavara korrektsemalt koostama, uurima ja ühestama. Mitmes oskuskeele komisjonis osalenuna võin täie tõsidusega väita, et semantiline ühestamine pole sugugi triviaalne probleem

Allkeeled paika

Praegu on ametlikult fikseeritud ainult kõige kõrgem tase eesti keelest (EKG). Keeleõppe jaoks on veel olemas TLÜ vahekeel, rida uduseid nõudeid eesti keele oskuse kuue taseme jaoks ja ega needki ole üldkättesaadavad.

Arvestades eriti järjest laienevat raalide rolli keeleasjanduses, tuleks tõsiselt mõtelda kogu keelesüsteemi määratlemisele. Informaatikuna väidan, et eesti keele allkeeled ootavad kärsitult endi ontoloogia täpset defineerimist. Miks? Pikemalt arutlemata tsiteerin tuntud keelemehe Meelis Mihkla arvamust artiklist „Eestikeelsus infoühiskonnas": „Keeled, millel puudub infotehnoloogiatugi, hakkavad XXI sajandil tasapisi välja surema. /---/ tuleviku infoühiskonnas peaksime saama kõiki toiminguid teha eesti keeles".

ÕS {Hoiab madalat profiili}→ jääb tagaplaanile

Üks õigekeelsussõnaraamatu ülesandeid on hinnata keeles laialt kasutusel väljendeid ja soovitada vajaduse korral nende asemele ladusamaid või täpsemaid sõnu. Paraku on sõnaraamatu maht piiratud ja seetõttu ei ole võimalik ebasoovitavate sõnade juures anda hinnangule pikemaid põhjendusi. Seda aitavad korvata ÕSi koostajate ja teiste keelenõuandjate kirjutised keelenõuandekogumikes, ajakirjas Oma Keel, ajalehtedes, Eesti Keele Instituudi kodulehel ning selgitused keelehooldekursustel ja mujal. Siinse lühilugude sarja eesmärk on põhjendada levinud keelehalbuste tõrjumist.

„Kuidas tõlkida eesti keelde inglise *keeps a low profile*? Kas sobiks *hoiab madalat profiiti* või hoopis *profiili*?" on küsitud EKI keelenõuandest viimastel aastatel.

Sõna *profiit* ei kõlba, sest see tähendab 'kasum, (puhas)kasu'. ÕS 2006 järgi saab profiiti lõigata või lüüa (artiklis **profiit** on näitelause „Lõikab, lööb tehingust profiiti").

Jääks üle *madalat profiili hoidma*, ent seegi on parem kõrvale heita. Nimelt on eesti keeles palju muid väljendeid, mis on täpsemad kui inglise väljendi *keeps a low profile* sõnasõnaline tõlge. ÕSi artiklis **profiil** on antud kolm asendusviisi: ***jääb tagaplaanile*** (NB! mitte „tahaplaanile"), ***ei tüki esile***, ***hoidub silma paistmast***. Paslikke väljendeid leidub veel: olenevalt olukorrast sobiks kirjutada ***hoiab varju***, ***jääb märkamatuks***, ***on tagasihoidlik, ei topi ~ ei pista oma nina teiste asjadesse*** ... Lugeja jätkaku nüüd ise!

Võib küll rääkida keele muutumisest ja sellega koos ka sõnade asendumisest (või hoopis asendamisest?), ent *profiili*-väljendi puhul tekib küsimus: milleks laenata võõrsilt, kui meil endal on olemas juba mitu ütlust, mis erinevad varjundi poolest?

Argo Mund

Riiklik terminoloogiaprogramm jõustunud

Detsembris 2007 on Jüri Valge Keele Infoleht (vt http://www.keelevarav.ee/keele_infoleht) kirjutanud pikemalt asjade seisust terminoloogiaprogrammi eel. Nüüdseks on Haridus- ja Teadusministeeriumi rahastatav riiklik programm „Eestikeelse terminoloogia toetamine (2008–2012)" käivitunud.

Lühidalt öeldes on programmi mõte toetada head oskuskeelt. Mida ja mismoodi nimelt, see on üldpõhimõtetena sõnastatud programmi tekstis,[1] aga muidugi teavad seda kõige paremini paljud inimesed üle Eesti, kes teevad n-ö päris terminitööd: kes põhi-, kes lisatööna, kes töörühmana, kes omapäi, kes tasu eest, kes puhtast vabast tahtest.

Hea oskuskeel sünnib peaasjalikult akadeemilises ümbruses, nii on programmi oluliste täitjatena silmas peetud kõrgkoole, Eesti Keele Instituuti ning teisi teadus- ja arendusasutusi, erialade terminikomisjone ning kaht rakenduslingvistilist mittetulundusühingut – Eesti Terminoloogia Ühingut (Eter), kelle kaudu kaasatakse terminitöösse muid riigiasutusi, samuti väikseid töörühmi, ja Eesti Rakenduslingvistika Ühingut. Rahakasutust ohjab programmi juhtkomitee, kus on esindatud enamik olulisi asutusi: Jüri Valge (Haridus- ja Teadusministeerium), Tiiu Erelt (Emakeele Selts), Ülo Kaevats (Tallinna Tehnikaülikool), Krista Kerge (Tallinna Ülikool), Margit Langemets (Eesti Rakenduslingvistika Ühing), Siiri Lauk (Eter), Peeter Päll (Tartu Ülikool), Peeter Saari (Eesti Teaduste Akadeemia), Ülle Sihver (Eesti Maaülikool), Tiina Soon (Eesti Keele Instituut, terminoloogiakeskus) ja Urmas Sutrop (Eesti Keele Instituut).

Esile on tõstetud seisukoht, et keeleteadlaste loodud termineid ei saa valdkonnale kohustuslikuks teha. On loomulik, et initsiatiiv terminoloogiat luua, korrastada ja edendada tuleb valdkonna asjatundjatelt ja ametkondadelt. Keeleteadlased aitavad termineid sobitada eesti keelekujuga, vahendavad terminiõpetuse moodsaid suundi ja nõustavad, kuidas üles ehitada ühtset üldkasutatavat terminibaasi, mis esialgse versioonina valmis Eesti Keele Instituudis programmi eelfaasis 2007. aastal. Terminibaasi peaks tasapisi kokku jõudma paljude erialade terminiloome, samuti peaks baasi veebipõhiselt kasutama õppima iga terminoloog. Ülitähtsaks on peetud terminikoolitust kõrgkoolides: igal aastal toetatakse ühe kõrgkooli terminiõppemooduli sisseseadmist või jätkamist. Sel aastal saab toetust Tallinna ülikool (eelmisel aastal toetati samavõrra Tartu ülikooli). 2008. aastal toetatakse programmi kaudu terminiloomet 2,5 miljoni krooniga, esialgsete plaanide järgi peaks toetus viiendaks, s.t 2012. aastaks kasvama kahekordseks.

Margit Langemets

[1] Vt HTMi kodulehte http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=6946 (30.05.2008).

SIRP

INFOTELEFON 682 9070
FAKS 682 9071
TOIMETAJAD 564 50 108
e-post sirje@sirp.ee
Sirp Internetis
www.sirp.ee

Peatoimetaja Kaarel Tarand 682 9076 kaarel@sirp.ee
Teater Margot Visnap 682 9078 margot.visnap@sirp.ee
Muusika Igor Garšnek 682 9073 igor@sirp.ee
Esseistika Valle-Sten Maiste 682 9074 valle@sirp.ee
Kirjandus Jan Kaus 682 9074 jan@sirp.ee
Kunst Reet Varblane 682 9073 reet@sirp.ee
Film Tarmo Teder 682 9072 tarmo@sirp.ee
Kujundus Piia Ruber 682 9077 piia@sirp.ee
Keeletoimetaja Aili Künstler 682 9075 aili@sirp.ee
Korrektor Tiina Kivikas 682 9075 tiinak@sirp.ee
Reklaam, sekretär Sirje Kaus 682 9070 sirje@sirp.ee

Toimetuse kolleegium: Karin Hallas-Murula, Doris Kareva, Andres Langemets, Jaak Lõhmus, Tiina Mattisen, Reet Neimar, Kristel Pappel, Toomas Paul, Kristiina Ross, Hanno Soans.

Väljaandja **Sihtasutus Kultuurileht, 10146 Tallinn, Voorimehe 9**

Toimetuse aadress ja postiaadress, **10146 Tallinn, Voorimehe 9**

Trükk, AS Printall, Peterburi 64a.

Praakeksemplaride korral helistada tel 669 8463.
Kui Sirp ei jõua postkasti õigeaegselt, siis palume helistada tel 617 7717.
Kaebuste korral ajalehe sisu kohta võite pöörduda Pressinõukogusse: pn@eall.ee või tel 646 3363.
Honorari makstakse iga kuu II ja IV neljapäeval.
Honorariprobleemide korral võtta ühendust e-posti aadressil katrin@kl.ee või tel 683 3105.

VÄLJAANDMIST TOETAB EESTI KULTUURKAPITAL

EESTI KULTUURKAPITAL

9 771406 625005